

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Onroerend erfgoed vanzelfsprekend?

Hoe groot is het draagvlak voor onroerend erfgoed in vlaanderen?

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Onroerend erfgoed vanzelfsprekend?

Hoe groot is het draagvlak voor onroerend erfgoed in vlaanderen?

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 132

AUTEUR

Ingrid Vanhaevre

JAAR VAN UITGAVE

2019

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke

instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving

Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the
Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Sonja Vanblaere

OMSLAGILLUSTRATIE

Sint-Niklaas, deels tot werklokalen herbestemde kapel van de

Broederschool

Copyright Frank Bahnmüller

agentschap Onroerend Erfgoed

Havenlaan 88 bus 5

1000 Brussel

T +32 2 553 16 50

info@onroenderfgoed.be

www.onroenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.

This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding

4.0 Internationaal-licentie. Bezoek

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van
de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution

4.0 International License. To view a copy of this license, visit

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ISSN 1371-4678

D/2019/3241/331

ONROEREND ERFGOED VANZELFSPREKEND?

Hoe groot is het draagvlak voor
onroerend erfgoed in Vlaanderen?

INGRID VANHAEVRE

SAMENVATTING

In uitvoering van de beleidsnota Onroerend Erfgoed 2014-2019 werd een draagvlakonderzoek gerealiseerd naar wat ‘de burger’ in Vlaanderen weet, denkt, voelt en doet in zijn relatie t.o.v. het onroerend erfgoed en de zorg hiervoor. De versteviging van het draagvlak bij het grote publiek voor het onroerend erfgoed en het onroerenderfgoedbeleid is immers een belangrijke uitdaging voor de overheid en de partnerverenigingen. Om te weten of draagvlakvergroting wordt bereikt, was een nulmeting noodzakelijk.

Tijdens de literatuurstudie analyseerden we bevolkingssurveys waarin de beleving van erfgoed aan bod kwam in binnen- en buitenland. Daarop besloten we een representatieve steekproef van inwoners van Vlaanderen van 18 jaar en ouder te bevragen. Waar mogelijk legden we de resultaten van ons draagvlakonderzoek naast de gegevens uit de andere surveys. De bevraging werd later aangevuld met enkele focusgroepen.

In het najaar van 2018 vond de bevraging plaats. Onze onderzoeksvragen werden vertaald naar een vragenlijst. *Vinden burgers het belangrijk dat ons erfgoed bewaard wordt? En welke plek neemt het in hun dagelijkse leven in? Waar en op welke manier komen zij ermee in aanraking? Nemen zij deel aan de onroerenderfgoedzorg? Wat zien zij als de taken van de overheid? Willen mensen betrokken worden bij het onroerenderfgoedbeleid?*

Zowat 29% van de aangeschreven populatie vulde de elektronische of papieren vragenlijst in. Onze resultaten berusten op 1.557 respondenten.

Zoals in vele andere bevolkingsonderzoeken, bleken in de respons hoger opgeleide, vaak iets oudere inwoners oververtegenwoordigd. De resultaten werden daarop statistisch gecorrigeerd zodat we over een representatief beeld beschikten voor de ganse populatie in Vlaanderen. Desondanks wilden we verzekeren dat we de stem van burgers die ondervertegenwoordigd waren in de respons hadden gecapteerd. Daarom organiseerden we focusgroepen met drie specifieke doelgroepen: jongvolwassenen, laaggeschoolden en mensen van niet-Belgische origine.

Uit de enquête blijkt dat het draagvlak voor de onroerenderfgoedzorg in Vlaanderen groot is. Het merendeel van de bevolking vindt het behoud van ons onroerend erfgoed (bouwkundig, landschappelijk en archeologisch erfgoed) belangrijk. Dit loopt op tot 88% voor bijvoorbeeld klassiekers zoals burchten en kastelen en 85% voor landschappen.

Voor 8 op de 10 Vlamingen staat een bezoek aan een monument minstens één keer per jaar op het programma, ook landschappen trekken enorm aan.

Velen kijken voor belangrijke taken in de onroerenderfgoedzorg naar de overheid, maar tegelijkertijd wenst meer dan de helft meer inspraak.

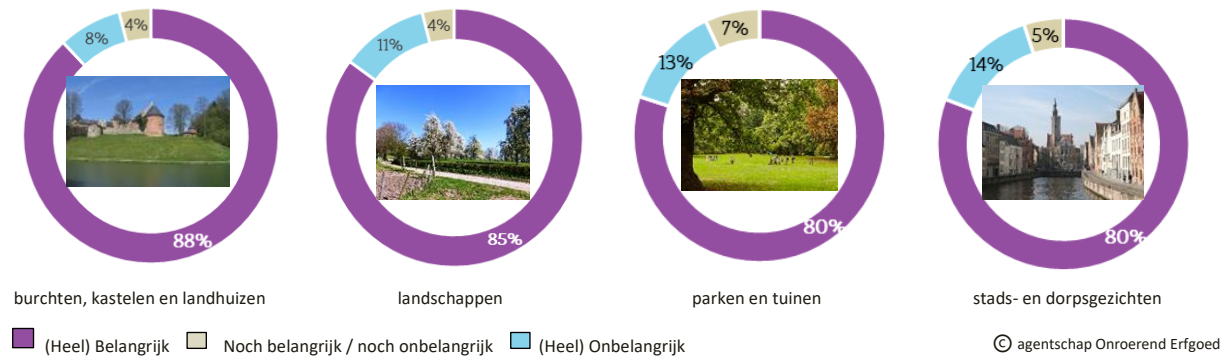
Dit onderzoek toont dus niet enkel een hoog draagvlak voor onroerend erfgoed aan, maar bevestigt eveneens dat de relaties tussen overheid en samenleving veranderen.

In de focusgroepen hoorden we dezelfde stemmen en konden we tijdens de discussies ingaan op de achtergronden van de reacties.

Vlamingen appreciëren de diversiteit van ons onroerend erfgoed en menen dat dit behouden moet worden

Het merendeel van de Vlaamse inwoners vindt het belangrijk dat verschillende categorieën van onroerend erfgoed worden behouden. Het gaat dan in de eerste plaats om burchten, kastelen en landhuizen (88%); landschappen (85%); parken en tuinen (80%); stads- en dorpsgezichten (80%); historisch belangrijke plekken (76%); archeologische sites (73%) ...

Burgers rekenen op de overheid voor het behoud van onroerend erfgoed (68%)

Maar ze verwachten ook dat deze monumenten en landschappen restaureert (53%) en ze openstelt (46%). Voor het beslissen over wat we erfgoed noemen (35%) of het geven van premies voor restauraties en voor opgravingen (30%) kijken de burgers minder naar de overheid.

De burger vraagt inspraak

Voor iets meer dan de helft van de respondenten (57%) is het belangrijk mee te kunnen beslissen over wat we beschermen; twee derde (66%) vindt het belangrijk dat hij mag meedenken over het onroerend erfgoed in zijn buurt dat verwaarloosd wordt of leegstaat.

De Vlaming is actief betrokken bij het onroerend erfgoed

Op het vlak van erfgoedparticipatie scoort Vlaanderen eveneens hoog. Onroerend erfgoed maakt voor het merendeel van de bevolking onderdeel uit van zijn dagelijks leven. Tijdens alledaagse activiteiten zoals wandelen, fietsen, winkelen... hoort onroerend erfgoed er voor 91% van de bevolking 'vanzelfsprekend' bij. Als informatiebron spelen de traditionele media een belangrijke rol (77 tot 88%). Maar ook het internet wordt ingezet voor het opzoeken van informatie over monumenten, landschappen ... (68%) of voor het bekijken van historisch beeldmateriaal (69%). De sociale media worden minder gebruikt (43%) en informatie over erfgoed elektronisch uitwisselen via mail of discussiefora (16%) gebeurt zelden.

Het bezoeken van erfgoed varieert met het type. Vier vijfde (81%) bezocht minstens eenmaal per jaar een historisch gebouw of monument. Ook historisch waardevolle landschappen of parken trekken veel bezoekers (73%). Een industriële site bezoeken gebeurt een stuk minder (55%). De bezoeken gebeuren hoofdzakelijk in de omgeving van de eigen woonplaats (64%) en Vlaanderen (78%), maar een hoog percentage bezoekt op reis in het buitenland ook graag erfgoed (67%). De redenen zijn uiteenlopend. De meesten bezoeken erfgoed omdat ze het mooi vinden (70%). Anderen zoeken naar informatie over het verleden (68%) of vinden dat je bepaalde zaken moet

gezien of meegemaakt hebben (57%). Belangrijk is dat gebrek aan tijd, de prijs, er nooit aan denken, of liever thuis blijven ... mensen tegenhouden om vaker erfgoed te bezoeken.

De betrokkenheid bij onroerend erfgoed ligt dus hoog in Vlaanderen. Grote evenementen zoals Openmonumentendag en Erfgoeddag zijn bekend (91%, 80%), al wordt er minder aan deelgenomen (26%, 14%).

Een klein deel van de bevolking engageert zich nog meer en volgt lezingen, cursussen ... of doet zelf historisch of archeologisch onderzoek. 4% zet zich in als vrijwilliger voor het behoud van onroerend erfgoed.

Binnen de focusgroepen zien we grote interesse voor onroerend erfgoed

We vulden deze kwantitatieve bevraging in 2019 aan met zes focusgroepen. Twee van de groepen waren samengesteld uit jongeren onder de 34 jaar, twee andere uit lager opgeleiden en twee met mensen van niet-Belgische origine (hebben zelf of hun ouders een niet-Belgische nationaliteit).

In deze focusgroepen werden dezelfde kernvragen gesteld als in de bevraging. De resultaten van dit kwalitatief luik zijn niet direct vergelijkbaar met deze van het kwantitatieve luik. De methode laat wel toe dieper in te gaan op de belevingswaarde van onroerend erfgoed en op de beweegredenen achter reacties.

In alle focusgroepen wordt het belang van onroerend erfgoed en de zorg ervoor beklemtoond. De deelnemers benadrukken dat de verhalen achter het erfgoed cruciaal zijn. Heel belangrijk is het belevingsaspect. Net als in de bevraging vernoemden de deelnemers in alle groepen de esthetische waarde van onroerend erfgoed in de beleving het vaakst. Ook de termen “sfeer” en “verbondenheid” kwamen naar boven. Ging het over landschappen dan werden “natuur”, “groen” evenals “rust” meermaals vermeld. De educatieve waarde is voor alle deelnemers belangrijk.

Erfgoed is voor zowat iedereen een stuk van onze identiteit en “het maakt ons uniek”. Erfgoed creëert een bepaalde vorm van verbinding, van trots. Alle groepen beklemtonen dat er naar het verleden en het erfgoed van de “gewone” mens en van minoriteiten zoals bijv. mijnwerkers (meer) aandacht moet gaan.

Bij het behoud van onroerend erfgoed voor de toekomst worden in alle groepen nuanceringen naar voor gebracht. Té krampachtig vasthouden aan het verleden kan kunstmatig overkomen. Modernisering moet kunnen, maar met respect voor het authentieke. Leegstand en/of verkrotting is uit den boze. Oude gebouwen moeten een nieuwe functie (kunnen) krijgen.

De deelnemers leggen verschillende accenten bij de prioriteiten van de overheid. Deze moet vooral de toegankelijkheid van onroerend erfgoed bevorderen door de drempels ertoe te verlagen: zowel door ze open te stellen als door meer informatie beschikbaar te stellen. In alle groepen wordt de rol van het onderwijs beklemtoond. De overheid moet keuzes maken bij het bepalen van wat waardevol erfgoed is dat moet behouden worden voor de toekomst. Sommige zaken kunnen ook digitaal bewaard blijven. De overheid moet kostenefficiënt denken.

Over inspraak zijn de meningen verdeeld. De mate waarin burgers mogen meebeslissen, is voer voor discussie. Ook experts spelen een rol. Er bestaat wel unanimiteit dat de omgeving moet betrokken worden. Voor sommigen moeten bewoners kunnen meebeslissen over wat met erfgoed in hun buurt gebeurt.

Ons onroerend erfgoed maakt een onmisbaar deel uit van de uitstraling van Vlaanderen

Het grote draagvlak bij de bevolking voor ons onroerend erfgoed en de zorg ervoor wijst op het belang ervan voor hen persoonlijk en voor onze samenleving. Onroerend erfgoed hoort voor zowat iedereen vanzelfsprekend in ons dagelijks leven. Het is deel van onze identiteit en kan ons verbinden.

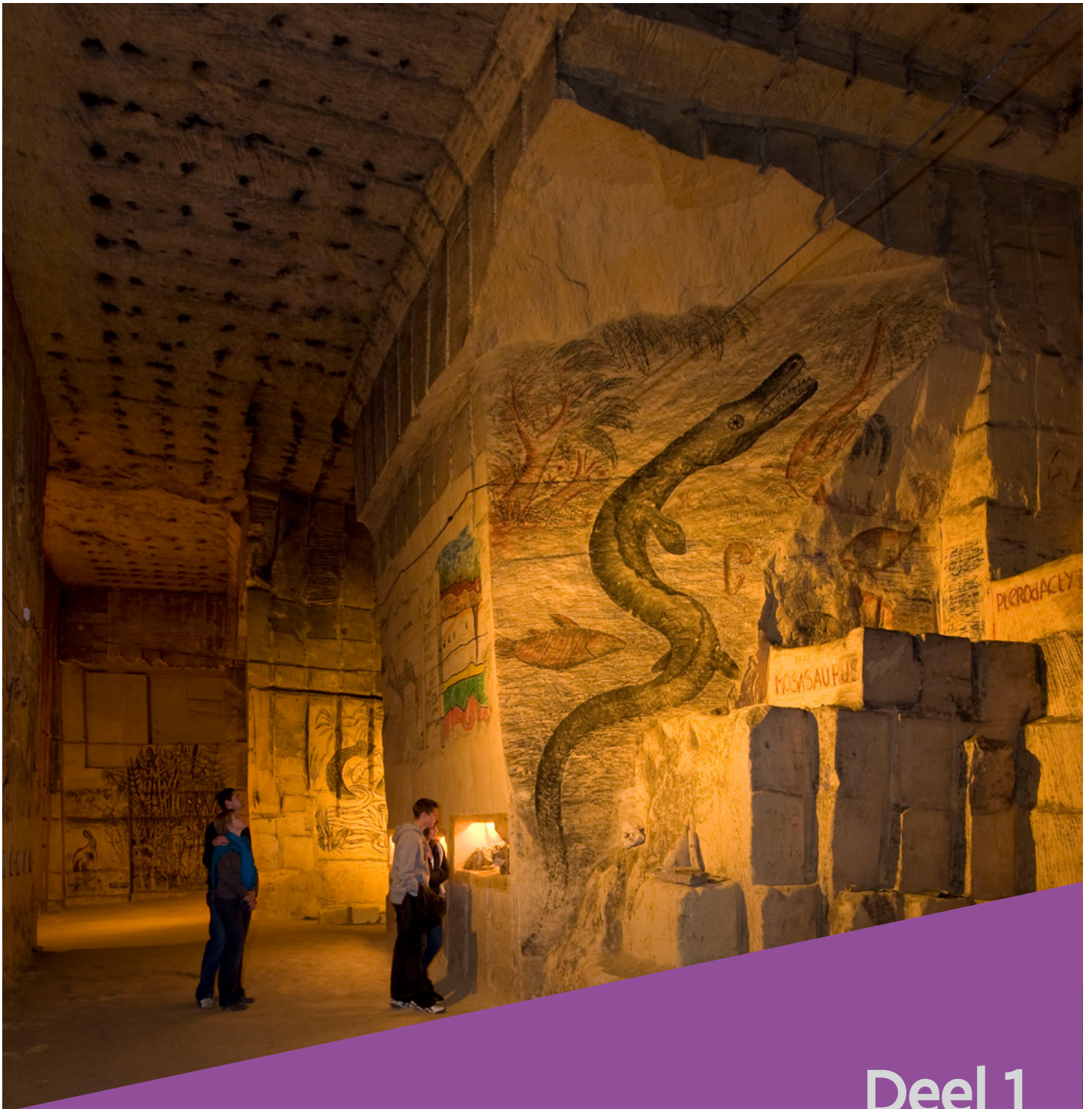
Burgers voelen zich betrokken en velen nemen deel aan erfgoedactiviteiten. De toegankelijkheid is voor hen belangrijk en ze wensen meer informatie.

De overheid is verantwoordelijk voor het bewaren van ons onroerend erfgoed, maar de Vlamingen willen meer inspraak.

De monumenten, cultureel-historische landschappen en archeologische sites zijn een grote troef voor Vlaanderen. Ze zijn van ons allemaal en bepalen mee onze eigenheid. Het aanzienlijke draagvlak dat uit deze studie blijkt, is belangrijk om gezamenlijk in te staan voor een duurzame erfgoedzorg.

Deel 1

Hoe erfgoed-minded is de vlaming?

ILLUSTRATIE p. 9
Riemst, Mergelgrotten van Kanne
Copyright: Vzw De Grotten van Kanne

INHOUD

INHOUD	11
1 SITUERING VAN HET DRAAGVLAKONDERZOEK.....	13
1.1 DOELSTELLINGEN: EEN NULMETING	13
1.2 DE SCOPE VAN HET ONDERZOEK.....	13
1.2.1 EEN DRAAGVLAK BIJ WIE EN VOOR WAT?	13
1.2.2 ONDERZOEKEN NAAR EUROPESE ERFGOEDLIEFHEBBERS.....	14
1.3 DE AANPAK	15
1.3.1 BEVRAGING	15
1.3.2 FOCUSGROEPEN	16
1.4 LEESWIJZER	16
2 HOE ERFGOED-MINDED IS VLAANDEREN?.....	17
2.1 VLAMINGEN WAARDEREN DE DIVERSITEIT VAN HUN ONROEREND ERFGOED	17
2.2 DE OVERHEID MOET ZORGEN VOOR HET BEHOUD VAN ONROEREND ERFGOED	18
2.3 DE BURGER WIL MEER INSpraak IN HET ERFGOEDBELEID.....	19
2.4 VLAMINGEN HEBBEN GROTE INTERESSE VOOR HET VERLEDEN.....	20
2.5 ONROEREND ERFGOED IS ONDERDEEL VAN ONS DAGELIJKS LEVEN	23
2.6 DE ERFGOEDPARTICIPATIE LIGT HOOG IN VLAANDEREN	24
2.6.1 VELE VLAMINGEN BEZOEKEN ONROEREND ERFGOED	24
2.6.2 BEKENDHEID MET GROTE ERFGOEDACTIVITEITEN BETEKENT NOG GEEN DEELNAME	26
2.6.3 HEEL WAT VLAMINGEN ENGAGEREN ZICH ACTIEF	27
2.7 ERFGOEDTOERISME.....	28
2.8 CONCLUSIES: VLAMINGEN ZIJN ERFGOEDLIEFHEBBERS.....	29
3 RESULTATEN VAN DE FOCUSGROEPEN.....	30
3.1 ALGEMENE UNINAMITEIT OVER HET BELANG VAN ONROEREND ERFGOED	30
3.2 NUANCERINGEN BIJ HET BEWAREN VAN ONROEREND ERFGOED	31
3.3 ACCENTVERSCHILLEN TUSSEN DE VERSCHILLENDE GROEPEN	31
3.4 CONCLUSIE: VLAANDEREN IS ERFGOED	32
3.4.1 VERWACHTINGEN TEN AANZIEN VAN DE OVERHEID	33
3.4.2 KANSEN EN UITDAGINGEN	33

4	BESLUITEN: DE VLAMING HEEFT EEN GROOT HART VOOR HET ONROEREND	
	ERFGOED.....	34
4.1	EEN GROOT DRAAGVLAK.....	34
4.2	... HOUDT UITDAGINGEN EN KANSEN IN	35
5	LIJST VAN FIGUREN	36
6	BIBLIOGRAFIE.....	37
7	AFKORTINGEN.....	39

1 SITUERING VAN HET DRAAGVLAKONDERZOEK

1.1 DOELSTELLINGEN: EEN NULMETING

In de beleidsnota 2014-2019 was de versterking van het draagvlak bij het grote publiek voor het onroerend erfgoed en het onroerenderfgoedbeleid één van de belangrijke streefdoelen.¹ Ook in de beleidsnota 2019-2024² blijft draagvlakverbreding een doelstelling voor de overheid samen met partnerverenigingen. Het is immers een uitdaging voor zowel de overheden als voor de vele bruggenbouwers uit het middenveld.

Om te weten of draagvlakvergroting wordt gerealiseerd, is een nulmeting noodzakelijk van wat ‘de burger’ in Vlaanderen weet, denkt, voelt en doet in zijn relatie t.o.v. het onroerend erfgoed en de zorg hiervoor.

In de voorbije regeerperiode werd daarom een draagvlakonderzoek bij het grote publiek voorzien. Mogelijke onderzoeksvragen waren *“Hoe groot is het draagvlak, [...], wat motiveert mensen om voor erfgoed op te komen en zijn ze ook bereid om dat financieel te steunen via giften,...?”*. De verzamelde informatie moet helpen om de communicatie af te stemmen.

De opzet van ons draagvlakonderzoek is beschrijvend. Dankzij dit draagvlakonderzoek anno 2018 wensden we het sociale draagvlak voor onroerend erfgoed en de onroerenderfgoedzorg in Vlaanderen in zijn verschillende facetten in kaart te brengen.

De resultaten worden meegenomen om het onroerenderfgoedbeleid te ondersteunen.

1.2 DE SCOPE VAN HET ONDERZOEK

1.2.1 Een draagvlak bij wie en voor wat?

Tijdens een literatuuronderzoek probeerden we de scope van ons draagvlakonderzoek af te lijnen. Waarvoor staat bijvoorbeeld het begrip ‘draagvlak’ en hoe kunnen we het voor onroerend erfgoed meten? We detecteerden hiervoor draagvlakonderzoeken, ook over andere thema’s. Op die manier konden we onze methodiek scherp stellen.

Het concept 'draagvlak' is vooral een begrip gebruikt in ons Nederlandstalig taalgebied (zie verder deel 2). In dit onderzoek zien wij hierin zowel attitude- als gedragscomponenten. Wij bestuderen niet enkel de meningen van de niet-georganiseerde burger maar onderzoeken eveneens de algemene erfgoedparticipatie. We kijken bovendien tegelijkertijd naar het draagvlak voor de erfgoedzorg alsook voor het object zelf, het onroerend erfgoed.

---

¹ Bourgeois 2014

² Diependaele 2019

1.2.2 Onderzoeken naar Europese erfgoedliefhebbers

We bestudeerden ook uitgebreid bevolkingssurveys gerelateerd aan erfgoed in binnen- en buitenland. Dit hielp ons bij het ontwikkelen van de vragenlijst. Nadien was een aantal geselecteerde onderzoeken nuttig om onze resultaten tegen het licht te houden.

In Vlaanderen bestaat een jaarlijkse bevraging van Statistiek Vlaanderen waarin gepolst wordt naar drie vormen van erfgoedparticipatie.³ Deze vraag werd ook gesteld tijdens de participatieonderzoeken in 2004, 2009 en 2014.⁴ FARO, het Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed, voerde in 2010 een breder, met het onze vergelijkbaar, draagvlakonderzoek uit, in de eerste plaats gefocust op cultureel erfgoed.⁵ Dit onderzoek was zeer inspirerend voor onze vragenlijst over onroerend erfgoed. Herita bevroeg leden en niet-leden over Openmonumentendag om dit evenement te evalueren.⁶

Een voorstudie uit 2008 van het toenmalige Departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed, afdeling stedenbouwkundig beleid en onroerend erfgoedbeleid (RWO) was een belangrijk uitgangspunt. Het departement RWO liet toen indicatoren selecteren om het draagvlak voor onroerend erfgoed (beleid) van heel verschillende actoren te meten. De indicatorenkorf was sterk gericht op het draagvlak voor het erfgoedbeleid.⁷

In het buitenland vonden we vooral in het Verenigd Koninkrijk recente bevolkingssurveys.⁸ Daar bestaat een jarenlange traditie op dit vlak. In 2017 liet de Europese Commissie naar aanleiding van het Europees Erfgoedjaar een onderzoek uitvoeren.⁹ Dit focuste evenwel op het “Europees cultureel erfgoed” in brede zin en linkte sterk aan de Europese identiteit. Een bevraging uit Nederland ging over werelderfgoed.¹⁰ Onze noorderburen publiceerden rond de eeuwwisseling ook verschillende onderzoeken naar de trends in de belangstelling voor kunsten en cultureel erfgoed in het kader van een SCP-reeks “Het culturele draagvlak”.¹¹ De cijfers hier zijn veelal gebaseerd op onderzoeken naar vrijetijdsbestedingen. In Frankrijk wordt periodiek de culturele gebruiken van de Fransen onderzocht. Deze surveys zijn echter meer op de kunsten en cultureel erfgoed gericht. In 2016 liep een bevraging naar de betrokkenheid van de Fransen bij hun lokaal cultureel erfgoed¹² en in 2019 werden de Fransen opnieuw bevroegd naar de waarde die zij hechten aan hun erfgoed. Andere onderzoeken in het buitenland bestrijken een heel specifiek aspect van de waarde(n) van erfgoed in het algemeen of het imago van de archeologie in het bijzonder. In Zwitserland bekeken ze in 2015 bijv. de perceptie van burgers van erfgoed vanuit het perspectief van identiteit.¹³

We hadden dus veel onderzoeksmateriaal om uit te putten. In deel 2 beschrijven we verschillende onderzoeken verder in detail (deel 2, tweede hoofdstuk). Waar mogelijk leggen we onze bevindingen naast hun resultaten. Vergelijking is echter niet altijd even evident. Heel wat onderzoeken gebruiken andere bevragingmethoden, leggen andere accenten of hanteren een andere formulering van de vragen.

---

³ Statistiek Vlaanderen 2019

⁴ Siongers et al. 2015; Lievens & Waeghe 2011; Lievens et al. 2015

⁵ Vander Stichele 2011; Vander Stichele 2013

⁶ Herita 2016

⁷ Nulens 2008

⁸ DCMS 2015; Historic England 2019

⁹ European Commission 2017

¹⁰ Veldkamp 2014; Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2016

¹¹ de Haan 1997; van den Broek et al. 2005; Huysmans & de Haan 2007; van den Broek et al. 2009; van den Broek 2014; van den Broek & van Houwelingen 2015; van den Broek & van Houwelingen 2019

¹² Lahalle 2016; OpinionWay 2016; BVA 2019

¹³ l'Office fédéral de la culture 2015

Uit andere onderzoeken weten we ook dat niet iedereen even spontaan antwoordt op een bevraging. Het thema speelt een rol, maar ook scholing of leeftijd kan een invloed uitoefenen op de respons. Surveys stelden vast dat de sociale kloof in participatie erg groot blijft, zowel bijv. binnen de cultuursector als in het verenigingsleven. In onze respons vermoeden we dat dit ook speelt. Actieve cultuurparticipanten, waaronder heel wat erfgoedparticipanten, reageerden wellicht meer op de bevraging. Dit kan aanleiding geven tot een vertekening van de resultaten naar boven, iets wat in een onderzoek nauwelijks of niet te vermijden is.

1.3 DE AANPAK

1.3.1 Bevraging

Vanuit het literatuuronderzoek kozen we voor een **bevolkingsurvey**. Een representatieve populatie van 6.000 niet-georganiseerde Vlamingen van 18 jaar en ouder werd door het Rijksregister willekeurig getrokken.

Alle personen kregen in september 2018 een geschreven uitnodiging om online deel te nemen aan de bevraging. De respondenten werden nog 3 keer herinnerd aan de bevraging en kregen ook de mogelijkheid om de vragenlijst op papier in te vullen.

In de bevraging ging in de eerste plaats aandacht uit naar het belang van onroerend erfgoed en de betrokkenheid (belang van het bewaren, motivatie of weerstanden tegen bezoeken van erfgoed, belang van betrokken te worden in de onroenderfgoedzorg) en naar gedrag zoals de participatie aan erfgoedgebonden activiteiten (lidmaatschappen, bezoeken, donaties, vrijwilligerswerk ...). De vragenlijst omvatte in totaal 34 vragen waarin 4 naar attitudes, 14 naar erfgoedparticipatie, 6 naar context en 9 identificatievragen. We integreerden foto's om de aanwezigheid van onroerend erfgoed in ons dagelijks leven zoals bij het winkelen of wandelen ... of tijdens evenementen ... te illustreren.

Toen in november de bevraging werd afgesloten, had haast 30% de vragenlijst geheel of gedeeltelijk ingevuld. In de gerealiseerde steekproef bleek dat mannen en vrouwen boven de 50-jaar en hogeschoolden meer dan gemiddeld vertegenwoordigd waren en dat jongeren (min 34 jaar) minder geantwoord hadden. Daarom dat de steekproef gewogen werd, zodat we een representatief beeld verkrijgen van wat de Vlamingen denken over onroerend erfgoed en over de zorg hiervoor en welke plaats onroerend erfgoed inneemt in hun dagelijks leven.

De gewogen steekproef bestaat uit 1.557 respondenten (zie verder deel 2, derde hoofdstuk).

Onder de respondenten tellen we 8% eigenaars van onroerend erfgoed. We vermoeden hier dat zij meer dan gemiddeld reageerden op onze bevraging en in onze steekproef oververtegenwoordigd kunnen zijn. Hetzelfde geldt voor het beroepsmatig bezig zijn met onroerend erfgoed. 4% van onze respondenten is er professioneel mee bezig. 3% van de steekproef is lid van een erfgoedorganisatie.

1.3.2 Focusgroepen

Omdat een aantal bevolkingsgroepen in vele surveys minder reageren, voorzagen we een aantal **focusgroepen**. Dit zijn discussiemomenten in kleinere groepen (4 tot 12 mensen) die aan de hand van enkele centrale vragen uit de vragenlijst dieper op het thema ingaan.

Een focusgroep laat toe om meer in te gaan op de achtergrond van bepaalde antwoorden. Op basis van opleiding, leeftijd en niet-Belgische roots werden 6 groepen samengesteld die verspreid over Vlaanderen bij elkaar kwamen onder de begeleiding van een facilitator.

Bij de samenstelling van de focusgroepen beoogden we maximale differentiatie. De deelnemers werden gerekruteerd via intermediaire netwerken. Voor de werving van de jongeren werd ook beroep gedaan op sociale media. In de gepersonaliseerde uitnodigingen werd uitdrukkelijk gesteld dat de genodigden geen kennis moesten hebben over het onderwerp.

De discussie werd gestimuleerd door de foto's uit de vragenlijst te gebruiken, in sommige groepen aangevuld met beelden van onroerend erfgoed uit de regio. Hierdoor werd verduidelijkt wat het gespreksonderwerp was en kon worden gepeild naar wat onroerend erfgoed oproept bij de aanwezigheid en welke plaats het inneemt in hun leven.

1.4 LEESWIJZER

In dit eerste deel van het rapport geven we een overzicht van de belangrijkste bevindingen van het onderzoek. Voor de uitvoerige beschrijving van de aanpak van de bevraging en van de focusgroepen kan de lezer terecht in het tweede deel, derde hoofdstuk.

In het volgende **hoofdstuk 2** in dit deel worden de grote lijnen belicht van de resultaten van de bevraging. Voor wie interesse heeft in de gedetailleerde bespreking van de resultaten per vraag verwijzen we naar deel 2, vierde hoofdstuk. Waar mogelijk leggen we onze resultaten naast deze van andere relevante studies in binnen- en buitenland (cf. 1.2.2 in dit deel en deel 2, tweede hoofdstuk).

Hoofdstuk 3 geeft de bevindingen uit de zes focusgroepen weer. In deel 2 komen in het vijfde hoofdstuk de resultaten hiervan meer gedetailleerd aan bod.

Als besluit overlopen we in **hoofdstuk 4** de conclusies uit beide deelonderzoeken. We bekijken hoe onze resultaten kunnen worden meegenomen naar de toekomst bij het ontwikkelen van het onroerenderfgoedbeleid.

2 HOE ERFGOED-MINDED IS VLAANDEREN?

Hoe belangrijk is onroerend erfgoed voor de burgers in Vlaanderen? Moet het volgens hen bewaard worden? Voelen ze zich betrokken bij de zorg ervoor? Participeren zij aan erfgoedactiviteiten?

Van september tot november 2018 nodigden we 6.000 inwoners van Vlaanderen uit om hierover een geïllustreerde vragenlijst online of op papier in te vullen. Voor meer details over het methodologisch verloop van het onderzoek verwijzen we naar deel 2, tweede hoofdstuk, van dit rapport.

Hier schetsen we in dit hoofdstuk de hoofdlijnen en opmerkelijke bevindingen van onze bevraging. In het tweede deel worden de resultaten gedetailleerd vraag per vraag beschreven, en zetten we waar mogelijk onze resultaten tegenover enkele gegevens uit andere bevragingen (zie ook deel 2 voor meer details).

2.1 VLAMINGEN WAARDEREN DE DIVERSITEIT VAN HUN ONROEREND ERFGOED

Vlaanderen inventariseerde zowat 92.000 objecten met erfgoedwaarde¹⁴. Het gaat om heel uiteenlopende typologieën van gebouwen, cultuurhistorische landschappen, tuinen, parken, bomen, stads- en dorpsgezichten, archeologische sites ... We tellen vandaag ruim 13.500 erfgoeditems die beschermd zijn.

Een centrale vraag in de enquête ging over het belang dat burgers in Vlaanderen hechten aan het bewaren van verschillende categorieën van onroerend erfgoed.

Het belang dat wij hechten aan het bewaren van de verschillende types erfgoed ligt in Vlaanderen hoog (figuur 1, zie ook deel 2, figuur 4). Voor de helft van de veertien typologieën vindt meer dan 70% van de Vlamingen het (heel) belangrijk dat ze bewaard blijven, voor vier hiervan ligt het zelfs boven de 80%.

Voor 88% is het (heel) belangrijk dat burchten, kastelen en landhuizen bewaard blijven, tegenover slechts 4% dat dit (heel) onbelangrijk vindt. Voor landschappen gaat het respectievelijk om 85% tegenover eveneens slechts 4%. Van parken en tuinen vindt dan weer 80% (heel) belangrijk dat die bewaard blijven tegenover 5% dat het tegendeel vindt. Idem voor stads- en dorpsgezichten waar eveneens 80% het (heel) belangrijk vindt om deze te bewaren tegenover 7% dat dit (heel) onbelangrijk vindt.

Van drie andere categorieën, met name historisch belangrijke plekken zoals begraafplaatsen of standbeelden, archeologische sites en gedenkplaatsen en -tekens, vindt meer dan 70% het (heel) belangrijk om ze te behouden. Hier is de groep van mensen die het tegendeel vinden telkens procentueel hoger, maar staan ook (veel) meer Vlamingen neutraal tegenover het belang van het bewaren ervan.

In tegenstelling tot de ruime aandacht die in de onroerenderfgoedzorg gaat naar het bewaren en restaureren van religieuze gebouwen (vooral kerken) staat deze categorie op de 8ste plaats met 66%.

---

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019

Figuur 1: Het belang dat Vlaanderen hecht aan het bewaren van bepaalde types van onroerend erfgoed

Het betekent niet dat de andere typologieën minder belangrijk worden gevonden. **Voor zowat de helft van de Vlamingen moet de gehele diversiteit aan onroerend erfgoed bewaard worden.**

Ook in Engeland is in 2015 de belangrijkheid om de klassiekers zoals kastelen en landhuizen te bewaren het ruimst verspreid.¹⁵ Een volledige vergelijking ligt moeilijker, maar gedenkplaatsen (in de bevraging daar samen vermeld met monumenten) en archeologische sites scoren er relatief hoger dan andere, terwijl tuinen en parken iets later gerangschikt staan (cf. deel 2, figuur 5). De studie wijst volgens de onderzoekers op een groeiende trend: steeds meer mensen erkennen en appreciëren de rijkdom en variëteit van onroerend erfgoed in Engeland.

Zonder in onze regio over een trend te kunnen spreken gezien de bevraging in Vlaanderen een nulmeting was, herkennen we een gelijkaardige momentopname: **in Vlaanderen waarderen wij evenzeer de rijke diversiteit van ons onroerend erfgoed.**

2.2 DE OVERHEID MOET ZORGEN VOOR HET BEHOUD VAN ONROEREND ERFGOED

Vlamingen vinden duidelijk dat de overheid moet zorgen voor het behoud van onroerend erfgoed. 68% noemt dit een belangrijke taak die ze moet opnemen. Zowat de helft vindt ook dat het restaureren van monumenten en landschappen en het openstellen ervan een belangrijke overheidstaak is (figuur 2, zie ook deel 2, figuur 6).

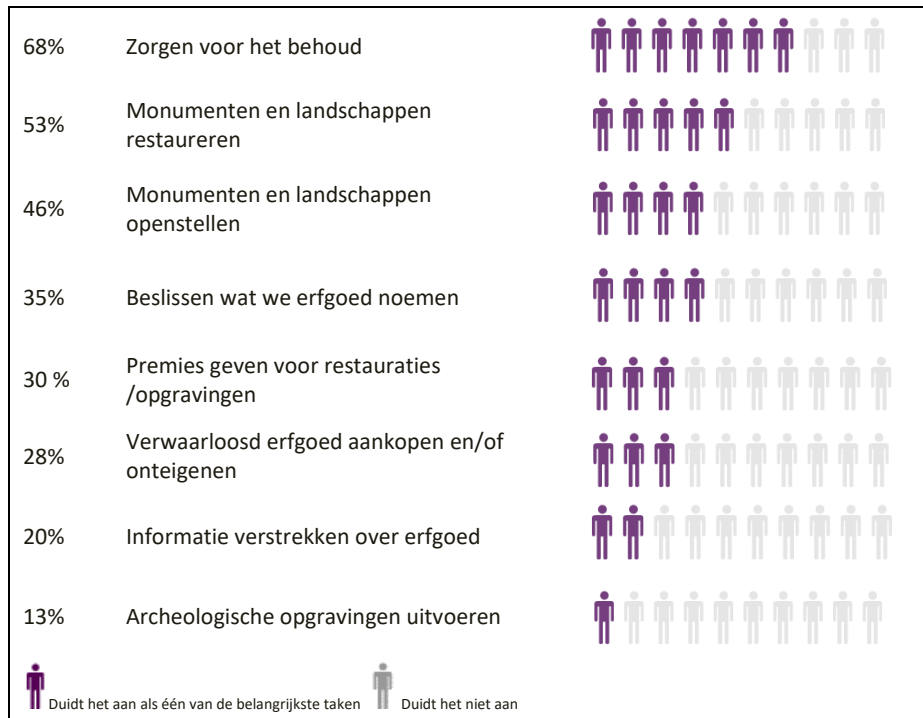
Het beslissen wat erfgoed is, premies geven, en verwaarloosd erfgoed aankopen en/of onteigenen is dit voor heel wat minder Vlamingen. De waardering van de beslissingsbevoegdheid spoort samen met de reacties op de vraag of burgers inspraak wensen, waaruit blijkt dat de meerderheid wil meebeslissen (cf. infra 2.3).

¹⁵ Historic England 2015

Geslacht, leeftijd, opleiding noch hoofdactiviteit spelen een significante rol bij de beoordeling.

Figuur 2: De belangrijkste taken van de overheid

In het Verenigd Koninkrijk vroegen ze in 2015 de inwoners of ze akkoord of niet akkoord gingen met een vergelijkbare stelling.¹⁶ Toen ging 73% van de bevolking in 2015 ermee akkoord dat de overheid moreel verplicht is om erfgoed te beschermen.

2.3 DE BURGER WIL MEER INSPRAAK IN HET ERFGOEDBELEID

We spreken meer en meer van een participatieve samenleving waarin de burger in toenemende mate wenst betrokken te worden bij het beleid. We zien dat dit ook voor de erfgoedzorg het geval is.

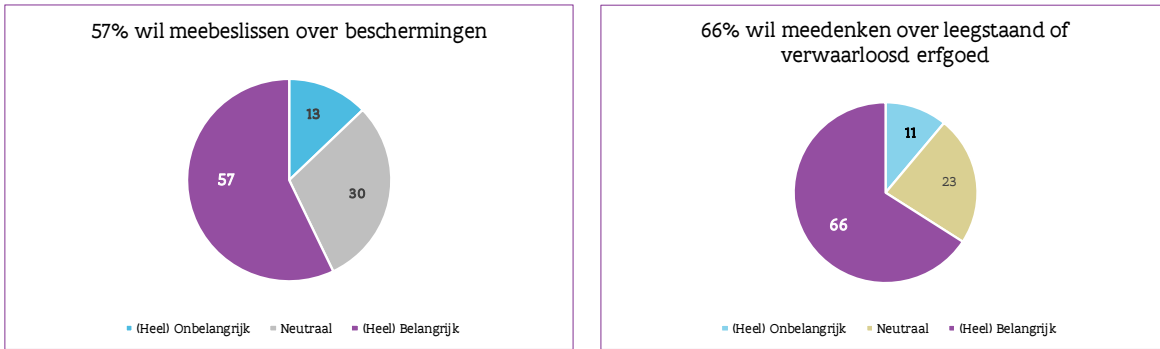
Twee derde van de Vlamingen wil mee kunnen beslissen wat beschermd wordt, een taak die de Vlaamse overheid nu opneemt (figuur 3, zie ook deel 2, figuur 7). Ook wil meer dan de helft mee nadenken over de (her-)bestemmingen van leegstaand of verwaarloosd onroerend erfgoed. Nu is het veelal de Vlaamse overheid die hier knopen doorhakt op basis van voorstellen van eigenaar en/of beheerder.

Even opmerkelijk is dat slechts 10 procent van de bevolking aangeeft niet betrokken te willen zijn.

¹⁶ ComRes 2015

Figuur 3: De Vlaming wil meer inspraak in het erfgoedbeleid

We mogen stellen dat dit aantal hoog ligt en vele burgers in Vlaanderen duidelijk meer betrokken willen worden bij het erfgoedbeleid. Het zou interessant zijn om deze wens tot inspraak verder te onderzoeken, tevens voor andere overheidstaken en voor de verschillende beleidsniveaus.

In Nederland vonden we een onderzoek uit 2016 waar de vraag over een vorm van inspraak bij de erfgoedzorg werd gesteld, maar dan beperkt tot Werelderfgoed. Ruim vier op de tien Nederlanders zouden invloed willen hebben op de voordrachten die Nederland bij de UNESCO doet.¹⁷

In Oostenrijk bleek uit de bevraging uit 2013/2014 over de perceptie van de archeologie dat 20% mee wilde kunnen beslissen.¹⁸

2.4 VLAMINGEN HEBBEN GROTE INTERESSE VOOR HET VERLEDEN

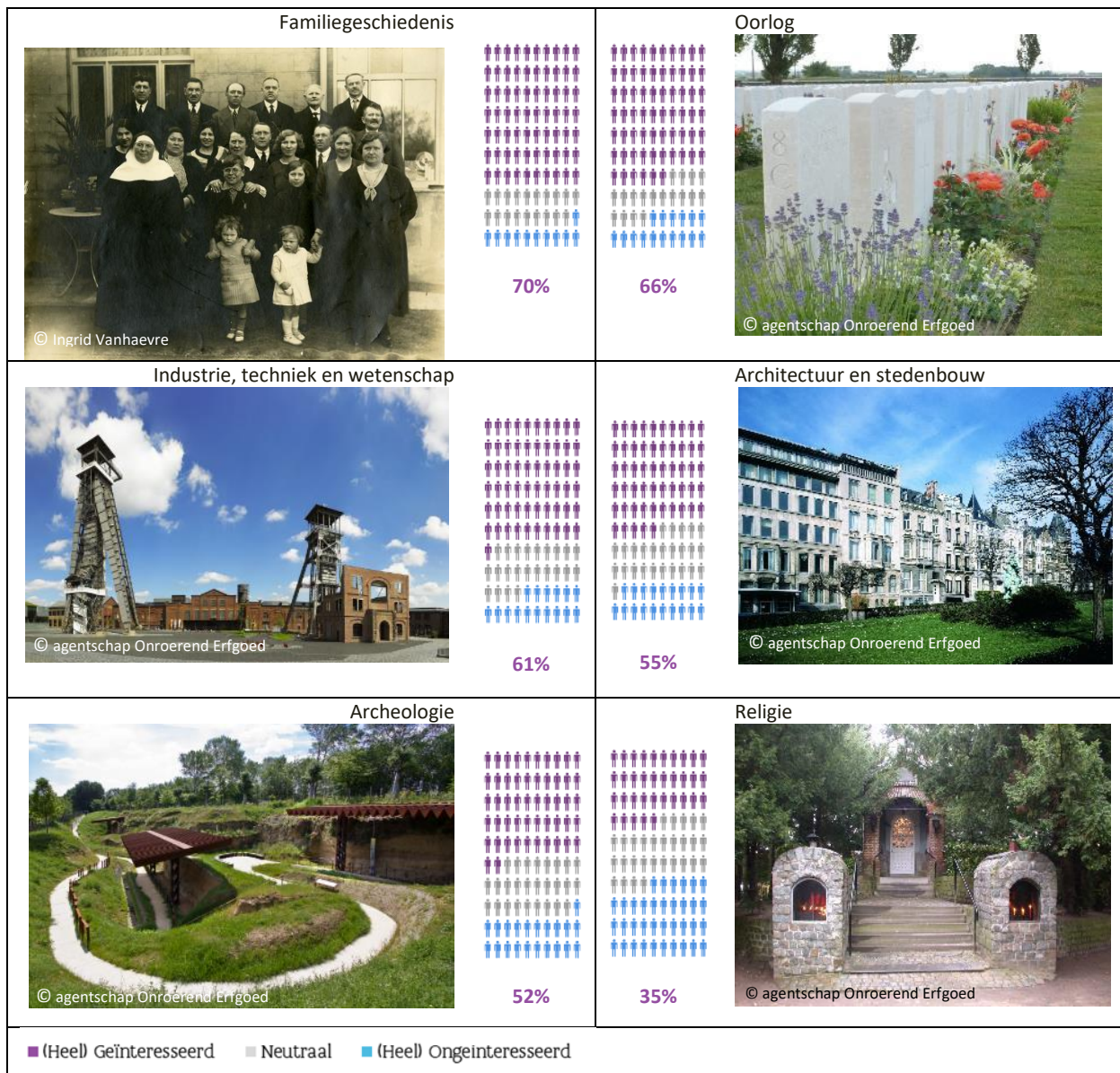
Wie geïnteresseerd is in het verleden en zich verbonden voelt met zijn omgeving heeft mogelijks meer interesse in onroerend erfgoed? Daarom vroegen we Vlamingen naar hun interesse in de geschiedenis van verschillende domeinen die een raakvlak vertonen met erfgoed en naar hun betrokkenheid bij enkele geografisch afgebakende gebieden.

Het overgrote merendeel van de Vlamingen is (heel) geïnteresseerd in zijn/haar familiegeschiedenis. Maar oorlogsgeschiedenis kan eveneens zeer velen boeien (figuur 4, zie ook deel 2, figuur 8). We herinneren eraan dat 2018 het jaar was waarin het honderdjarige einde van de Eerste Wereldoorlog gevierd werd. Gedurende de vier jaren ervoor, van 2014 tot 2018, was een ruime publiekscampagne opgezet met allerhande activiteiten om die Grote Oorlog te herdenken.

¹⁷ Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2016

¹⁸ Hörhan et al. 2014

Figuur 4: De Vlaming heeft grote interesse in de geschiedenis van ...

Vergelijkbaar met onze resultaten voor familie- en oorlogsgeschiedenis van respectievelijk 70% en 66% gaf het Prisma-onderzoek over cultureel erfgoed acht jaar vroeger¹⁹ resultaten van 78% en 64%. Voor archeologie lagen onze resultaten anno 2018 met 52% iets lager dan in 2010 toen 59% van de bevolking hierin geïnteresseerd was.

We zien in de sterk uiteenlopende cijfers voor landschappen, tuinen en parken dat interesse in het verleden niet automatisch samen spoort met het belang dat gehecht wordt aan het bewaren van het betrokken onroerenderfgoeddomein. Terwijl heel veel Vlamingen (veel) belang hechten aan het bewaren van dit erfgoed (80 tot 85%, cf. deel 2, figuur 4) kan de geschiedenis ervan veel minder mensen boeien (slechts 37%, zie ook deel 2, figuur 8).

¹⁹ Vander Stichele 2011

Voor de geschiedenis van religie en spiritualiteit ligt de belangstelling laag (35%) en evenveel mensen (36%) geven aan dat ze er niet in geïnteresseerd zijn, terwijl toch dubbel zoveel mensen (66%) het bewaren van religieuze of rituele gebouwen belangrijk vinden.

De motivatie achter het grote belang dat mensen hechten aan het behouden van ons heel divers onroerend erfgoed, is met de bevraging niet direct te achterhalen. Dit vergt verder onderzoek.

Vlamingen zijn erg betrokken bij hun omgeving.

Zo interesseert het verleden van de onmiddellijke omgeving, dichtbij of verder af, heel wat Vlamingen.

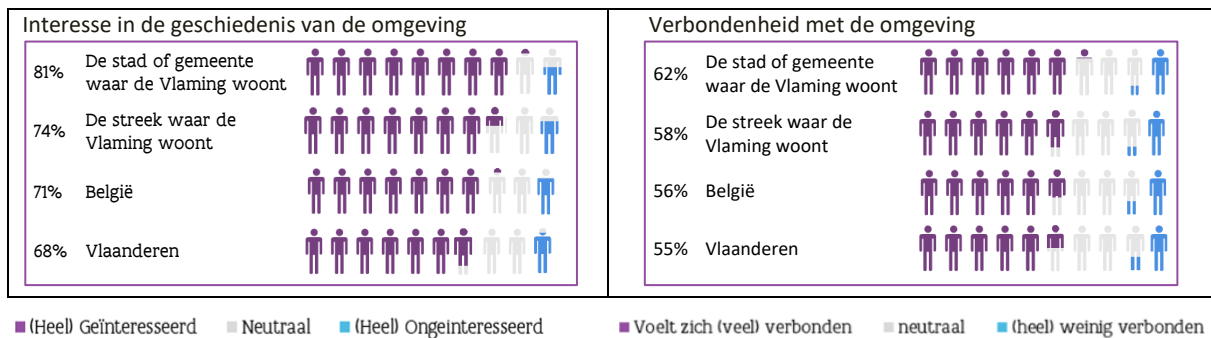
De nabijheid is een bepalende factor voor die interesse. De geschiedenis van de stad of gemeente van de woonplaats draagt de meeste interesse (81%) weg, gevolgd door de streek waar men woont (74%). Na de streek volgen quasi direct België en Vlaanderen (cf. figuur 5, en deel 2, figuur 9).

In het Prisma-onderzoek van 2010²⁰ bleek eveneens dat heel veel Vlamingen een (heel) sterke interesse vertonen in de geschiedenis van hun eigen stad of gemeente.

Wanneer het gaat over **lokale verbondenheid** speelt de nabijheid evenzeer mee. De meeste Vlamingen (62%) voelen zich (veel) verbonden met hun stad of gemeente, gevolgd door de streek waar men woont (58%) (cf. figuur 5 en deel 2, figuur 10).

Opnieuw gaf het Prisma-onderzoek²¹ vergelijkbare resultaten en zei in 2010 de meerderheid van de Vlamingen dat ze zich het meest verbonden voelden met de eigen straat, buurt, stad of gemeente.

Figuur 5: Interesse in de geschiedenis van de omgeving en het er zich verbonden mee voelen

In vergelijking met de interesse in de geschiedenis ervan scoort de verbondenheid voor alle gebieden merklijk lager en staan de Vlamingen ook meer neutraal tegenover hun omgeving.

²⁰ Ibid., 27

²¹ Ibid.

2.5 ONROEREND ERFGOED IS ONDERDEEL VAN ONS DAGELIJKS LEVEN

In welke mate maakt onroerend erfgoed in Vlaanderen deel uit van het dagelijks leven van haar inwoners? Zonder actief initiatief te nemen door bijvoorbeeld een erfgoedplaats te gaan bezoeken of informatie erover op te zoeken... is onroerend erfgoed (vaak onbewust) in ieders omgeving aanwezig. We komen er dan ook op vele manieren, bewust en onbewust, mee in aanraking.

Om slechts enkele voorbeelden te noemen: we denken aan sportieve of andere activiteiten zoals wandelen, fietsen, flaneren, winkelen of verkennen van landschappen, historische stadskernen ... Aan vakanties of uitstappen naar zee en duinen, heide ... naar attracties zoals de Zoo met enkele merkwaardige gebouwen, Bokrijk ... Aan het kijken naar, of deelnemen aan bijzondere evenementen zoals de Ronde van Vlaanderen over Vlaamse kasseien, lichtfestivals in steden of bijzondere monumenten ... (cf. de illustraties in de vragenlijst, deel 2, bijlage 3).

Figuur 6: Voor 91% van de Vlamingen is onroerend erfgoed vanzelfsprekend onderdeel van het dagelijks leven

Ook de Vlaming is zich hiervan bewust. Voor 91% hoort erfgoed er vanzelfsprekend bij (cf. deel 2, figuur 14).

Erfgoed komt vaak aan bod in allerhande media. Vooral televisie is het meest populaire kanaal dat ons in contact brengt met onroerend erfgoed (voor 88 tot 90%). Dit gebeurt via gewone programma's, films of televisiereeksen die zich afspelen in een erfgoedcontext, of via speciale documentaires erover (cf. deel 2, figuur 11). Denk bijvoorbeeld aan de boomgaarden in "Katarakt", of de Westhoek van "In Vlaamse Velden", of nog "Rijker dan je denkt" in vaak historische gebouwen.

Geschreven bronnen (boeken, kranten of tijdschriften) zijn voor 76% van de bevolking een bron van informatie over onroerend erfgoed. Oude documenten en archiefmateriaal worden door 61% ter hand genomen en de helft van de mensen leest historische romans (cf. deel 2, figuur 11).

Met het doorbreken van de digitalisering en sociale media hebben deze kanalen steeds meer aan belang toegenomen, en dat is niet anders voor erfgoed informatie. Zeer veel burgers vinden informatie over onroerend erfgoed op het internet, al ligt de regelmaat niet zo hoog. Zo heeft 69% het voorbije jaar minstens 1 keer informatie gezien en/of bekeken over historische gebouwen, archeologische vindplaatsen, landschappen, leefgewoontes ... (cf. deel 2, figuur 12). De digitale media worden veel minder actief gebruikt om informatie over onroerend erfgoed te delen met anderen.

Voor de erfgoedsector ligt op het vlak van communicatie via het internet of sociale media nog veel potentieel. Websites van lokale of Vlaamse erfgoedverenigingen (heemkundige kring, vereniging voor erfgoedsites, ...) worden slechts door 31% bezocht. Voor het overgrote deel (met name 26%) valt dit slecht 1 of enkele keren per jaar voor.

In het Prisma-onderzoek²² waar eveneens naar de virtuele contacten werd gepolst, bleek dat in 2010 naast de traditionele massamedia ook het internet tot de belangrijkste bronnen van informatie over onroerend erfgoed behoorden.

De belangrijkste motivatie om digitale informatie over onroerend erfgoed te consulteren is voor 59% van de Vlamingen de voorbereiding van een reis of uitstap. Daarna volgt voor 40% dat ze er elders iets over gehoord, gelezen of gezien hebben. Mogelijks gaat het hier om een bewust actief op zoek gaan naar bijkomende informatie. Toeval tijdens het surfen speelt voor 36% van de Vlamingen een rol (cf. deel 2, figuur 13).

2.6 DE ERFGOEDPARTICIPATIE LIGT HOOG IN VLAANDEREN

In bevragingen over erfgoedparticipatie wordt het meest gefocust op het fysiek bezoeken van erfgoedsites. Ook wij wilden nagaan of Vlamingen erfgoedsites gaan opzoeken en, of ze andere erfgoedengagements aangaan.

Net zoals onroerend erfgoed voor haast alle Vlamingen er in hun dagelijks leven vanzelfsprekend bij hoort (cf. 2.5), scoort Vlaanderen hoog op het vlak van bewuste actieve erfgoedparticipatie.

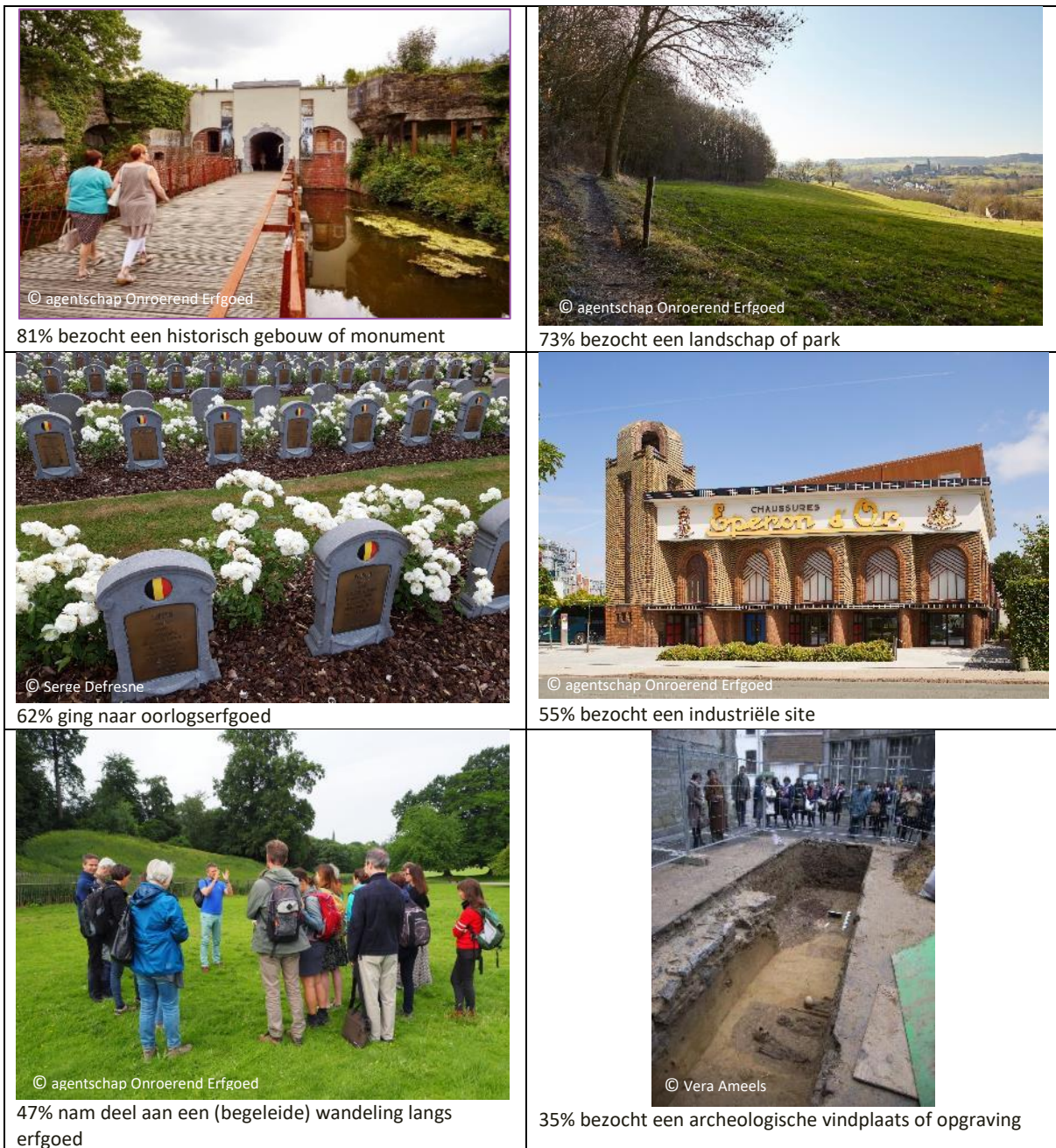
2.6.1 Vele Vlamingen bezoeken onroerend erfgoed

Het bezoeken van onroerend erfgoed varieert in Vlaanderen met het type erfgoed. Vier vijfde (81%) bezoekt minstens eenmaal per jaar een historisch gebouw of monument. Historisch waardevolle landschappen of parken trekken evenzeer veel bezoekers (73%). Daarnaast stond in 2018 het bezoek aan een oorlogsmonument, -kerkhof of historisch slagveld voor 62% minstens eenmaal op het programma (figuur 7, zie ook deel 2, figuur 14).

---

²² *Ibid.*, 30

Figuur 7: Het bezoeken van onroerend erfgoed varieert met het type erfgoed

Die actieve erfgoedparticipatie vindt voor veel mensen plaats binnen Vlaanderen (78%) en België (75%), terwijl erfgoed bezoeken toch voor velen in het buitenland evenzeer belangrijk is (67%) (cf. deel 2, figuur 20).

Bij de interpretatie van de interesse- en participatieresultaten moeten we ermee rekening houden dat, ondanks onze methodologisch strikte aanpak, deels een overschatting kan zijn ingeslopen doordat erfgoedparticipanten meer dan gemiddeld de vragenlijst invulden. Omdat de vraagstelling of onderzoeksmethodieken in andere onderzoeken kunnen verschillen, zoals in bijv. de Eurobarometer, is vergelijkbaarheid moeilijk.

De meeste mensen bezoeken onroerend erfgoed omdat ze het mooi vinden (70%) of omdat ze meer willen te weten komen van het verleden (68%). Anderen bewonderen de kunde van onze

voorouders (62%) of wilden er eens gezellig uit zijn (60%). Iets meer dan de helft (57%) vindt dat je bepaalde zaken moet gezien of meegemaakt hebben (cf. deel 2, figuur 21).

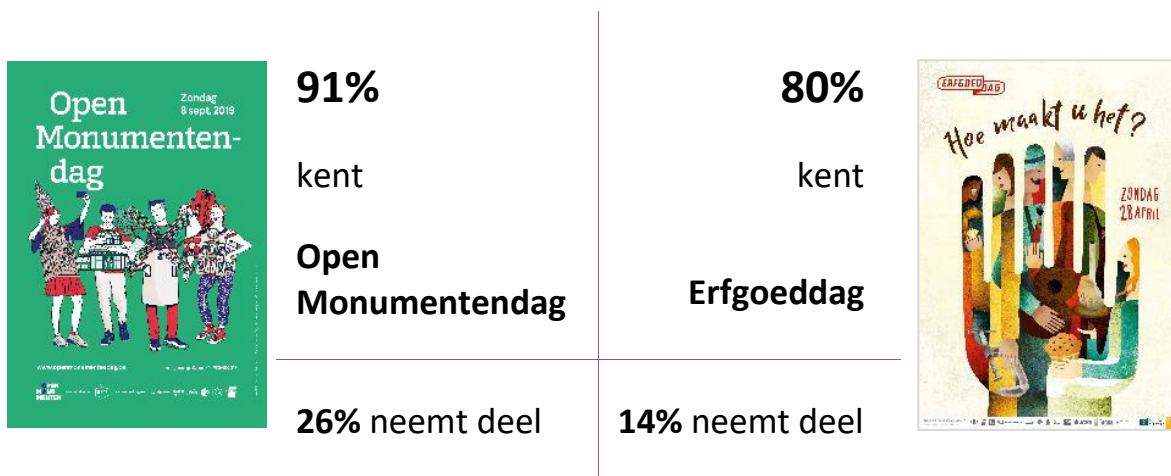
Het esthetische staat ook in het Prisma-onderzoek telkens als belangrijkste motivatie bovenaan. Daar werd de vraagstelling gekoppeld aan het type erfgoed dat bezocht werd. Hierdoor merken we lichte verschillen op in de volgende argumenten zoals die in onze bevraging bovenaan staan. Bijv. voor een park ligt het accent iets anders dan bij een religieus gebouw. Met één uitzondering springen evenwel dezelfde argumenten in het oog. De uitzondering is de persoonlijke interesse, die in onze resultaten op de 6de plaats komt, terwijl dit in het Prisma-onderzoek samen met het esthetische bovenaan staat.

Maar er zijn tevens argumenten die mensen tegenhouden om vaker erfgoed te bezoeken. De **weerstand** die het vaakst vermeld worden, zijn het gebrek aan tijd (37%), de prijs (36%), er nooit aan denken (29%), er te weinig informatie over hebben (26%) of liever thuis blijven (23%) (cf. deel 2, figuur 22).

In het Prisma-onderzoek van 2010 staan dezelfde eerste twee weerstanden, gebrek aan tijd en te duur, helemaal vooraan. We zien ze ook in de Eurobarometer van 2017 als eerste tegenargumenten opduiken (cf. deel 2, vierde hoofdstuk, 4.9.4).

2.6.2 Bekendheid met grote erfgoedactiviteiten betekent nog geen deelname

In Vlaanderen vinden jaarlijks twee grote erfgoedmomenten plaats: Openmonumentendag (OMD) in september en Erfgoeddag in april. Beide evenementen zijn ruim gekend maar veel minder mensen nemen er aan deel (cf. deel 2, figuur 23).

Andere erfgoedgerelateerde evenementen zijn evenzeer ruim gekend, met uitzondering van de Molendag en het Festival van de architectuur.

In het Prisma-onderzoek, werd de gelijkaardige vraag gesteld voor verschillende cultureelerfgoedevenementen. Erfgoeddag was er door 72% van de respondenten gekend en 47% had er ooit aan deelnemen (29% aan de meest recente editie). OMD was door 90% gekend en 62% had er ooit aan deelgenomen (36% aan de meest recente editie) (cf. deel 2, vierde hoofdstuk, 4.10).

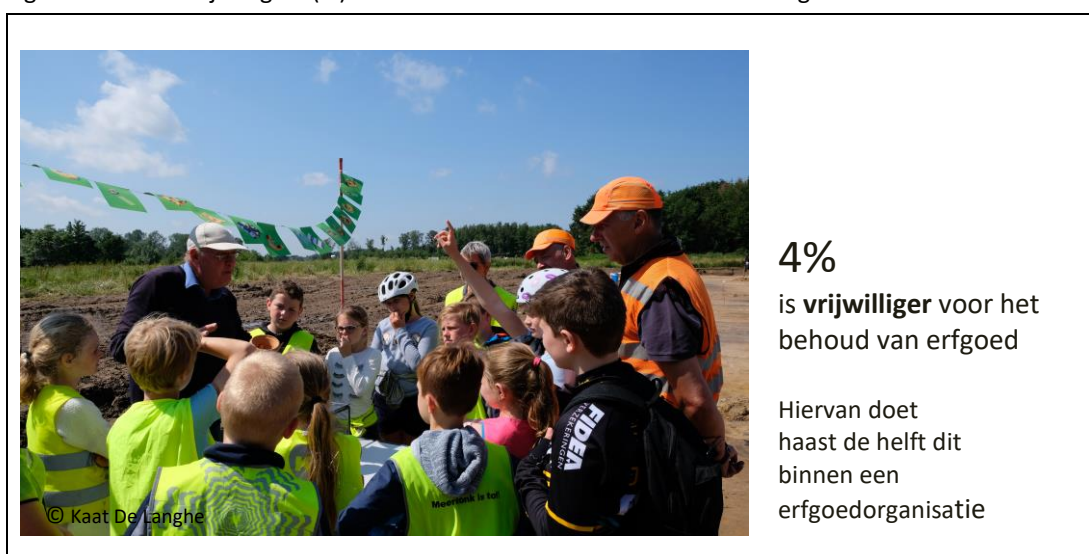
2.6.3 Heel wat Vlamingen engageren zich actief

lets meer dan 10% van de Vlamingen volgt cursussen of lezingen over onroerend erfgoed of doet zelf aan historisch of archeologisch onderzoek (cf. deel 2, figuur 24). Dit lijkt vrij hoog, waardoor we vermoeden dat respondenten met een grotere interesse dan gemiddeld voor het erfgoedonderwerp, sterker gemotiveerd waren om onze vragenlijst in te vullen.

Om deze bekommernis te kunnen onderzoeken, vroegen we de deelnemers naar hun algemene vrijetijdsbestedingen zoals die bijvoorbeeld in de SCV-surveys of de PaS-onderzoeken waren opgenomen. In onze steekproef stellen we hogere resultaten vast voor cultuurparticipatie (zie deel 2, vierde hoofdstuk).

Uit het Prisma-onderzoek²³ kwamen vergelijkbare resultaten naar voor (respectievelijk 13% en 11%). Vander Stichele sprak toen eveneens van een mogelijke vertekening naar boven (cf. deel 2, vierde hoofdstuk, 4.11).

Figuur 8: Aantal vrijwilligers (%) die zich inzetten voor het behoud van erfgoed.

4% van de Vlamingen zet zich in als vrijwilliger voor het in stand houden van onroerend erfgoed.

De helft van de vrijwilligers doet dit 1 keer per jaar, een vierde zet zich meermaals per maand in. Haast de helft van die vrijwilligers neemt dit engagement op binnen een erfgoedorganisatie (cf. deel 2, figuur 25).

Als we kijken naar de resultaten van de speciale Eurobarometer in 2017²⁴ blijkt dat gemiddeld 5% van de Europeanen vrijwilligerswerk doet voor een erfgoedorganisatie. In België geeft zelfs 9% van de inwoners aan dat ze vrijwilligerswerk doet in een erfgoedorganisatie. Ook hier gaat het om erfgoed in de brede zin, dus cultureel erfgoed in de internationale betekenis, wat in Vlaanderen institutioneel opgesplitst is in cultureel en onroerend erfgoed. Onze resultaten lijken hier o.i. de realiteit geen geweld aan te doen.

Vlaanderen is gul. 11% heeft al eens geld gegeven voor het bewaren van erfgoed. Hiervan geeft haast de helft minder dan 10 euro en haast de andere helft van 10 tot 29 euro (cf. deel 2, figuur 26). Omdat we in de bevraging in het midden lieten onder welke vorm het geld gedoneerd werd, is het mogelijk dat bijvoorbeeld een toegangssom of een aankoop of consumptie ter plekke eveneens geïnterpreteerd werd als donatie.

²³ *Ibid.*, 30, 35

²⁴ European Commission 2017

We vergelijken met de resultaten van de speciale Eurobarometer in 2017²⁵ toen gemiddeld 7% van de Europeanen een gift gaf aan een organisatie voor het behoud van cultureel erfgoed. In België ging het om 6%. Onze resultaten geven mogelijks een iets te positief beeld.

We merken op dat in Frankrijk in 2019 in de laatste bevraging²⁶ opviel dat 34% bereid is om geld te geven voor het behoud van monumenten, 31% heeft het effectief al gedaan (gemiddeld 260€). In de Eurobarometer van 2017 bleek slechts 4% van de Fransen geld te geven aan een organisatie voor dit doel. Hieruit blijkt weerom hoe belangrijk de vraagstelling is bij het naast elkaar leggen van cijfers.

2.7 ERFGOEDTOERISME

78% van de Vlamingen gaat wel eens op vakantie of op eendaagse uitstap. Dit ligt in lijn met de cijfers van Toerisme Vlaanderen.

Voor de meeste vakantiegangers is “het op eigen houtje bezoeken van bezienswaardigheden zoals monumenten, historische gebouwen, landschappen, enz.” (heel) belangrijk. Samen met “recreatie/ontspanning zoals winkelen, wandelen in een binnenstad, terrasjes doen” prijkt het met 81% bovenaan de wenselijke activiteiten op vakantie (cf. deel 2, figuur 27). Daarna volgt “natuurbeleving (natuurgebieden, bezoekerscentra, ...) met 79%. Voor 66% van de Vlamingen betekent vakantie of uitstappen “uitrusten, relaxen, tijd om te lezen, niets doen” en “bezoek van vrienden, familie, kennissen”.

In vergelijking met de bevestigingen van de toeristische sector, liggen de resultaten voor het belang van erfgoedparticipatie op vakantie in ons draagvlakonderzoek hoog. Dit kan beïnvloed geweest zijn door onze toelichting dat onroerend erfgoed meer is dan bouwkundig erfgoed zoals de klassiekers waaronder kastelen of historische gebouwen, en bijv. ook historisch waardevolle landschappen of parken en tuinen omvat.

Het resultaat kan erop wijzen dat veel erfgoedliefhebbers tot onze respons behoren. Maar ook de andere formulering van activiteitscategorïeën kan een rol gespeeld hebben.

Alleszins kunnen we stellen dat onroerend erfgoed voor het merendeel van de Vlamingen erg belangrijk is op vakantie.

---

²⁵ *Ibid.*

²⁶ BVA 2019

2.8 CONCLUSIES: VLAMINGEN ZIJN ERFGOEDLIEFHEBBERS

Uit de bevraging leiden we af dat er in Vlaanderen een groot draagvlak is voor onroerend erfgoed en onroerenderfgoedzorg.

- Zowat alle Vlamingen zijn zich bewust dat **onroerend erfgoed een ontegensprekelijk onderdeel is van onze omgeving** en komen het overal tegen tijdens hun dagelijkse leven. **De grote troef voor ons onroerend erfgoed is haar esthetische waarde.**
- Voor het overgrote merendeel van de Vlamingen is **het bewaren van ons onroerend erfgoed erg belangrijk**. Ze **waarden duidelijk de ruime diversiteit** ervan.
- **De overheid speelt een belangrijke rol in het behoud van onroerend erfgoed.** Burgers kijken naar haar voor het toegankelijk maken ervan, zowel door het openstellen van monumenten en landschappen als door het geven van informatie. Ook het zorg dragen voor de restauratie zien ze als een belangrijke taak.
- Maar **de burger wil meer betrokken worden bij het erfgoedbeleid**. Zo willen ze mee kunnen beslissen wat beschermd wordt, en mee kunnen nadenken over de (her-)bestemmingen van leegstaand of verwaarloosd onroerend erfgoed.
- De **erfgoedparticipatie ligt hoog in Vlaanderen**. Acht op de tien mensen bezoekt jaarlijks minstens één keer een historisch gebouw of monument. Historische landschappen en parken trekken zeven op tien mensen. In 2018 stond voor zes op tien een bezoek aan een oorlogsmonument of historisch slagveld op het programma. Bij de motivatie staat de **schoonheid** van erfgoed bovenaan. Daarna willen ze **iets te weten komen van het verleden**. De geschiedenis van dat verleden boeit veel Vlamingen. Het gebrek aan tijd, de prijs en er nooit aan denken weerhouden de meesten dan weer om vaker een bezoek te brengen.
- De **grote erfgoedactiviteiten zoals Openmonumentendag en Erfgoeddag zijn goed gekend**, maar dit betekent niet automatisch dat er wordt aan deelgenomen.
- Heel wat Vlamingen engageren zich actief. **Eén op de tien volgt cursussen of doet zelf historisch of archeologisch onderzoek**. **Vier procent zet zich in als vrijwilliger** voor de zorg van onroerend erfgoed. **De Vlaming is gul**. Eén op de tien mensen heeft al eens geld gegeven voor het bewaren van erfgoed.
- Tenslotte blijkt dat **erfgoed een zeer belangrijke motivatie is als potentiële vakantieactiviteit**. Alhoewel erfgoed nog meer in Vlaanderen een populaire bestemming is, vinden mensen het eveneens belangrijk dat ze er in het buitenland de kans toe hebben om het te bezoeken.

We kunnen besluiten dat de Vlaming een erfgoedliefhebber is die de rijkdom van ons onroerend erfgoed weet te waarderen. Het behoud ervan is een belangrijke taak voor de overheid, maar die mag niet alleen beslissen. Mensen willen betrokken worden bij het erfgoedbeleid.

Net als in de bevraging vernoemden de deelnemers in alle groepen **de esthetische waarde** van onroerend erfgoed in de beleving het vaakst. Daarnaast kwamen de termen “sfeer” en “verbondenheid” naar boven.

De **educatieve waarde** van onroerend erfgoed is voor iedereen belangrijk.

Erfgoed is voor zowat iedereen een stuk van onze identiteit en “het maakt ons uniek”. Erfgoed creëert een bepaalde vorm van verbinding, van trots.

Alle groepen beklemtonen dat er naar het verleden en het erfgoed van de “gewone” mens en van minoriteiten (meer) aandacht moet gaan.

3.4.1 Verwachtingen ten aanzien van de overheid

De overheid moet **erfgoed openstellen**, maar nog belangrijker is dat de overheid **drempels moet verlagen**.

- **Goede en correcte (gebundelde) overheidsinformatie** is belangrijk, nu weten sommige mensen niet waar deze te vinden. Er worden creatieve voorstellen gedaan om gebruik te maken van de voortschrijdende digitalisering.
- Iedereen is bekommerd om **de grotere toegankelijkheid** van onroerend erfgoed. Maar in enkele groepen komt een waarschuwing voor de negatieve gevolgen van massatoerisme naar voor.

De overheid moet keuzes maken bij het bepalen van wat erfgoed is. Daarbij moet meer aandacht gaan naar erfgoed van de gewone man. Maar **niet alles kan fysiek bewaard worden. Ze moet daarbij kostenefficiënt optreden.**

De overheid moet overigens ook **premies** geven, toch voor de minder kapitaalkrachtige particulier.

De mate waarin burgers mogen meebeslissen, is voer voor discussie. Er bestaat wel **unanimiteit dat de omgeving moet betrokken worden.**

Er is grote eensgezindheid dat meer informatie nodig is. Die wordt van de overheid verwacht. In alle groepen wordt de rol van het **onderwijs** sterk beklemtoond: de belangstelling voor geschiedenis moet bij jongeren worden gestimuleerd.

3.4.2 Kansen en uitdagingen

De grote interesse bij de Vlaming voor onroerend erfgoed betekent uitdagingen maar vooral veel kansen voor overheid en sector.

De burger wenst niet enkel meer te weten over zijn onroerend erfgoed, maar verwacht dat het beter toegankelijk is voor iedereen. Het moet het digitale tijdperk binnentreden.

De grootste troeven van het onroerend erfgoed zijn haar esthetische aantrekkelijkheid en educatieve waarde.

Toch moeten prioriteiten worden gesteld: selectiviteit, kostenefficiëntie, maatschappelijke waarde(n), aandacht voor erfgoed van de ‘gewone’ man en openstaan voor inspraak, zijn hier kernwoorden.

4 BESLUITEN: DE VLAMING HEEFT EEN GROOT HART VOOR HET ONROEREND ERFGOED

In 2018 vroegen we ons af hoe groot het sociale draagvlak voor onroerend erfgoed is in Vlaanderen. Daarom nodigden we een representatieve steekproef van haar inwoners uit om hun beleving met ons te delen.

Vinden burgers het belangrijk dat ons erfgoed bewaard wordt? En welke plek neemt het in hun dagelijkse leven in? Waar en op welke manier komen zij ermee in aanraking? Nemen zij deel aan de onroerenderfgoedzorg? Wat zien zij als de taken van de overheid? Willen mensen betrokken worden bij het onroerenderfgoedbeleid?

Zowat 29% van de aangeschreven populatie Vlamingen van 18 jaar en ouder vulde de vragenlijst geheel of gedeeltelijk in. **Na weging van de steekproef omvat onze respons 1.557 inwoners.**

4.1 EEN GROOT DRAAGVLAK...

Het draagvlak voor de onroerenderfgoedzorg in Vlaanderen blijkt erg groot. Vlamingen appreciëren de diversiteit van ons onroerend erfgoed en menen haast unaniem dat dit behouden moet worden.

In de focusgroepen wordt bovendien meer aandacht voor erfgoed van de gewone man verwacht. De deelnemers benadrukken ook het belang van een hedendaagse invulling van erfgoed. Ze menen dat niet alles daarom fysiek moet bewaard worden. Vooral jongeren zien mogelijkheden in digitalisering.

De troeven van onroerend erfgoed liggen voornamelijk in haar esthetische en educatieve waarde.

In de focusgroepen wordt een eerste tip van de sluier gelicht over de persoonlijke en maatschappelijke waarden van onroerend erfgoed voor de Vlaming. Voor de deelnemers moet onroerend erfgoed kunnen beleefd worden. Ze willen er naast schoonheid, sfeer of rust kunnen vinden. Landschappen worden geassocieerd met 'groen'.

Voor hen zijn ook **de verhalen achter het erfgoed** cruciaal. Erfgoed roept sfeer en verbondenheid op. De **educatieve waarde** is eveneens voor iedereen belangrijk. *"Het leert ons en onze kinderen over onze geschiedenis."*

Velen kijken voor belangrijke taken in de onroerenderfgoedzorg **naar de overheid**, maar tegelijkertijd wenst meer dan de helft **meer inspraak**.

In de focusgroepen horen we dezelfde meningen, maar worden nuanceringen duidelijk: de deelnemers verwachten van de overheid flexibiliteit en kostenefficiëntie. De mate waarin burgers mogen meebeslissen, is er voer voor discussie. Er bestaat wel **unanimiteit dat de omgeving moet betrokken worden**. Voor sommigen moeten omwonenden kunnen meebeslissen.

Op het vlak van erfgoedparticipatie scoort Vlaanderen eveneens hoog. Onroerend erfgoed maakt voor het merendeel van de bevolking onderdeel uit van zijn dagelijks leven. Tijdens alledaagse activiteiten zoals wandelen, fietsen, winkelen... hoort het er voor haast iedereen vanzelfsprekend bij. Vier vijfde bezoekt minstens eenmaal per jaar een historisch gebouw of monument.

Een klein deel van de bevolking engageert zich nog meer en volgt lezingen, cursussen ... doet zelf historisch onderzoek ... of zet zich in als vrijwilliger voor het behoud van onroerend erfgoed.

De betrokkenheid bij onroerend erfgoed ligt dus hoog in Vlaanderen.

We brengen graag de verwoording uit de focusgroep met allochtonen hier aansluitend in herinnering: de culturele uitstraling van een land is o.m. via haar erfgoed zeer belangrijk. In deze context valt ook het begrip identiteit: erfgoed vormt een onderdeel van het Vlaming-zijn. Zij zijn nieuwsgierig naar de cultuur van Vlaanderen, België, Europa en willen ervan leren en zich zo meer thuis kunnen voelen.

Parallel daarmee menen ze dat een betere kennis van het erfgoed ervoor kan zorgen dat er meer verbinding ontstaat tussen de verschillende culturen (bijvoorbeeld door het ontdekken van gemeenschappelijke roots).

4.2 ... HOUDT UITDAGINGEN EN KANSEN IN

De overheid wordt gezien als een belangrijke verantwoordelijke actor in het behoud van ons rijk onroerend erfgoed.

Ze moet wel keuzes maken bij het bepalen van wat erfgoed is en waardevol om te behouden. Er wordt verwacht dat **de burger hierbij een stem krijgt.**

In de focusgroepen wordt het vanzelfsprekend gevonden dat de omgeving alleszins betrokken wordt in beslissingen. Voor de deelnemers kan trouwens niet alles fysiek bewaard worden. De overheid moet daarbij kostenefficiënt optreden. Een hedendaagse invulling is een belangrijk criterium in de focusgroepen.

In haar keuzes moet de overheid meer aandacht laten gaan naar erfgoed van de gewone man.

De overheid moet overigens ook **premies** geven, in de focusgroepen wordt erbij genuanceerd: toch voor de 'gewone', minder kapitaalkrachtige particulier.

Naar de overheid wordt eveneens gekeken voor het openstellen van erfgoed, maar in de focusgroepen wordt het duidelijk dat het nog belangrijker is dat de overheid **drempels verlaagt.**

- **Goede en correcte (gebundelde) overheidsinformatie** is belangrijk,. Er worden in de focusgroepen creatieve voorstellen gedaan om gebruik te maken van de voortschrijdende digitalisering.
- Iedereen in de focusgroepen is bekommerd om **de grotere toegankelijkheid** van onroerend erfgoed.

Ook voor de **erfgoedsector** ligt o.i. een uitdaging op het vlak van de toegankelijkheid.

In een tijdperk van digitalisering ligt voor de sector zeker met betrekking tot communicatie via het internet of sociale media nog veel potentieel.

Nog een uitdaging ligt in de discrepantie tussen de grote waarde die gehecht wordt aan het behoud van onroerend erfgoed en de lagere erfgoedparticipatie. Hier liggen nog veel kansen om de liefde van de Vlamingen voor onroerend erfgoed om te doen zetten in actieve betrokkenheid en van ons allemaal erfgoedambassadeurs te maken.

We kregen met dit onderzoek een eerste beeld dat het draagvlak voor onroerend erfgoed en de zorg hiervoor in Vlaanderen groot is.

Vervolgstudies naar erfgoedbeelden die leven (cf. deel 2, tweede hoofdstuk, en in analogie met natuurbeelden), naar de maatschappelijke en sociaal-culturele waarden van onroerend erfgoed voor de Vlaming, naar de visies over hot items in de sector... zouden dit beeld kunnen aanvullen.

5 LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Het belang dat Vlaanderen hecht aan het bewaren van bepaalde types van onroerend erfgoed	18
Figuur 2: De belangrijkste taken van de overheid.....	19
Figuur 3: De Vlaming wil meer inspraak in het erfgoedbeleid	20
Figuur 4: De Vlaming heeft grote interesse in de geschiedenis van	21
Figuur 5: Interesse in de geschiedenis van de omgeving en het er zich verbonden mee voelen	22
Figuur 6: Voor 91% van de Vlamingen is onroerend erfgoed vanzelfsprekend onderdeel van het dagelijks leven	23
Figuur 7: Het bezoeken van onroerend erfgoed varieert met het type erfgoed	25
Figuur 8: Aantal vrijwilligers (%) die zich inzetten voor het behoud van erfgoed.	27
Figuur 9: Het deelnemers van de focusgroepen vinden onroerend erfgoed en het behoud ervan belangrijk.....	32

HÖRHAN J., KARL R., WALLNER M., MEDEK A., TRAUSMUTH T. & UNTERWEGER S. 2014: Archäologie ist wichtig: Archäologische Interessen der österreichischen Bevölkerung, *Fundberichte aus Österreich 53*, 2014, 53, p.141–153.

HUYSMANS F. & DE HAAN J. 2007: *Het bereik van het verleden, Ontwikkelingen in de belangstelling voor cultureel erfgoed*, Het culturele draagvlak, Publicaties SCP Den Haag [online], http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2007/Het_bereik_van_het_verleden.

LAHALLE E. 2016: *L’amour des français pour leur patrimoine* [online], <http://www.nouveautourismeculturel.com/blog/2016/02/25/lamour-des-francais-pour-leur-patrimoine/>.

LIEVENS J., SIONGERS J. & WAEGE H. 2015: *Participatie in Vlaanderen 2 : eerste analyses van de participatiesurvey 2014*, Leuven.

LIEVENS J. & WAEGHE H. 2011: *Participatie in Vlaanderen 2 : eerste analyses van de participatiesurvey 2009*, Leuven.

L’OFFICE FÉDÉRAL DE LA CULTURE 2015: *Enquête sur « Heimat » – identité – monument historique*.

NULENS G. 2008: *Indicatorenkorf voor het meten van het draagvlak voor onroerend erfgoed (beleid) in Vlaanderen. Eindrapporten*.

OPINIONWAY 2016: *Les français & le patrimoine de proximité*.

RIJKSDIENST VOOR HET CULTUREEL ERFGOED 2016: *Programma Visie Erfgoed en Ruimte Werelderfgoed Publieksonderzoek – eenmeting*, [online], <https://cultureelerfgoed.nl/dossiers/werelderfgoed/wereldberoemd-in-eigen-land>.

SIONGERS J., LIEVENS J., WAEGE H. & STEUNPUNTEN VOOR BELEIDSRELEVANT ONDERZOEK CULTUUR, JEUGD (JEUGDONDERZOEKSPLETFORM), SPORT EN MEDIA 2015: PaS Trends [online], <http://rwebtool.ugent.be/pastrends>.

STATISTIEK VLAANDEREN 2019: SVR - SCV-survey. [online], <http://statistieken.vlaanderen.be/QvAJAXZfc/notoolbar.htm?document=SVR%2FSVR-SCV-02.qvw&host=QVS%40cww100154&anonymous=true>, (geraadpleegd op 15-07-2019).

VANDER STICHELE A. 2011: Vlamingen en het verleden, Een bevolkingsonderzoek naar erfgoedbeleving in Vlaanderen, *Faro, Tijdschrift over cultureel erfgoed* 4.3, p.17–35.

VANDER STICHELE A. 2013: Erfgoedprofielen in Vlaanderen, *Faro, Tijdschrift over cultureel erfgoed* 6.1, p.38–50.

VELDKAMP 2014: *Nulmeting VER-programma Werelderfgoed Publieksonderzoek*, Den Haag [online], <https://www.erfgoedmonitor.nl/publicaties/nulmeting-ver-programma-werelderfgoed>.

7 AFKORTINGEN

AVO: Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek (Nederland)

BN: beleidsnota

BVA: Brulé, Ville et Associés (Frans marktstudie- en consultingbureau)

CBS: Centraal Bureau voor de Statistiek (Nederland)

EU: Europese Unie

INBO: Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

KBS: Koning Boudewijnstichting

M.A.S.: Market Analysis & Synthesis

OMD: Openmonumentendag

PaS: Participatieonderzoek Vlaanderen, 2004, 2009 en 2014

RCE: Rijksdienst Cultuur Erfgoed (Nederland)

RWO: Departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend erfgoed, afdeling stedenbouwkundig beleid en onroerend erfgoedbeleid

SCP: Sociaal Cultureel Planbureau (Nederland)

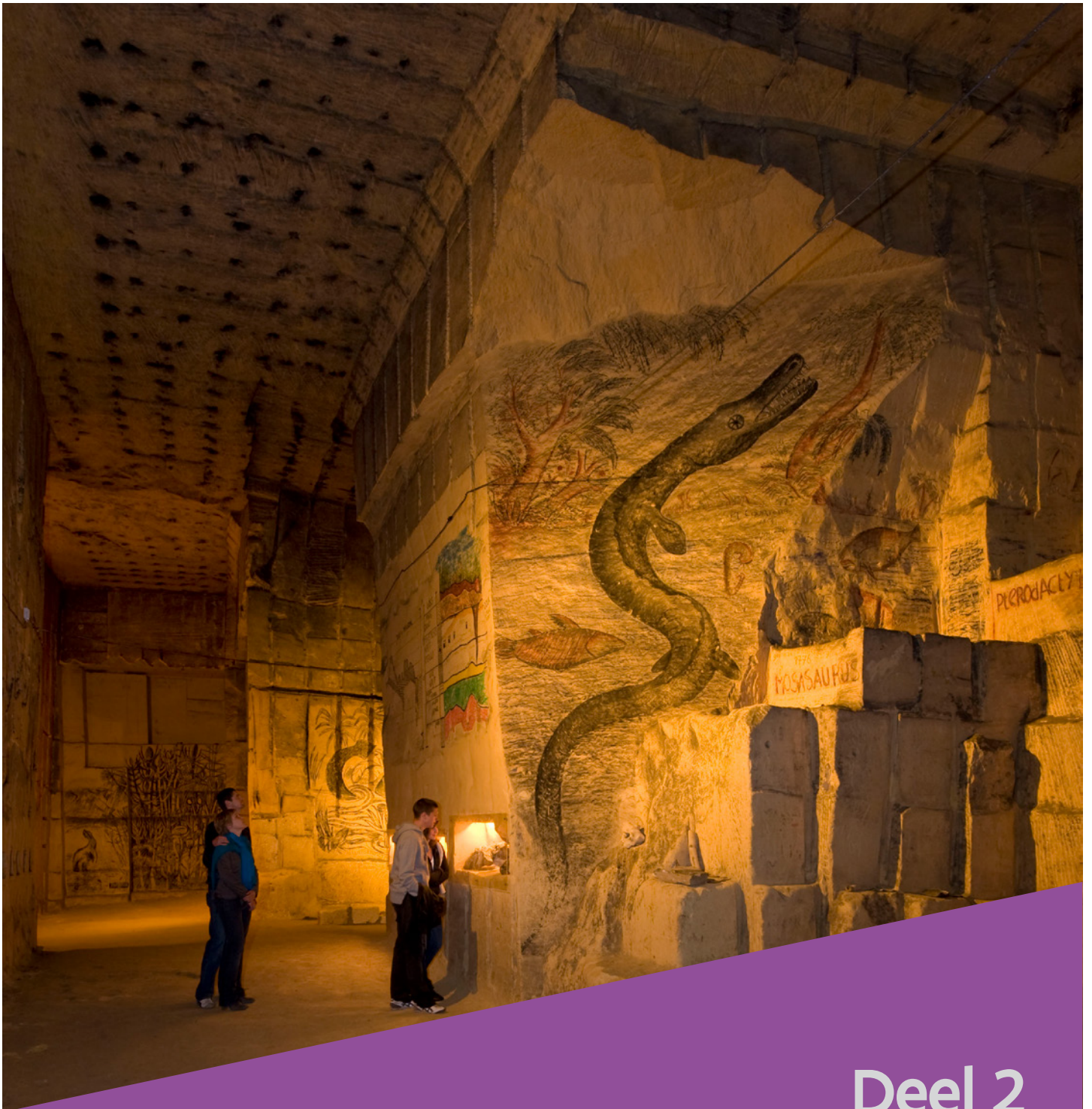
SCV-survey: Sociaal-culturele verschuivingen in Vlaanderen

PRISMA: Prisma-Onderzoek van FARO, 2010

VTO: Vrijetijdsomnibus (Nederland)

//

Deel 2

Technisch Rapport

ILLUSTRATIE p. 41
Opening van het bezoekerscentrum 'Kolonie 5-7' in Merksplas-Kolonie, juni 2017
Copyright: Kempens Landschap, foto: James van Leuven

INHOUD

INHOUD	43
1	SITUERING VAN HET DRAAGVLAKONDERZOEK 47
1.1	DOELSTELLINGEN 47
1.2	SCOPE EN AANPAK 48
1.3	LEESWIJZER 48
2	EEN DRAAGVLAK VOOR ONROEREND ERFGOED? 49
2.1	DE BURGER EN ONROEREND ERFGOED 49
2.2	EEN BREDE DEFINITIE VAN ‘DRAAGVLAK’ 50
2.3	SLUITEN EUROPESE BURGERS ERFGOED IN HUN HART?..... 50
2.3.1	BEVRAGINGEN IN VLAANDEREN 51
2.3.2	ERFGOEDLIEFHEBBERS IN EUROPA..... 56
3	VERLOOP VAN HET ONDERZOEK 63
3.1	BEVRAGING 63
3.1.1	DE STEEKPROEFTREKKING EN DE BESCHERMING VAN DE PRIVACY 63
3.1.2	KEUZE INDICATOREN 64
3.1.3	STRUCTUUR VRAGENLIJSTEN - TESTEN 68
3.1.4	VIER ZENDINGEN 69
3.1.5	RESPONS 71
3.2	FOCUSGROEPEN 73
3.2.1	ORGANISATIE EN SAMENSTELLING VAN ZES FOCUSGROEPEN 74
3.2.2	VERLOOP VAN DE FOCUSGROEPEN 76
4	RESULTATEN BEVRAGING 77
4.1	HET BELANG VAN HET BEWAREN VAN ONROEREND ERFGOED 77
4.2	WAT VERWACHTEN BURGERS VAN DE OVERHEID?..... 80
4.3	DE BURGER WIL MEER INSpraak..... 81
4.4	EEN GROTE INTERESSE IN HET VERLEDEN 82
4.5	INTERESSE IN EN VERBONDENHEID MET ONZE OMGEVING 83
4.6	HOE KOMEN WE IN AANRAKING MET ERFGOED? 85
4.7	ONROEREND ERFGOED OP HET INTERNET EN SOCIALE MEDIA 87
4.8	WAAROM ZOEKEN WE DIGITAAL NAAR INFO? 89

////////////////////

4.9	ONROEREND ERFGOED IS ALOM TEGENWOORDIG IN ONS DAGELIJKS LEVEN	91
4.9.1	FREQUENTIE	91
4.9.2	WAAR?	98
4.9.3	MOTIVATIE.....	98
4.9.4	WEERSTANDEN	100
4.10	BEKENDHEID MET GROTE ERFGOEDACTIVIEITEN BETEKENT NOG GEEN DEELNAME	102
4.11	VELE VLAMINGEN ENGAGEREN ZICH ACTIEF	103
4.11.1	VOLGT U CURSUSSEN ... DOET U ONDERZOEK ...?	103
4.11.2	VRIJWILLIGER	105
4.11.3	DONATIES	106
4.12	ERFGOEDTOERISME	107
4.13	VRIJETIJSBESTEDINGEN	109
4.14	BIJZONDERE KARAKTERISTIEKEN VAN ONZE RESPONDENTEN	111
5	RESULTATEN FOCUSGROEPEN	113
5.1	ALLOCHTONEN PLEITEN VOOR CULTURELE UITSTRALING	113
5.2	JONGEREN BENADrukKEN DIGITAAL BEHOUD	114
5.3	LAAGGESCHOOLDEN VRAGEN AANDACHT VOOR HET TOEPASSEN VAN NIEUWE INTERACTIEVE METHODIEKEN	116
6	BESLUIT: VLAANDEREN IS ERFGOED	118
7	BIBLIOGRAFIE.....	119
8	LIJST TABELLEN	124
9	LIJST VAN FIGUREN	125
10	BIJLAGE 1: PROJECTSAMENSTELLING	127
10.1	STUURGROEP	127
10.2	PROJECTTEAM	127
10.3	KLANKBORDGROEP.....	127
11	BIJLAGE 2: VIER ZENDINGEN	128
11.1	UITNODIGING	128
11.2	HERINNERINGSKAART 1	130
11.3	HERINNERINGSBRIEF.....	131
11.4	HERINNERINGSKAART 2	133

12	BIJLAGE 3: VRAGENLIJST.....	134
13	BIJLAGE 4: WEEGCOËFFICIËNTEN.....	150
14	BIJLAGE 5: GENERIEKE GESPREKSLEIDRAAD VAN DE FOCUSGROEPEN	151

1 SITUERING VAN HET DRAAGVLAKONDERZOEK

In de beleidsnota 2014-2019 was de verbreding en versteviging van het draagvlak bij het grote publiek voor het onroerend erfgoed en het onroerenderfgoedbeleid één van de belangrijke streefdoelen.¹ Dit is niet enkel een uitdaging voor de overheden maar tevens voor bruggenbouwers uit het middenveld. Draagvlakverbreding blijft ook in de beleidsnota 2019-2024² een van de doelstellingen voor de overheid samen met partnerverenigingen.

Om te kunnen monitoren of deze betrachting wordt gerealiseerd, is een wetenschappelijke gegevensverzameling noodzakelijk die meet hoe ‘het grote publiek’ in Vlaanderen zich op een bepaald tijdstip verhoudt t.o.v. het onroerend erfgoed en de zorg hiervoor. Daarbij gaat het zowel om attitude- als gedragscomponenten.

1.1 DOELSTELLINGEN

In de voorbije regeerperiode werd een draagvlakonderzoek bij het grote publiek gevoerd. Mogelijke onderzoeksvragen waren *“Hoe groot is het draagvlak, welke is het groeipotentieel, op welke manier willen mensen aangesproken worden, wat motiveert mensen om voor erfgoed op te komen en zijn ze ook bereid om dat financieel te steunen via giften,...?”*. De verzamelde informatie moet helpen in het verbeteren van doelgroepgerichte communicatie.

De opzet van ons draagvlakonderzoek is beschrijvend. De eerste operationele doelstelling van het onderzoek is een nulmeting van het ‘sociale’ draagvlak voor onroerend erfgoed en de onroerenderfgoedzorg in Vlaanderen anno 2018.

De resultaten van het onderzoek worden meegenomen om het onroerenderfgoedbeleid te ondersteunen.

---

¹ De nadruk op het vergroten van het draagvlak voor onroerend erfgoed komt in de beleidsnota uitgebreid aan bod:

- *“Een derde strategische doelstelling is de uitbouw van succesvolle partnerschappen en de ontwikkeling van een erfgoedreflex op alle bestuurlijke niveaus. Bij het grote publiek hoop ik het draagvlak te vergroten waarbij de steun van het middenveld van onschatbaar belang is.”* Bourgeois 2014, 4
- *“Ik zal tijdens deze regeerperiode werken aan het verbreden en verstevigen van het maatschappelijk draagvlak voor het onroerend erfgoed. Uiteindelijke betrachting is dat er in Vlaanderen 6 miljoen erfgoedliefhebbers zijn die vanuit een reële bekommernis voor het erfgoed initiatieven steunen en mee helpen uitwerken.”* Ibid., 16
- *“Tenslotte laat ik op geregelde tijdstippen wetenschappelijk onderzoek voeren naar het draagvlak voor onroerend erfgoed. Hoe groot is het draagvlak, welke is het groeipotentieel, op welke manier willen mensen aangesproken worden, wat motiveert mensen om voor erfgoed op te komen en zijn ze ook bereid om dat financieel te steunen via giften,...? Een degelijk onderzoek bij het grote publiek kan waardevolle informatie verschaffen om de communicatie op af te stemmen. Opvolgonderzoek in de vorm van monitoring, is nodig om de evolutie te kunnen volgen en waar nodig bij te sturen.”* Ibid., 17

² 4.1.1.4. Samen met de partnerverenigingen verbreden we het draagvlak voor onroerend erfgoed en verbeteren we de dienstverlening voor onroerenderfgoedzorg(ers)

Verenigingen als Herita, Monumentenwacht Vlaanderen, het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC) en de Erfgoedkluis slaan de brug tussen het Vlaamse erfgoedbeleid en de praktijk. Ze vormen mee het uithangbord van de onroerenderfgoedzorg. Ze moeten bijdragen aan draagvlakverhoging, kennis en expertise aanbieden, de vinger aan de pols houden en als spreekbuis fungeren voor het middenveld. Diependaele 2019

1.2 SCOPE EN AANPAK

We vertrokken vanuit andere bevolkingssurveys, zoals opinie- of participatieonderzoek, die al dan niet in Vlaanderen werden gerealiseerd en waarin (onroerend) erfgoed aan bod kwam. Deze studies dienden om het onderzoeksonderwerp af te bakenen en de onderzoeksmethodiek te bepalen. Zo besloten we om een representatief staal van niet-georganiseerde burgers van 18 jaar en ouder in Vlaanderen te bevragen naar de plaats van onroerend erfgoed in hun leven en naar hun houding tegenover de onroenderfgoedzorg. Daarnaast werden een aantal focusgroepen voorzien. De surveys waren een inspiratiebron bij de keuze van de te meten indicatoren en een hulp bij het opstellen van de vragenlijst.

1.3 LEESWIJZER

In dit deel van het onderzoeksrapport gaan we in **hoofdstuk 2** in op het concept 'draagvlak' en bekijken we welke onderzoeken in Vlaanderen en Europa gevoerd werden naar de beleving van erfgoed, de rol van de actoren, het imago van de sector, de wensen van de burger... en/of de erfgoedparticipatie.

In **hoofdstuk 3** kan de lezer terecht voor de beschrijving van de aanpak van het onderzoek. Zowel het verloop van de bevraging als de organisatie van de focusgroepen komen uitvoerig aan bod.

In het tweede hoofdstuk van het eerste deel werden de grote lijnen belicht van de resultaten van de bevraging. In dit deel bespreken we in **hoofdstuk 4** gedetailleerd de resultaten voor elke vraag. Waar mogelijk leggen we onze resultaten naast deze van de vele andere relevante studies in binnen- en buitenland.

Het derde hoofdstuk van het eerste deel gaf de bevindingen uit de zes focusgroepen weer. In dit deel komen in **hoofdstuk 5** de resultaten van de focusgroepen meer gedetailleerd aan bod.

We sluiten af met een kort algemeen besluit uit beide deelonderzoeken in **hoofdstuk 6**. Voor de uitgebreide conclusies verwijzen we naar het vierde hoofdstuk in deel 1. Daar beschrijven we hoe onze resultaten uitdagingen en kansen vormen voor de toekomst van het onroerend erfgoed in Vlaanderen en bij het ontwikkelen van het onroenderfgoedbeleid.

2 EEN DRAAGVLAK VOOR ONROEREND ERFGOED?

Om te bestuderen hoe de Vlaming staat tegenover het onroerend erfgoed en de zorg hiervoor, wat hij hierover denkt en wat hij ermee doet, planden we een draagvlakonderzoek.

In een allereerste fase bakenden we het onderzoeksonderwerp af. Waarvoor staat bijvoorbeeld het concept 'draagvlak', welke soorten draagvlak bestaan er...? Draagvlakonderzoeken in andere sectoren waren een inspirerende bron. (cf. 2.1). Wij zien zowel attitude- als gedragscomponenten (cf. 2.2). Hoe kunnen we het sociaal draagvlak voor onroerend erfgoed meten? Om dit na te gaan keken we naar bevolkingssurveys gerelateerd aan erfgoed in binnen- en buitenland (cf. 2.3).

Dit draagvlakonderzoek anno 2018 is een nulmeting om het sociale draagvlak voor onroerend erfgoed en de onroerenderfgoedzorg in Vlaanderen te kunnen beschrijven.

2.1 DE BURGER EN ONROEREND ERFGOED

Het concept 'draagvlak' is vooral een begrip gebruikt in ons Nederlandstalig taalgebied (zie infra 2.3). Heel vaak wordt het gereduceerd tot het (al dan niet) accepteren van het gevoerde of voorgestelde beleid of bepaalde beleidsmaatregelen en de bijhorende consequenties (de Molenaar 2001³, 18 e.v.; Bogaert, Cliquet, en De Zitter 2003, 46; Boedeltje en de Graaf 2004, 2). Er wordt dan veelal gedacht aan een passieve en/of actieve steun voor het beleid (variërend van aanvaarding, weerstand tot onverschilligheid). Hierin zit impliciet zowel een attitude- als een gedragsmoment. In dit onderzoek geven we die ruime invulling aan het concept. Wij bestuderen niet enkel meningen maar onderzoeken eveneens de algemene erfgoedparticipatie. En we kijken tegelijkertijd naast het draagvlak voor de erfgoedzorg ook breder naar het draagvlak voor het object zelf, het onroerend erfgoed.

De niet-georganiseerde burger is slechts een van de doelgroepen bij wie het draagvlak kan bestudeerd worden. Zo wordt in de literatuur een maatschappelijk, bestuurlijk en publiek draagvlak onderscheiden.⁴

- **Het maatschappelijk draagvlak** bestaat uit een sociaal draagvlak (bij een breed publiek van niet-georganiseerde burgers) en middenveld draagvlak (bij de georganiseerde burger in klassieke en nieuwe sociale bewegingen en actiegroepen). Dit draagvlak is gedeeltelijk geïnstitutionaliseerd via adviesraden en –commissies, waar standpunten van de betrokken belanghebbenden worden verdedigd.
- **Het bestuurlijk draagvlak** omvat het ambtelijk (bij betrokken administraties van diverse bestuurlijke niveaus) en het politiek draagvlak (bij politici op de diverse politieke niveaus: lokaal, provinciaal, Vlaams, federaal en Europees).
- Het **publiek draagvlak** is het resultaat van een publiek debat tussen betrokken actoren, waarvan de neerslag te vinden is in de media.

Deze verschillende categorieën van draagvlak staan niet los van elkaar. Er is juist voortdurende interactie tussen. Draagvlak kenmerkt zich door dynamiek.⁵

In dit draagvlakonderzoek bestuderen we het sociaal draagvlak en bevragen we niet-georganiseerde burgers.

³ De Molenaar ziet in de reactie van de betrokken doelgroepen drie niveaus: erkenning van legitimiteit, instemming/goedkeuring van initiatief (houding), en ten slotte bereidheid tot inzet/medewerking (gedrag).

⁴ Bogaert 2004, 52; Nulens 2008a, 8

⁵ Bogaert 2004, 52

2.2 EEN BREDE DEFINITIE VAN 'DRAAGVLAK'

We opteren zoals De Bakker en Van Koppen voor een integrale definitie waarin voelen, denken en doen als belangrijke elementen naast elkaar staan. Kennis zien we weliswaar met Bogaert als voorwaarde voor draagvlak, want voor iets onbekend kan er moeilijk draagvlak zijn.⁶ Door de gebruikte methodologie van een elektronische bevraging werd naar cognitieve kennis slechts beperkt gepeild.

In het concept 'draagvlak' onderkennen we dus zoals Bogaert⁷ meerdere dimensies. Het gaat bijvoorbeeld niet enkel om acceptatie van het gevoerde of nog uit te voeren overheidsbeleid, zelfs al verbreden we dit tot multi-level beleid, maar ook over het object van dit beleid. Beide hangen overigens samen.

Politici en overheid gebruiken de striktere definitie vaak vanuit een normatieve vooronderstelling: is het draagvlak voor hun beleid voldoende of onvoldoende?

De roep om meer verantwoordelijkheid van burgers (de civil society) weerklinkt de laatste decennia steeds luider.⁸ De term draagvlak past hier in het bredere maatschappelijke debat over 'good governance' in een participatieve samenleving waarin stakeholderoverleg, partnerschap, coproductie, cocreatie ... kernbegrippen zijn. Simpele passieve instemming van individuen wordt hierbij als onvoldoende gezien, men vraagt daar bovenop actieve betrokkenheid.

Draagvlak [voor iets] moet gezien worden als meer dan aanvaarding, het gaat ook om "*positief gedrag, in de vorm van goedkeuring en ondersteuning door de gemeenschap of een deel daarvan, van het op zich nemen of dragen van medeverantwoordelijkheid en daaraan verbonden inspanningen*"⁹.

We bakenen ons onderzoeksonderwerp af als volgt.

"Het sociale draagvlak voor onroerend erfgoed en de daaraan verbonden onroerenderfgoedzorg is het geheel van instemmende gevoelens, meningen, houdingen, visies en ondersteunende (passieve en actieve) handelingen en acties van niet-georganiseerde burgers ten aanzien van het onroerend erfgoed en het (overheids-)beleid rond beheer, bescherming of ontwikkeling ervan." (gebaseerd op De Bakker en Van Koppen en op Bogaert¹⁰)

2.3 SLUITEN EUROPESE BURGERS ERFGOED IN HUN HART?

Tijdens een literatuuronderzoek probeerden we de scope van ons draagvlakonderzoek af te lijnen. We detecteerden draagvlakonderzoeken, ook over andere thema's. Op die manier konden we onze methodiek scherp stellen. En het hielp ons bij het ontwikkelen van de vragenlijst. Nadien was een aantal geselecteerde onderzoeken nuttig om onze resultaten tegen het licht te houden.

In de praktijk blijkt dat het concept "draagvlak" typisch is voor het Nederlands taalgebied. In andere taalgebieden focussen gelijkaardige bevragingen vaak op erfgoedparticipatie. De begrippen die hierbij opduiken zijn "comportement, participation, involvement, engagement, taking part ...". Termen in het Engelstalig taalgebied zoals 'attitudes, perceptions, opinions, (political) support, to

---

⁶ *Ibid.*, 50

⁷ Bogaert 2004

⁸ de Bakker & van Koppen 2009, 18

⁹ de Molenaar 2001, 19; Bogaert 2004, 50

¹⁰ de Bakker & van Koppen 2009, 17; Bogaert 2004, 49–53

value' benaderen het draagvlakconcept het meest. Idem in het Franstalig taalgebied voor 'appreciation, sentiments, sensations'. Hier draait het echter vaak om de belevingswaarde van erfgoed of over sociale, culturele, economische of andere waarden van erfgoed voor de samenleving.¹¹

We vonden vooral in het Verenigd Koninkrijk recente bevolkingssurveys. Daar bestaat een jarenlange traditie op dit vlak. In 2017 liet de Europese Commissie naar aanleiding van het Europees Erfgoedjaar een onderzoek uitvoeren. Deze focuste evenwel op het "Europees cultureel erfgoed", in brede zin. Een bevraging uit Nederland ging over werelderfgoed. Onze noorderburen publiceerden rond de eeuwwisseling ook verschillende onderzoeken naar de trends in de belangstelling voor kunsten en cultureel erfgoed in het kader van een SCP-reeks "Het culturele draagvlak". De cijfers hier zijn veelal gebaseerd op onderzoeken naar vrijetijdsbestedingen. Andere onderzoeken in het buitenland bestrijken een heel specifiek aspect van de waarde(n) van erfgoed in het algemeen of het imago van de archeologie in het bijzonder.

In Vlaanderen bestaat een jaarlijkse bevraging van Statistiek Vlaanderen waarin gepolst wordt naar drie vormen van erfgoedparticipatie. Deze vraag werd ook gesteld tijdens de participatieonderzoeken in 2004, 2009 en 2014. FARO, het Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed, voerde in 2010 een breder, met het onze vergelijkbaar, draagvlakonderzoek uit, in de eerste plaats gefocust op cultureel erfgoed. Herita bevrageert leden en niet-leden over Openmonumentendag om dit evenement te evalueren.

We hadden dus veel onderzoeksmateriaal om uit te putten. Hierna beschrijven we een aantal onderzoeken verder in detail. Waar mogelijk leggen we later onze bevindingen naast hun resultaten (zie hoofdstuk 4). Dit is echter niet altijd even vanzelfsprekend door andere onderzoeksmethodes, andere gekozen indicatoren, andere vraagstellingen, enz.

2.3.1 Bevragingen in Vlaanderen

Toepassen van een indicatorenkorf voor het meten van het draagvlak voor onroerend erfgoed(beleid) in Vlaanderen, 2008¹²

De **voorstudie uit 2008 van het toenmalige Departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed**, afdeling stedenbouwkundig beleid en onroerend erfgoedbeleid (RWO) was een eerste belangrijk uitgangspunt. Het departement RWO liet toen indicatoren selecteren om het draagvlak voor onroerend erfgoed(beleid) te meten.

De studie bracht veel indicatoren in beeld om het draagvlak van andere actoren (politiek, ambtelijk, en publiek draagvlak) te meten naast dat van de maatschappelijke groepen (burgers en middenveld). De indicatorenkorf was sterk gericht op het draagvlak voor het erfgoedbeleid en sloot aldus meer aan bij een beleidsmonitoring of -evaluatie.

Voor het sociale draagvlak dat in de studie onderzocht werd door een omnibusenquête, vroegen de onderzoekers naar de invulling van het begrip 'onroerend erfgoed' en legden ze de respondenten 21 stellingen voor om vijf vooropgestelde erfgoedbeelden te toetsen.

---

¹¹ In de praktijk bestaat er in Vlaanderen en bij onze noorderburen een lange traditie van draagvlakonderzoeken voor het milieu en natuur.

¹² Nulens 2008a

We lichten er enkele belangrijke resultaten uit.

- De grote meerderheid van de respondenten geeft aan onroerend erfgoed belangrijk te vinden: 62% is niet onverschillig voor onroerend erfgoed en 59% is helemaal akkoord met de stelling dat onroerend erfgoed belangrijk is voor onze (culturele) identiteit. Het opleidingsniveau geeft significante verschillen.
- De houding ten opzichte van het al dan niet bewaren van erfgoed verschilt sterk naargelang het type erfgoed en de omstandigheden waarbinnen de beslissing genomen moet worden. Het bewaren van bouwkundig erfgoed blijkt over het algemeen op iets meer steun te kunnen rekenen dan landschappen en archeologie.
- Wanneer men opteert om het onroerend erfgoed te bewaren, moet dit behoud dan actief gebeuren of niet? Een minderheid (6%) vindt dat verval het eindpunt vormt in het bestaan van het bouwkundig onroerend erfgoed, alhoewel kastelen mogen verworden tot een ruïne. Voor 18% vermeerderd de waarde van landschappen wanneer er lange tijd niets in verandert, terwijl 20% hier helemaal niet mee eens is.
Met betrekking tot archeologisch erfgoed valt op dat één derde van de respondenten (33%) van mening is dat vondsten enkel waarde hebben bij opgraving en tentoonstelling. Slechts een klein aandeel van de respondenten kent ook waarde toe aan archeologisch erfgoed wanneer het niet opgegraven wordt (18%).
- De respondenten zijn nogal verdeeld over de mogelijkheden tot hedendaagse aanpassingen van onroerend erfgoed. Veel hangt af van het type erfgoed, de huidige functie, de toekomstige functie en het type aanpassingen. Een minderheid van de respondenten is van mening dat geen enkele aanpassing kan en een minderheid meent dat aanpassingen altijd kunnen. Het grootste deel van de respondenten (namelijk drie vierde) keurt aanpassingen goed onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden.
- Het kunnen beleven van onroerend erfgoed is belangrijk voor het publiek. In de belevingswaarden van onroerend erfgoed, staat de esthetische (belevings)waarde ervan op de eerste plaats. Ook de recreatieve belevingswaarden van onroerend erfgoed is voor velen een belangrijk aspect van onroerend erfgoed. Recreëren in een 'mooi' landschap, het bezoeken van bezienswaardige gebouwen, monumenten of musea zijn immers populaire vrijetijdsactiviteiten.
- Voor een minderheid van de respondenten (12%) is erfgoed strikt antropocentrisch en staat het (volledig) ten dienste van de mens. 40% van de respondenten is het hier helemaal mee oneens en beschouwt erfgoed als iets dat ook een eigen 'bestaansrecht' heeft.
- Wat betreft de verantwoordelijkheid en de financiering van restauratie en onderhoud van onroerend erfgoed zien de meeste respondenten een belangrijke taak weggelegd voor de overheid. De meerderheid van de respondenten is van mening dat er subsidies gegeven kunnen worden aan de private eigenaars voor de restauratie en het onderhoud van onroerend erfgoed. Hierbij denkt men wel eerder aan de 'gewone' privé-eigenaar en minder aan kasteelheren.

SCV-studies, jaarlijks¹³

“De SCV-studie 'Sociaal-culturele verschuivingen in Vlaanderen' is een jaarlijkse survey bij een toevallige steekproef van Nederlandstalige Belgen (inclusief niet-Belgen vanaf 2009) in het Vlaamse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. De survey peilt naar opvattingen, overtuigingen en gedragingen van Vlamingen met betrekking tot maatschappelijke en beleidsrelevante thema's.

¹³ Statistiek Vlaanderen, jaarlijks

De eerste survey werd uitgevoerd in 1996. Elk jaar worden in de periode maart-juni 1.500 toevallig getrokken respondenten tussen 18 en 85 jaar (18+ vanaf 2009) persoonlijk geïnterviewd. Het interview omvat drie delen: één deel met achtergrondvragen en enkele jaarlijks terugkerende opvattingen, één deel met vragen die om de 2 à 3 jaar worden gesteld en een derde deel dat voorbehouden is voor vragen over een actueel beleidsrelevant thema.”¹⁴

Elk jaar wordt de vraag gesteld naar het aantal keren dat Vlamingen het jaar ervoor bezienswaardige gebouwen of monumenten bezochten, het aantal keren dat ze deelnamen aan een (begeleide) historische wandeling, en het aantal keren dat ze herdenkingsfeesten of historische optochten bijwoonden. Via de website van Statistiek Vlaanderen zijn tijdsreeksen beschikbaar en kunnen verschillen volgens achtergrondkenmerken of gebiedsindelingen opgevraagd worden.

We zien dat sinds 2011 steeds meer Vlamingen onroerend erfgoed bezoeken: het betreft een stijging van 45% in 2011 naar 57% in 2018. Ze doen dit ook vaker (zie verder hoofdstuk 4.9).

Participatiesurveys 2004, 2009, 2014¹⁵

De participatieonderzoeken kwamen in 2004, 2009 en 2014 tot stand door **samenwerkingen tussen Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek van de Vlaamse overheid**. De resultaten van de drie surveys schetsen de evoluties over tien jaar.

Een representatief staal van de Vlaamse bevolking tussen 15 en 86 jaar oud werd telkens mondeling bevroegd.

Uit de onderzoeken bleek dat er nog verschillende groepen zijn die niet of nauwelijks participeren. Laagopgeleiden blijven in die tien jaar een moeilijk bereikbare groep en ook oudere leeftijdsgroepen haken vaak af. Jongere generaties nemen, over de tijd heen, minder deel aan voorstellingen of gaan bijvoorbeeld minder naar musea en klassieke concerten. De surveys stelden vast dat de sociale kloof in participatie erg groot blijft, zowel binnen de cultuursector als in het verenigingsleven.

In de drie participatieonderzoeken waren telkens enkele erfgoedgerelateerde vragen opgenomen. De onderzoekers vroegen naar de deelname aan drie erfgoedactiviteiten gedurende de zes maanden voorafgaand aan de bevraging en hanteerden de antwoordcategorieën: incidenteel, frequent en nooit.

In 2014 bleek dat 36% van de respondenten tijdens de zes maanden voorafgaand aan de bevraging minstens één keer een historisch gebouw of monument had bezocht, 17% had deelgenomen aan een historische wandeling en 8% had een herdenkingsfeest of historische optocht bijgewoond (zie verder hoofdstuk 4.9).

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Siongers et al. 2015

Prisma-onderzoek, 2010

In 2010 onderzocht **FARO, het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, in het kader van het Prisma-project**, de erfgoedbeleving in Vlaanderen. Dit onderzoek was zeer inspirerend voor onze vragenlijst over onroerend erfgoed. Terwijl de vzw zoals haar naam zegt, werkt voor de cultureelerfgoedsector, waren er verschillende vragen in de enquête opgenomen over onroerend erfgoed.

De bevraging resulteerde in bruikbare data van 1.898 respondenten tussen 18 en 85 jaar.

FARO peilde enerzijds naar de interesse in een groot aantal erfgoedthema's of erfgoedgerelateerde thema's, waarvan wij er enkele overnamen. Wij detailleerden in onze bevraging meer voor onroerend erfgoed. Anderzijds stelde de FARO-onderzoeker verschillende vragen over de actieve en receptieve participatie gedurende de 12 maanden voorafgaand aan de bevraging.¹⁶ Ook het virtueel participeren kwam aan bod. Tenslotte waren in de vragenlijst vragen opgenomen over de perceptie en het draagvlak voor specifieke erfgoedinstellingen evenals een aantal stellingen met betrekking tot enkele hot items in de erfgoedsector en over de rol die de overheid kan/moet vervullen.

Zonder in detail in te gaan op de resultaten van het Prisma-onderzoek, wat we doen in de analyses van onze cijfers in hoofdstuk 4, willen we enkele grote lijnen oplijsten:¹⁷

- De onderzoeker besluit dat er een zeer ruim draagvlak bestaat voor de bescherming en instandhouding van het erfgoed in brede zin van het woord.
- Niet enkel de (zeer) sterk geïnteresseerden in ons erfgoed erkennen het belang ervan, ook de niet of minder sterk geïnteresseerden doen dit.
- Naargelang het type van activiteit varieert de participatie sterk. De variatie hangt samen met de populariteit van die activiteit en met het beschikbare aanbod. Het bezoeken van onroerend erfgoed (historische gebouwen en monumenten, cultuurhistorische landschappen, parken of tuinen ...) behoort tot één van de meest populaire activiteiten.
- De onderzoeker stelt vast dat er een grote samenhang bestaat tussen erfgoedinteresse en erfgoedparticipatie.
- Nogal wat mensen hechten veel belang aan kennis over het verleden.
- De meeste informatie over erfgoed bereikt mensen via televisie en films, de geschreven pers en documentair materiaal. Maar ook het internet is belangrijk geworden.
- Aan de overheid of de diverse overheden wordt een belangrijke (financiële) rol toegedicht.

De onderzoeker van de FARO-survey bestudeerde de correlatie tussen de (algemene en/of specifieke) erfgoedinteresse en concrete erfgoedhandelingspatronen.

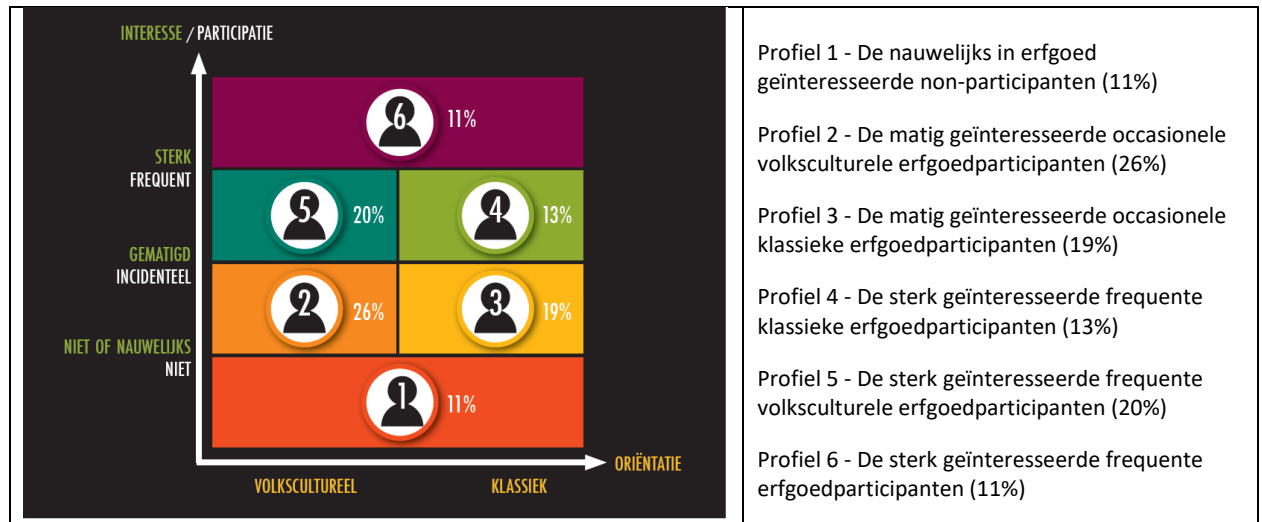
Naarmate de algemene erfgoedinteresse stijgt, wordt er meer en vaker geparticipeerd. Wanneer de bezoeken aan onroerend erfgoed (bijv. voor monumenten en voor historisch waardevol landschap) aan de mate van sterke erfgoedinteresse worden gekoppeld, wordt de sterke samenhang tussen beide duidelijk. Het positief verband werd nog sterker wanneer de onderzoeker de koppeling maakte tussen de interesse voor specifieke erfgoedthema's en activiteiten die met deze interesse in verband konden worden gebracht.

¹⁶ In het FARO-onderzoek omschrijft de onderzoeker het verschil als volgt: "Actief participeren staat voor het zelf doen, scheppen, maken of (her)creëren. Receptief participeren staat voor het deelnemen aan, deelhebben aan of bijwonen van activiteiten en het bezoeken, bekijken, beluisteren of lezen van zaken waarvan de vorm en inhoud er al zijn." Vander Stichele 2011a, 34, 21, 22, 30

¹⁷ *Ibid.*, 34

Op basis van de erfgoedinteresses en de erfgoedparticipatie stelde de FARO-onderzoeker in een diepgaandere analyse zes erfgoedprofielen op waardoor ze de Vlaamse bevolking opsplitsen in ideatypische segmenten (figuur 1). Daarbij groepeerde hij de activiteiten in twee categorieën: volksculturele en ‘klassieke’. Het bezoeken van historische gebouwen, monumenten, sites, begraafplaatsen ... werd in het onderzoek gerekend tot de meer ‘klassieke’ erfgoedactiviteiten. Het opmaken van erfgoedprofielen moest toelaten om het cultureelerfgoedbeleid in de toekomst meer op specifieke doelgroepen te kunnen richten.

Figuur 1: Erfgoedprofielen in Vlaanderen

Bron: Vander Stichele 2013, p. 49¹⁸

Herita, 2016¹⁹

In 2016 bevroeg **Herita** haar leden tweemaal, een eerste keer over hun plannen voor Openmonumentendag (OMD) (N = 914) en een tweede keer naar participatie (N = 1.449). Daarnaast bevroeg ze een representatief deel van de Vlaamse bevolking ouder dan 18 jaar (N = 4.194) online naar OMD. De vragen gingen over hun houding tegenover onroerend erfgoed, over een deelname of niet-deelname aan OMD, en naar hun kennis van de organisatie zelf. Daarnaast werden 3 aanvullende focusgroeps gesprekken uitgevoerd bij leden, niet-leden en gezinnen met kinderen. De bedoeling van dit onderzoek was voor Herita sterk utilitair bedoeld. Ze wilde de behoeften van haar leden nagaan en hoe de organisatie daar beter kan op inspelen, het aanbod op Open Monumentendag evalueren om die desnoods bij te kunnen sturen, en te weten komen welk bijkomend potentieel er bestaat en hoe ze die groep zou kunnen bereiken.

Weerom gaan we niet in detail in op de resultaten van het Herita-onderzoek, maar verwijzen we verder naar de analyses van onze cijfers in hoofdstuk 4.

- 94% van de bevolking vindt het belangrijk dat er voor ons onroerend erfgoed gezorgd wordt.
- 95% vindt het ook belangrijk dat onroerend erfgoed openstaat voor het publiek.
- Slechts 9% staat onverschillig tegenover onroerend erfgoed, 11% zegt dat ze er totaal niet in geïnteresseerd is.
- 80% zou er meer informatie over wensen.

¹⁸ Vander Stichele 2013, 49

¹⁹ Herita 2016, 35–36, 118–121

- 98% vindt financiële overheidsmiddelen belangrijk.
- 16% van de Vlaamse bevolking nam deel aan OMD. Ze zijn tevreden over hun deelname. De Vlaming vindt het erg belangrijk dat exclusieve, anders ontoegankelijke plaatsen worden opengesteld.
- In de motivatie voor erfgoeduitstappen is de educatieve waarde slechts één aspect naast gezelligheid en ontspanning.
- 5% zegt vrijwilliger te zijn in de erfgoedsector.
- 33% zegt nooit in aanraking te komen met onroerend erfgoed.

Voor meer algemene vrijetijdsactiviteiten keken we vooral naar de algemene participatieonderzoeken en de SCV-surveys (zie hoofdstuk 4.13).

2.3.2 Erfgoedliefhebbers in Europa

We lieten ons niet enkel inspireren door enquêtes in Vlaanderen waarin vragen werden gesteld m.b.t. erfgoed maar ook door de speciale Eurobarometer over cultureel erfgoed van de Europese Commissie in 2017. Daarnaast consulteerden we bevragingen van overheden, erfgoedorganisaties of onderzoeksbureaus in het Verenigd Koninkrijk, Nederland, Frankrijk, Zwitserland, Oostenrijk ...

Europese barometer n.a.v. het Europees Cultureel Erfgoedjaar 2018²⁰

Eind 2017 liep in opdracht van **de Europese Commissie** een **speciale Eurobarometer** als voorbereiding van het Europees erfgoedjaar 2018 in de 28 lidstaten. In België werden 1.000 face-to-face interviews afgenomen.

De bevraging vroeg naar: de persoonlijke betrokkenheid van mensen bij cultureel erfgoed dat gelinkt is aan de Europese cultuur en geschiedenis; het belang hiervan voor hen persoonlijk en voor de samenleving; de drempels die hen weerhouden van erfgoedparticipatie; de impact van erfgoed op toerisme en tewerkstelling; de waarden die gehecht worden aan Europees cultureel erfgoed en de verantwoordelijken om dit te bewaren en beschermen. Het onderwerp is dus breder dan onroerend erfgoed en wordt sterk gelinkt aan de Europese identiteit.

We zetten de voor ons belangrijkste bevindingen op een rijtje.

- Het merendeel van de Europeanen (73%) leeft dichtbij historische monumenten of sites, en iets meer dan de helft (51%) is er persoonlijk bij betrokken. In België gaat het respectievelijk om 68% en 54%.
- De overgrote meerderheid (81%) denkt dat cultureel erfgoed belangrijk is voor zichzelf, en de resultaten liggen nog hoger voor hun gemeenschap, regio, land of de EU. In België vindt 77% het belangrijk voor zich persoonlijk.
- De meerderheid (68%) beaamt dat de aanwezigheid van cultureel erfgoed de keuze van zijn vakantiebestemming kan beïnvloeden. België zit iets hoger dan het gemiddelde (71%).
- Velen (68%) wensen meer te weten over Europees cultureel erfgoed. België zit in de buurt van dit gemiddelde (71%).
- Voor 71% betekent het leven in de buurt van erfgoed dat dit de levenskwaliteit kan verbeteren, in België beaamt 63% dit.

²⁰ European Commission 2017

- 82% voelt zich trots op Europees cultureel erfgoed in zijn eigen land, en 70% op erfgoed in een andere lidstaat. In België gaat het respectievelijk om 79% en 71%.
- Gemiddeld bezoekt 61% van de Europeanen minstens 1 keer in het jaar voor de bevraging een historisch monument of site. België scoort minder met 55%.
- De belangrijkste drempels die Europeanen weerhouden om toegang te hebben tot cultureelerfgoed sites en -evenementen zijn gebrek aan tijd (37%), de prijs (34%) en het gebrek aan interesse (31%). In België scoren deze weerstanden respectievelijk met 35%, 41% en 51%. Opvallend is dat in België het gebrek aan interesse het vaakst wordt aangeduid in vergelijking met alle andere lidstaten.
- Heel veel Europeanen kijken naar de autoriteiten om meer financiële middelen te investeren in Europees cultureel erfgoed (74%) en zien de nationale overheid (46%), Europa (40%) en de lokale besturen (39%) als de belangrijkste actoren om dit te beschermen. De burger speelt een rol voor 34% van de bevolking. In België verwacht 75% meer financiële investeringen van de overheid. Voor hen zijn zowel de nationale overheid als Europa meer verantwoordelijk (tweemaal 51%) dan het Europees gemiddelde dat op 40% ligt. De regionale en lokale besturen volgen met 47% en de burgers met 34%.

Nederland, “Het culturele draagvlak”

In Nederland publiceert het **Sociaal Cultureel Planbureau (SCP)** een reeks waarin periodiek over de belangstelling voor beurtelings cultureel erfgoed, kunsten en media wordt gerapporteerd. In de reeks ligt de nadruk vooral op de publieke belangstelling en minder op de aanbodzijde. De reeks, die onder de naam “Het culturele draagvlak” verscheen, is met steun van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) opgezet.

De publieke belangstelling voor cultureel erfgoed komt aan bod in heel wat rapporten: “Het gedeelde erfgoed” in 1997²¹, “Cultuurminnaars en cultuurmijders” in 2005²², “Het bereik van het verleden. Ontwikkelingen in de belangstelling voor cultureel erfgoed” in 2007²³, “Cultuurbewonderaars en cultuurbeoefenaars” in 2009²⁴, “Culturele activiteiten in 2012: bezoek, beoefening en steun” in 2014, “Gisteren vandaag. Erfgoedbelangstelling en erfgoedbeoefening” in 2015²⁵, en “Het culturele leven” in 2018. In het hoofdstuk 12 “Pantser of ruggengraat? Over erfgoed, identiteit en cultuurbeleid” van de thematische verkenning “Denkend aan Nederland” in 2019 gaat meer aandacht naar het politiek draagvlak maar komt ook zijdelings de perceptie van de burgers van de Nederlandse identiteit gelinkt aan erfgoed aan bod.²⁶

Het SCP gebruikt verschillende gegevensbestanden voor de studies. Belangrijke bronnen voor trendgegevens zijn het AVO (Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek) en de Vrijtijdsomnibus (VTO) van het SCP en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Ondanks de verschillende rapporten bestaan er weinig gegevens over de percepties en/of belangstelling voor onroerend erfgoed van onze noorderburen. Voor de erfgoedbelangstelling verwijst men naar het aantal bezoekers van monumenten of naar het lidmaatschap van erfgoedorganisaties of vrijwilligerswerk. De cijfers over de erfgoedparticipatie zijn eveneens gering.

²¹ de Haan 1997

²² van den Broek et al. 2005

²³ Huysmans & de Haan 2007

²⁴ van den Broek et al. 2009

²⁵ van den Broek & van Houwelingen 2015

²⁶ van den Broek & van Houwelingen 2019, 9

Tussen 1983 en 2003 schommelde het aantal bezoekers van monumenten tussen 42 en 50%.²⁷

In een peiling naar hun woonkeuze zegt 4% van de volwassen Nederlanders dat het historische karakter van de gebouwen een grote rol heeft gespeeld bij de keuze zich te vestigen waar men nu woont. Nog eens 18% geeft aan dat het een zekere rol heeft gespeeld. De cultuurhistorische waarde van het omringende landschap heeft bij de keuze van de huidige woonomgeving een grotere rol gespeeld dan de cultuurhistorische waarde van de bebouwing.²⁸

*“Het aandeel van de bevolking dat enige vorm van betrokkenheid met historische verenigingen en instellingen rapporteerde, groeide van 10% in 1995 tot 11% in 2003. Vooral het lidmaatschap van historische verenigingen en oudheidkundige genootschappen (veelal heemkundekringen) nam toe. Andere organisaties voor cultuurbehoud, zoals verenigingen voor amateurarcheologie en rond bepaalde (landschaps-)monumenten, kennen het grootste bereik.”*²⁹ In 2003 is 7,1% lid van organisaties voor cultuurbehoud (bijv. monumenten, archeologie) en zet 1,5% zich in als vrijwilliger voor musea/tentoonstellingen, monumentenzorg, archeologie of archieven.

In het rapport “Gisteren vandaag. Erfgoedbelangstelling en erfgoedbeoefening” van 2015 staan enkele concrete cijfers.³⁰

- In de Vrijtijdsomnibus (VTO) 2012 werd gevraagd naar de interesse in vijf vormen van cultureel erfgoed:
    - geschiedenis in het algemeen;
    - familie-, regionale of lokale geschiedenis;
    - historische steden, dorpen of gebouwen;
    - historische voorwerpen;
    - oude gebruiken, tradities of ambachten.
- Circa de helft van de bevolking toont zich geïnteresseerd in elk van de genoemde vijf vormen.³¹ 12% is geïnteresseerd in onroerend erfgoed.
- Gevraagd naar hoe vaak mensen van media gebruikmaken om zich over erfgoed te informeren, blijkt dat, inclusief incidenteel mediagebruik, het in 2012 gaat om circa driekwart van de bevolking.
  - Landelijke cijfers over het aantal bezoekers aan de monumenten in Nederland ontbreken. Het totaal aantal bezoeken aan archeologische depots bedraagt, volgens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) iets meer dan 10.000 per jaar. Het overgrote deel betreft bezoek aan het Nationaal Depot voor Scheepsarcheologie.³² Door een fout in het erfgoeddeel van het VTO 2012 waarbij vragen over bezoek aan erfgoedlocaties als archieven en monumenten niet aan iedereen gesteld werden, was het gegeven beeld slechts partieel. Daarom verwezen de auteurs naar de toenmalige speciale meting van cultuurparticipatie door de Eurobarometer 399³³. Volgens die peiling bracht 71% van de Nederlandse bevolking (15 jaar en ouder) in 2012 minstens één bezoek aan ‘een historische plek of monument (paleis, kasteel, kerk, tuin, enz.)’. De Nederlandse bevolking scoorde toen ruim boven het Europees gemiddelde van 52%.

²⁷ van den Broek et al. 2005, 21

²⁸ *Ibid.*, 25

²⁹ *Ibid.*, 33

³⁰ van den Broek & van Houwelingen 2015

³¹ *Ibid.*, 45

³² *Ibid.*, 63–65

³³ European Commission 2013

We weten nu uit de recentere Eurobarometer 466³⁴ dat Nederland ook in 2017 met 83% ruim uitsteekt boven het Europees gemiddelde van 61%.

- In de twaalf maanden voorafgaand aan de VTO-enquête beoefende 26% van de Nederlanders minstens één keer een erfgoedactiviteit. Circa 40% van de erfgoedbeoefenaars (ca. 11% van de bevolking) is in meer dan één erfgoeddiscipline actief.³⁵

Twee Nederlandse bevestigingen bestudeerden recentelijk het belang van onroerend erfgoed.

- De ene gebeurde in 2016 in het kader van het programma **Visie Erfgoed en Ruimte (VER)**, dat wordt gevoerd door de RCE. Het focuste op de bekendheid en waardering van de Nederlandse **Werelderfgoederen**. Om het draagvlak te meten voor het behoud ervan werden de respondenten drie stellingen voorgelegd. Ruim acht op de tien Nederlanders waren het er (helemaal) mee eens dat ze behouden moeten blijven. Bijna zeven op de tien zijn het ermee eens dat ze een speciale behandeling krijgen en dat ze worden ondersteund met belastinggeld. Men vond geen verschillen met de nulmeting in 2014.³⁶
- Het andere onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van het **Restauratiefonds**³⁷ in 2018 naar de mening van Nederlanders over monumenten en om te meten hoe groot het draagvlak is voor het behoud ervan. De overgrote meerderheid van de Nederlanders wil en vindt het heel positief dat de Nederlandse overheid hier geld aan besteedt. Haast de helft is bereid om hier op één of andere manier aan bij te dragen: zo is 50% bereid om te doneren en 39% wil zich als vrijwilliger inzetten op OMD. Drie vierde bezoekt minstens 1 keer per jaar een monument. Ze doen dit uit interesse voor geschiedenis, kunst en cultuur en omdat monumenten mooi zijn om te zien.

Enthousiasme voor erfgoed in Engeland

In Groot Brittannië bestaat een lange traditie in het statistisch verzamelen van cijfers over de erfgoedparticipatie van de bevolking. De “**Taking Part**” is een huishoudensonderzoek dat sinds 2005 in Engeland het engagement in de culturele sector meet op vraag van het **Department for Culture, Media and Sport (DCMS)**. Zo wordt jaarlijks gevraagd hoe vaak en waar inwoners onroerend erfgoed bezoeken. Dit gebeurt gedetailleerd per type erfgoed. Ook wordt gepolst naar de weerstanden tegen participatie en naar vrijwilligerswerk en giften.

Sinds 2010/2011 wordt tevens gevraagd naar enkele attitudes t.a.v. de historische omgeving, onder de vorm van de appreciatie van hun bezoek en van het belang dat er goed gezorgd wordt voor de sites.³⁸ Dit laatste was het geval in de bevestiging van 2016/2017.

We geven enkele bevindingen uit 2016/2017 weer.

- 74% had een of andere erfgoedsite bezocht. Dit is vrijwel constant doorheen de jaren.
- Een historische stad of dorp was het meest populair (60%); daarna volgde een publiek historisch park of tuin (44%); een publiek niet-religieus gebouw (43%); een kasteel, fort of ruïne (41%); een religieus gebouw (29%); een industriële site (22%), een archeologische site (17%) en een site gelinkt aan sport (6%).

³⁴ European Commission 2017, 49

³⁵ van den Broek & van Houwelingen 2015, 86

³⁶ Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2016b, 2; Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2016a; Veldkamp 2014

³⁷ Nationaal Restauratiefonds & Hamstra 2018

³⁸ DCMS 2017

De meeste bezoekers komen uit de leeftijdsgroep 45-74 jaar. Het zijn vooral blanke inwoners, veeleer dan bezoekers uit de etnische minderheden. De hogere socio-economische groepen nemen meer deel dan de andere.

- 77% bevestigt dat ze hun bezoek hebben aangeraden aan familie of vrienden.
- Haast elke Brit (94%) vindt het belangrijk dat er goed gezorgd wordt voor onroerend erfgoed. Dit aantal blijft stabiel sinds 2010/2011 (tussen 93 en 95%).
- In 2016/2017 was 1,6% vrijwilliger in de erfgoedsector, wat 5% is van alle vrijwilligers.
- 2,5% was betrokken bij beheersplannen en/of beslissingen over erfgoed sites.

In 2018/2019 bezocht 73% een erfgoed site. De belangrijkste motieven waren het doorbrengen van tijd met vrienden of familie en uit interesse in erfgoed en geschiedenis. De belangrijkste weerstanden waren gebrek aan tijd en geen interesse. 5,5% was vrijwilliger in de erfgoed sector.³⁹

Naast de Taking Part surveys werden er enkele onderzoeksresultaten bekend gemaakt over de percepties van de inwoners van Groot-Brittannië, bijvoorbeeld door Historic England, de Heritage Alliance, de Heritage Lottery Fund... of door onderzoeksbureaus.

- Sinds 2002 publiceert **Historic England** jaarlijks 'Heritage Counts' een rapport over het onroerend erfgoed in Engeland voor het Historic Environment Forum (HEF). Het bestaat uit 5 documenten waarvan één deel gaat over het belang van erfgoed voor de samenleving, gebaseerd op cijfers van verschillende onderzoeken in het land.⁴⁰ We lichten enkele data uit het rapport van 2017.

In 2017 zei 93% van de inwoners dat erfgoed een invloed heeft op hun levenskwaliteit. Wie erfgoed sites bezoekt, is gelukkiger dan anderen.⁴¹ Dit laatste werd bevestigd in een bevraging in 2018.⁴² Idem voor vrijwilligers in het algemeen en zij die zich inzetten op de 4-daagse openmonumentendagen in Engeland.⁴³

Naast haar geschiedenis, maakt onroerend erfgoed de Britten trots op hun land. 80% van de mensen denkt dat lokaal erfgoed hun regio beter maakt om er te wonen. 69% vindt het belangrijk voor hun lokale gemeenschap. 56% stelt dat het ook belangrijk is voor hun persoonlijke identiteit.⁴⁴

- In 2015 maakte **Historic England** de cijfers bekend van een bevraging bij 5.000 volwassenen in Engeland.⁴⁵ 38% heeft er actie ondernomen om een lokaal gebouw of site te beschermen tegen schade, verwaarlozing of leegstand. Zij gebruikten hiervoor de sociale media en petitie.

Een andere bevraging bij 1.750 mensen toonde aan dat 46% zich ervan bewust is dat hij/zij woont binnen 1 mijl van een historisch belangrijk gebouw of site. Een derde (64%) zegt dat ze geïnteresseerd is in hun lokaal erfgoed.

De Engelsen waarderen de diversiteit van hun onroerend erfgoed (cf. infra hoofdstuk 4.1). Landhuizen en kastelen worden het vaakst aangeduid als belangrijk om te bewaren (70%), gevolgd door monumenten en gedenkplaatsen (67%) en archeologische sites (66%).

³⁹ DCMS 2019

⁴⁰ Historic England 2009; English Heritage 2010; Historic England 2014; Historic England 2015a; Historic England 2017; Historic England 2018

⁴¹Zie ook Fujiwara et al. 2014

⁴² Lakey et al. 2018

⁴³ Zie ook Heritage Lottery Fund 2011

⁴⁴ Historic England 2017

⁴⁵ Historic England 2015b

- Binnen de British Polling Council bevroeg **ComRes** 2.000 Britten in september 2015 door hen 10 stellingen voor te leggen.⁴⁶
Zo vindt bijvoorbeeld 79% dat onroerend erfgoed moet beschermd worden en 74% dat dit een morele verplichting is van de overheid; 59% vindt dat erfgoed voor hen persoonlijk belangrijk is en voor 73% is het belangrijk voor de economie.
- In 2015 werd een bevraging gevoerd naar het beeld dat Britten hebben van **archeologie**.⁴⁷ 53% is geïnteresseerd in archeologie en 51% voelt zich erbij betrokken. Ongeveer vier op vijf mensen vinden de discipline zinvol, van grote waarde, boeiend en aandoenlijk.

De liefde van de Fransen voor hun lokaal onroerend erfgoed

In Frankrijk wordt periodiek de culturele gebruiken van de Fransen onderzocht, deze zijn echter meer op de kunsten en cultureel erfgoed gericht.

In 2016 voerde de **Caisse d'Epargne en de Fondation du patrimoine** een bevraging uit bij 1.045 personen naar de betrokkenheid van de Fransen bij hun lokaal cultureel erfgoed.⁴⁸

- 67% vond in 2016 dat er dringend zorg moest worden gedragen voor het Franse erfgoed. 55% was bereid om tijd te besteden aan de bescherming, het onderhoud en de valorisatie van het lokale erfgoed.
- Onroerend erfgoed maakt voor 97% van de bevolking integraal deel uit van haar identiteit en laat toe om herinneringen door te geven.
- Velen zien een economische waarde in onroerend erfgoed: erfgoed is bijvoorbeeld een troef voor het toerisme en het draagt bij aan de uitstraling van Frankrijk in de wereld. Het is wel belangrijk dat het een sociaal en cultureel nut heeft. Slechts 13% vindt dat erfgoed niet van belang is.
- Voor meer dan 90% is onroerend erfgoed een zaak voor iedereen: de belangrijkste actoren zijn de lokale besturen (94%), de erfgoedverenigingen (92%) en de staat (91%).

In 2019 werden de Fransen opnieuw bevraged, ditmaal door het onderzoeksbureau BVA.⁴⁹ Ook nu blijkt dat de Fransen erg gehecht zijn aan hun erfgoed (86%). Ze vinden quasi unaniem dat het de diversiteit in de regio's doet ontdekken en belangrijk is voor de uitstraling van Frankrijk naar de buitenwereld. 74% vindt de toegang tot het erfgoed echter te duur. 95% vindt het belangrijk dat het beschermd wordt en dat daar acties voor ondernomen worden. 34% is bereid om daar geld voor te geven, 31% heeft het effectief al gedaan (gemiddeld 260€). 59% wil er ook tijd aan besteden. Ze vinden het normaal dat stichtingen en fondsen (bijvoorbeeld kansspelen) hierin financieel investeren.

We vermelden nog dat in 2010 een bevraging werd gevoerd naar het imago van **archeologie**: uit deze bevraging bleek onder meer dat haast één op de vijf Fransen geïnteresseerd was in archeologie en dat 15% toen tijdens het jaar een archeologische site had bezocht.⁵⁰

⁴⁶ ComRes 2015; Heritage Alliance 2015

⁴⁷ Harris Interactive 2015

⁴⁸ Lahalle 2016; OpinionWay 2016

⁴⁹ BVA 2019

⁵⁰ de Sars et al. 2011

Onderzoeken in andere landen

Ook in andere landen vonden we sporadisch onderzoek over welbepaalde erfgoedthema's.

Zwitserland, mein Heimat

In Zwitserland bekeken ze n.a.v. OMD in 2014⁵¹ de erfgoedparticipatie en in het bijzonder die aan de OMD. Ook werd het belang van onroerend erfgoed voor de Zwitsers onderzocht, waarbij haar toeristische troef en de educatieve waarde sterk naar voor kwamen. Het behoud van onroerend erfgoed wordt gezien als heel belangrijk in een duurzame ontwikkeling. En de Zwitsers kijken naar de overheid die hiervoor financieel de middelen moet voorzien.

In 2015 ging de bevraging n.a.v. OMD⁵² in op de perceptie van burgers van erfgoed vanuit het perspectief van identiteit. Het begrip 'Heimat' is voor de onderzoekers niet enkel een kwestie van een ruimtelijk gebied, maar ook de herinneringen en gevoelens die ermee geassocieerd worden. Het gaat om een plek waar men zich thuis voelt.

56% van de 1.001 respondenten geeft aan dat bepaalde bestaande constructies (huizen, kerken, pleinen, fontein...) absoluut onmisbaar zijn in hun vertrouwde omgeving.

Historische monumenten zijn voor hen persoonlijk van belang: ze zijn een element in het zich er thuis voelen en het zijn oriënteringsplekken. Ze zijn ook getuigenissen van het verleden en de geschiedenis van een plek en ze maken plaatsen uniek.

Oostenrijk

In 2013/2014 werden in Oostenrijk 500 mensen bevestigd over het belang van **archeologie** en hun interesse ervoor. ⁵³ 61 % van hen is geïnteresseerd en 85% vindt archeologie belangrijk, in het bijzonder voor de kennis die ze zo kunnen opdoen over het verleden. 58 % wil ook meer deel nemen in archeologische activiteiten. Het recht om mee te mogen beslissen is voor 20% belangrijk.

Duitsland

In 2015/2016 werden in Duitsland 1.258 inwoners over het imago van de **archeologie** bevestigd. De Duitse bevolking (46%) toonde een (zeer) sterke persoonlijke interesse in deze discipline en in de oudheid. Het belang van deze topics wordt door nog meer Duitsers hoog ingeschat (88%).

In vergelijking met de hiervoor vermelde Oostenrijkse studie blijkt het enthousiasme van de Duitsers voor de oudheid en de archeologie iets hoger te liggen.⁵⁴

Door de vele discussies of burgers mogen deelnemen aan archeologische onderzoek en het toenemend belang van de 'publieksarcheologie' groeide het aantal **onderzoeken over het imago van de archeologie**.⁵⁵

---

⁵¹ l'Office fédéral de la culture 2014

⁵² l'Office fédéral de la culture 2015

⁵³ Hörhan et al. 2014

⁵⁴ Siegmund et al. 2017

⁵⁵ Zie ook bijvoorbeeld de bevraging in de VS in 2000. Ramos & Duganne 2000

Omwille van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer zijn de persoonsgegevens van het Rijksregister niet vrij toegankelijk. Om toegang te krijgen tot hun informatiegegevens moest de toenmalig genoemde 'Privacycommissie', i.c. het sectoraal comité van het Rijksregister toelating geven.⁵⁶ De toelating werd gekregen in mei 2018 waarop de bevraging gepland werd in het najaar van dat jaar. De Privacycommissie oordeelde dat we de identificatiegegevens van de personen niet zelf moesten ontvangen, maar dat gecodeerde gegevens volstonden. Het Rijksregister stond daarom zelf in voor alle verzendingen en werkte met een numerieke code (van 1 tot 6.000) zodat de persoonsgegevens enkel door hen gekend waren. Wel deelden ze een beschrijvend overzicht mee over de samenstelling wat toeliet om conclusies te trekken met betrekking tot de non-respons en de representativiteit van de respons in functie van leeftijd, geslacht en nationaliteit (cf. infra 3.1.5).

3.1.2 Keuze indicatoren

Het ontwerp van de vragenlijst (inclusief de selectie van indicatoren en formulering) werd op punt gesteld door een projectteam van het agentschap Onroerend Erfgoed. De voorstellen werden besproken door een klankbordgroep met experts inzake erfgoed en statistiek van FARO, Herita, Statistiek Vlaanderen en de UGent (zie bijlage 1).

De eerste operationele doelstelling van het onderzoek was een nulmeting van het sociale draagvlak voor onroerend erfgoed en de onroenderfgoedzorg in Vlaanderen.

We hielden daarbij rekening met andere bevolkings surveys, zoals opinie- of participatieonderzoek, die al dan niet in Vlaanderen werden gerealiseerd. We lieten ons inspireren door enquêtes van bijvoorbeeld FARO en Herita waarin vragen werden gesteld m.b.t. erfgoed, van erfgoedorganisaties in het Verenigd Koninkrijk, Nederland, Frankrijk, Zwitserland ... en door de speciale Eurobarometer over cultureel erfgoed van de Europese Commissie.⁵⁷ Vele bevolkingsonderzoeken focussen op de erfgoedparticipatie onder de vorm van een bezoek aan erfgoed sites.

Naar algemene contextvariabelen (zoals algemene grondhoudingen, wereldbeelden ...) werd slechts beperkt gepeild in de bevraging. Ook het beeld dat de burger heeft van erfgoed, en de invulling die hij geeft aan het begrip 'erfgoed'⁵⁸, kunnen een rol spelen bij de antwoorden. In onze publieksbevraging was het in deze fase niet de bedoeling om deze beelden in kaart te brengen.⁵⁹

We bekeken tijdens de literatuurstudie (cf. supra hoofdstuk 2.3) in hoeverre vragen uit andere onderzoeken relevant waren voor onze survey. In het bijzonder vertrokken we van de voorstudie uit 2008 van het toenmalige Departement RWO. Het liet toen een onderzoek uitvoeren naar indicatoren om een draagvlak voor onroerend erfgoed te meten.⁶⁰ Ook het Prisma-onderzoek van FARO in 2010 (afgekort Prisma 2010) naar de erfgoedbeleving van cultureel erfgoed in Vlaanderen was zeer

---

⁵⁶ De Algemene Verordening Gegevensbescherming (GDPR) trad in werking op 25 mei 2018. Daartoe onderging de Commissie voor de Bescherming van de Persoonlijke Levenssfeer (Privacycommissie) een grondige hervorming. Op 10 januari 2018 werd de wet van 3 december 2017 tot oprichting van de Gegevensbeschermingsautoriteit gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad (<https://www.gegevensbeschermingsautoriteit.be/wet-van-3-december-2017-tot-oprichting-van-de-gegevensbeschermingsautoriteit>). De wet trad in werking samen met de GDPR.

⁵⁷ Nulens 2008b; Vander Stichele 2011b; Nationaal Restauratiefonds & Hamstra 2018; ComRes 2015; Historic England 2015b; Department for Digital, Culture, Media and Sport (DCMS) 2016; European Commission 2017; Lievens & Waeghe 2011

⁵⁸ In de voorstudie uit 2008 (Nulens 2008b: 1-6) werd een vijftal erfgoedbeelden onderscheiden: het ideële, het animistische, het dynamische, het decor en het functionele erfgoedbeeld. Deze beelden bevatten een expressieve (wat staat centraal bij de beleving van erfgoed), normatieve (welke waarde heeft het) en cognitieve component (welke verwachtingen t.a.v. kennis verwachten we van erfgoed).

⁵⁹ Veel onderzoek naar draagvlak in Vlaanderen werd oorspronkelijk uitgevoerd in het domein van het milieu- en natuurbehoud. Denk aan de natuurrapporten (NARA) van het INBO uit het begin van de 21ste eeuw. Naar analogie met natuurbeelden werden in de voorstudie erfgoedbeelden ontwikkeld.

⁶⁰ Nulens 2008b

inspirerend voor de vragen naar onroerend erfgoed.⁶¹ Eind 2017 liep een speciale Eurobarometer als voorbereiding van het Europees erfgoedjaar 2018. Voor meer algemene vrijetijdsactiviteiten keken we vooral naar participatieonderzoeken en enkele Eurobarometers.⁶²

Een vergelijking met de resultaten van gelijkaardig onderzoek lijkt nuttig, maar wordt vaak bemoeilijkt door de verschillen in onderzoeksopzet, de meegenomen indicatoren en de gehanteerde onderzoeksmethoden. Zo bracht het onderzoek naar een indicatorenkorf in 2008 veel indicatoren in beeld voor de andere doelgroepen (politiek, ambtelijk, en publiek draagvlak) naast die voor de maatschappelijke (burgers en middenveld). De geselecteerde indicatoren waren sterk gericht op het draagvlak voor het erfgoedbeleid en vinden aldus meer aansluiting bij een beleidsmonitoring of -evaluatie. Voor het sociale draagvlak dat in de studie onderzocht werd door een omnibusenquête beperkten de onderzoekers zich tot de invulling van het begrip onroerend erfgoed en het voorleggen van 21 stellingen om zo vijf vooropgestelde erfgoedbeelden te toetsen.

De opzet van ons draagvlakonderzoek is beschrijvend. De bedoeling is de verschillende componenten van het draagvlak in kaart te brengen. Een online bevraging leent zich moeilijk voor kennisvragen omdat antwoorden digitaal kunnen worden opgezocht of mensen kunnen afschrikken. Hierdoor wordt deze component weinig uitgediept en ligt de nadruk vooral op vragen naar meningen, interesses en (reëel) gedrag. Het al dan niet kennen van de verschillende actoren in de erfgoedzorg, of van hun rol beschouwen we als minder relevant.

In de bevraging gaat in de eerste plaats aandacht uit naar het belang van onroerend erfgoed en de betrokkenheid (belang van het bewaren van verschillende types van onroerend erfgoed, motivatie of weerstanden tegen bezoeken van erfgoed, belang van betrokken te worden bij sommige processen in de onroerenderfgoedzorg) en naar handelingspraktijken zoals bijvoorbeeld participatie aan erfgoedgebonden activiteiten, zowel actief als perceptief (lidmaatschappen, bezoeken, donaties, vrijwilligerswerk ...). We besloten om niet met stellingen te werken over het belang van de verschillende facetten in de onroerenderfgoedzorg zoals in een aantal onderzoeken.⁶³ We vermeden dit om moeilijkheden inzake eenduidige interpretatie te vermijden. Face-to-face interviews of focusgroepen zijn hier o.i. meer aangewezen als onderzoeksmethodes, in de plaats van een gestandaardiseerde vragenlijst die alleen door de respondent, zonder hulp moet worden ingevuld. In functie van een haalbare omvang van de vragenlijst die respondenten niet zou weerhouden tot deelname, moesten we heel selectief te werk gaan in de keuze van indicatoren (cf. tabel 1). Er zijn enkele contextvariabelen opgenomen met betrekking tot de relatie van de respondent tot onroerend erfgoed (eigenaar, lidmaatschap erfgoedorganisatie ...). Een aantal identificatievragen moet verdere analyse naar correlaties toelaten.

---

⁶¹ Vander Stichele 2011a

⁶² Lievens & Waeghe 2011; European Commission 2013; Pauwels 2013; European Commission 2012

⁶³ Nulens 2008a; Heritage Alliance 2015; Herita 2016; European Commission 2017

Tabel 1: Geselecteerde indicatoren

Component	Indicatoren	Inspiratie uit andere bevragingen (cf. 2.3)
1. Kennis van ...		
Erfgoed- en andere evenementen	Weet hebben van bestaan van jaarlijkse evenementen	Prisma 2010
Europees erfgoedjaar 2018	Ervan gehoord hebben	
2. Interesse in ...		
Het verleden	Mate van interesse in de geschiedenis van verschillende thema's	Prisma 2010
Geografische gebieden	Mate van interesse in de geschiedenis van verschillende gebieden	Prisma 2010
	Mate van verbondenheid met gebieden	Prisma 2010
3. Mening over ...		
Belang van bewaren	Mate van belangrijkheid van het bewaren van verschillende types van erfgoed	Historic England 2015, Nationaal Restauratiefonds 2018
Taken van overheid	Mate van belangrijkheid van bepaalde taken	ComRes 2015
Participatie aan erfgoedzorg	Willen mee beslissen over wat erfgoed is	Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE) 2016
	Willen meedenken over leegstaand of verwaarloosd erfgoed	
4. Gedrag		
Algemeen		
Activiteiten tijdens vrije tijd	Frequentie van een aantal vrijetijdsbestedingen	Prisma 2010, Participatieonderzoek 2015
Vakantie of recreatieve daguitstappen	Uitstappen gemaakt of op vakantie geweest	Prisma 2010
	Belang van activiteiten tijdens deze uitstappen of vakantie	
	Op vakantie geweest in het buitenland	Prisma 2010
	+ belang van bepaalde activiteiten tijdens buitenlandse vakantie	Prisma 2010
Receptieve erfgoedparticipatie		
Informatiezoekgedrag	Digitaal in aanraking komen met onroerend erfgoed via verschillende kanalen	Prisma 2010, Nationaal Restauratiefonds 2014, Taking Part Survey 2017
	+ Motivatie voor informatiegedrag	Prisma 2010, Eurobarometer 2017

Actieve erfgoedparticipatie		
Erfgoedsites	Fysiek in aanraking komen met onroerend erfgoed: o.a. bezoek erfgoedsites	Prisma 2010, Herita 2016, Eurobarometer 2017, Taking Part Surveys 2012/2017
	+ Locatie van participatie	Taking Part Surveys 2012/2017
	+ Motivatie	Prisma 2010, RCE 2016
	+ Weerstanden	Prisma 2010, Herita 2016, Taking Part Surveys 2017
Erfgoed- en andere evenementen	Weet hebben van jaarlijkse evenementen	Prisma 2010, Herita 2016
	+ Deelname	Prisma 2010
Voordrachten, lessen, cursus	Volgen van voordrachten ... over een historisch thema, monumenten, landschappen, architectuur, archeologie	
Onderzoek	Beoefenen van historisch of archeologisch onderzoek of studie van historische gebeurtenissen	
Vrijwilligerswerk	Betrokkenheid als vrijwilliger bij in stand houden van erfgoed	Herita 2016, Nationaal Restauratiefonds 2014, Taking Part Surveys 2017, Eurobarometer 2017
	+ Frequentie	
	+ In een erfgoedorganisatie	
Donaties	Geld gegeven voor bewaren van onroerend erfgoed	Herita 2016, Nationaal Restauratiefonds 2014, Taking Part Surveys 2017, Eurobarometer 2017
	+ Bedrag	
5. Identificatievragen		
Geslacht		
Leeftijd	Geboortejaar	
Nationaliteit		
Geboorteplaats	Postcode Land (indien buitenland)	
Woonplaats	Postcode	
Gezinssamenstelling	Aantal leden wonend op hetzelfde adres + Waarvan kinderen (< 18 jaar)	
Onderwijsniveau	Hoogste beëindigd onderwijs	
Hoofdactiviteit	Hoofdactiviteit in het dagelijks leven	
Persoonlijke relatie met onroerend erfgoed	Eigenaar van onroerend erfgoed	Eurobarometer 2017
	Beroepsmatig bezig met onroerend erfgoed	Eurobarometer 2017
	Lidmaatschap van erfgoedorganisatie	

3.1.3 Structuur vragenlijsten - testen

Vanuit de geselecteerde indicatoren werd de ontwerp vragenlijst gestructureerd. Deze bevatte in totaal 34 vragen:

- 4 attitudevragen;
- 14 vragen over handelingsactiviteiten, zowel over actieve als perceptieve erfgoedparticipatie;
- 6 contextvragen;
- 9 identificatievragen;
- en tenslotte 1 open vraag voor opmerkingen.

Attitudes

De vragen naar attitudes t.o.v. onroerend erfgoed of de erfgoedzorg (4 vragen) kunnen verschillende aspecten betreffen. Hoe staan ze er tegenover, zowel rationeel als emotioneel, zoals de waardering: belangrijk/niet-belangrijk om te bewaren, boeiend, mooi ... , hoe beleven burgers het, welke waarden hechten zij eraan (cf. erfgoedwaarden⁶⁴), waarom is het bijv. belangrijk (identiteit) ..., wie is verantwoordelijk voor het behoud, wat vinden burgers van de allocatie van maatschappelijke middelen ...?

Wij kozen ervoor om volgende elementen te bevragen:

- De mate van belang die burgers hechten aan het bewaren van de verschillende types erfgoed (vraag 4);
- Mening over de mate van belang die burgers hechten aan taken van de onroerenderfgoedzorg die gezien kunnen worden als de verantwoordelijkheid van de overheid (vraag 5);
- De mate van belang die gehecht wordt aan de rol van de eigen persoon bij bepaalde aspecten van de onroerenderfgoedzorg (vraag 6);
- Belang van erfgoedtoerisme: de mate van het belang dat gehecht wordt aan erfgoed tijdens recreatieve uitstappen en vakantie (vraag 22).

Gedrag

De erfgoedparticipatie werd gedetailleerd bevraagd (14 vragen). Op welke manier maakt erfgoed bewust of onbewust, actief of receptief, al dan niet uithuizig, deel uit van het dagelijks leven, wat motiveert of remt af om te participeren, hoe informeert men zich ...?

- Frequentie van het in aanraking komen met onroerend erfgoed via audiovisuele media, literatuur, spelletjes ... (vraag 8);
- De rol van klassieke informatiekanaalen, het internet en sociale media m.b.t. erfgoed
  - De frequentie van het consulteren of gebruiken van verschillende communicatiekanalen (vraag 9);
  - Motivatie om via het internet of sociale media met erfgoed bezig te zijn (vraag 10);
- De frequentie van het fysiek in aanraking komen met onroerend erfgoed (vraag 11);
- De plek waar men fysiek in aanraking is gekomen met onroerend erfgoed (vraag 12);
- De motivatie om fysiek in aanraking te komen met onroerend erfgoed (vraag 13);
- Weerstanden om fysiek in aanraking te komen met onroerend erfgoed (vraag 14);
- Bekendheid met periodieke erfgoedevenementen en deelname eraan (vraag 15);
- Het volgen van cursussen of lezingen ... over erfgoed (vraag 16);

⁶⁴ Vlaamse Regering 2013 (artikel 2.1)

- Het doen van archeologisch of historisch onderzoek (vraag 17);
- Het zich vrijwillig inzetten voor het behoud van erfgoed (vraag 18) al dan niet via een organisatie (vraag 19);
- Donaties voor het behoud van erfgoed (vraag 20);
- Heeft men al gehoord van het Europees Erfgoedjaar (vraag 23).

Context

We weerhielden volgende elementen uit de context als relevant (6 vragen):

- De mate van interesse van burgers in het verleden:
  - in de geschiedenis van verschillende erfgoedgerelateerde aspecten (vraag 1);
  - in de geschiedenis van enkele geografisch afgebakende gebieden (vraag 2).
- De mate van verbondenheid met de omgeving (vraag 3);
- Frequentie van enkele algemene vrijetijdsactiviteiten (vraag 7);
- Recreatieve daguitstappen gemaakt of op vakantie geweest (vraag 21);
- De persoonlijke relatie met onroerend erfgoed: eigenaar, beroepsmatig bezig met onroerend erfgoed, lidmaatschap erfgoedvereniging (vraag 33).

Om correlaties te kunnen onderzoeken stelden we 9 **identificatievragen** (vragen 24-32). Naast de klassieke aspecten van leeftijd, enz. (cf. tabel 1) vroegen we eveneens specifiek naar de persoonlijke relatie met onroerend erfgoed (cf. 3.1.5).

Als sluitstuk van de vragenlijst konden respondenten zelf **opmerkingen, suggesties en/of bedenkingen** meegeven (vraag 34).

Tijdens het **testen van de ontwerpvrage**lijst wilden we nagaan of de invultijd aanvaardbaar was, de formuleringen begrijpbaar en eenduidig, en/of welke weerstanden bij het invullen konden opduiken. Een 15-tal mensen van verschillende leeftijd, geslacht, gezinssamenstelling en opleiding beantwoordde daarom de vragen. Hieruit bleek dat voor sommigen de moeilijkheidsgraad hoog lag, dat de tijdsbesteding voor het invullen 15 tot 25 minuten vroeg, en dat het onbewust in aanraking komen met onroerend erfgoed te weinig aan bod kwam.

De vragenlijst werd hierop aangepast. We integreerden foto's om de aanwezigheid van onroerend erfgoed in ons dagelijks leven zoals bij het winkelen of wandelen ... of tijdens evenementen ... te illustreren.

3.1.4 Vier zendingen

Na de goedkeuring door de Privacycommissie in mei 2018 **lanceerden we de bevraging** na de vakantiemaanden (op 12 september 2018). Het veldwerk werd uitgevoerd door het onderzoeksbureau M.A.S. (Market Analysis & Synthesis).

De geselecteerde burgers werden vier keren aangesproken via de post (zie bijlagen 2 en 3). De tijdsintervallen tussen de verschillende zendingen (zie tabel 2) zijn gebaseerd op de aanbevelingen in de literatuur.⁶⁵

⁶⁵ Dillman et al. 2014; Sánchez-Fernández et al. 2012

De geselecteerden kregen van bij de eerste uitnodiging de mogelijkheid om aan te geven dat ze niet langer tot de steekproef wilden behoren of dat ze de vragenlijst op papier konden bekomen. De vragen hiertoe werden gericht aan het Infopunt van het agentschap. Gehoor gevend aan die verzoeken, kregen zij verder geen herinneringen meer. Wie de vragenlijst reeds invulde, kreeg uiteraard evenmin een volgende herinnering.

Tabel 2: De burgers werden vier keren uitgenodigd tot deelname

Zending	Doel	Inhoud	Datum verzending	Aantal
Zending 1	Uitnodiging	Brief	12 september 2018	6.000 ex.
Zending 2	Eerste rappel	Herinneringskaart 1	19 september 2018 (7 kalenderdagen na zending 1)	6.000 ex.
Zending 3	Tweede rappel	Brief en vragenlijst op papier	10 oktober 2018 (21 kalenderdagen na zending 2)	4.951 ex.
Zending 4	Derde rappel	Herinneringskaart 2	17 oktober 2018 (7 kalenderdagen na zending 3)	4.917 ex.

1) Uitnodiging (brief) verzonden op woensdag 12 september 2018

6.000 mensen werden persoonlijk uitgenodigd door middel van een brief. Omwille van de privacy vertrok de brief vanuit het Rijksregister en kreeg elke deelnemer een uniek nummer. Aan de numerieke code van het Rijksregister werd een unieke alfanumerieke code (bijvoorbeeld L2X5C) gekoppeld waarmee de persoon kon inloggen op de elektronische bevraging.

In de brief stond een link naar de online vragenlijst (www.onroerendergoed.masresearch.eu) waartoe de genodigden met hun unieke code toegang hadden.

De uitgenodigden konden contact opnemen met het agentschap Onroerend Erfgoed als ze niet langer wensten in het bestand te blijven staan en herinneringen ontvangen. Ook voor het aanvragen van de vragenlijst op papier konden ze terecht op het telefoonnummer van het Infopunt van het agentschap.

Technische vragen die het Infopunt niet kon beantwoorden, werden doorverwezen naar het onderzoeksbureau.

2) Eerste rappel (eerste herinneringskaart) verzonden op woensdag 19 september 2018

Een week later ontvingen alle 6.000 personen een eerste herinneringskaart.

Doordat de eerste herinnering reeds een week na de uitnodigingsbrief vertrok en ten gevolge van de tijd nodig voor praktische voorbereiding en verzending, waren de eerste telefonische reacties die binnenliepen vanaf maandag 17 september 2018 nog niet verwerkt bij de tweede zending van 19 september. De meeste reacties kwamen binnen tijdens de eerste twee weken (zie tabel 3).

De eerste kalenderweek (maandag 17 / zondag 23 september) liepen 69 reacties binnen. 48 mensen vroegen om uit de steekproef geschrapt te worden en 21 vroegen de vragenlijst op papier. Wanneer redenen voor schrapping werden opgegeven, ging het o.m. om hoge leeftijd, slechte gezondheidstoestand, gebrek aan toegang tot internet of anderstaligheid. Dit was eveneens bij de latere reacties het geval. In een paar gevallen kon de vragenlijst niet worden verstuurd omdat de respondenten zich vergisten in de toegangscodes en niet konden worden teruggevonden.

//

Tijdens de tweede kalenderweek ontvingen we 44 telefoons, waarvan er 33 wensten geschrapt te worden. Soms werden weerom zoals tijdens de eerste week dezelfde redenen aangehaald. Elf mensen vroegen om de vragenlijst op papier.

Na verloop van tijd kwam ook een aantal uitnodigingsbrieven terug als onbestelbaar.

Tabel 3: Telefonische reacties op de zendingen

Periode	Vragenlijst op papier	Vraag om schrapping	Totaal
17-23 september	21	48	69
24-30 september	11	33	44
01-30 oktober	1	17	18
Totaal	33	98	131

3) Tweede rappel (brief en vragenlijst op papier) verzonden op woensdag 10 oktober 2018

De respondenten van de steekproef ontvingen een herinneringsbrief, samen met de vragenlijst met uitzondering van (a) degenen die de enquête al online hadden ingevuld, (b) degenen die hadden aangegeven geen verdere communicatie meer te wensen ontvangen (cf. supra, eerste rappel) en (c) degenen die voordien contact hadden opgenomen om een schriftelijke vragenlijst te ontvangen, met name 28 respondenten. Bij de (b)-groep hoorden enkele onbestelde poststukken. In totaal werden 4.951 brieven met de vragenlijst verstuurd.

De respondenten werden gevraagd te antwoorden voor 28 oktober.

4) Derde rappel (tweede herinneringskaart) verzonden op woensdag 17 oktober 2018

De tweede herinneringskaart vertrok zeven dagen na de derde zending.

Deze laatste zending werd verstuurd naar de steekproef, opnieuw met uitzondering van (a) degenen die de enquête al online hadden ingevuld, van (b) degenen die de schriftelijk ingevulde vragenlijst reeds hadden teruggestuurd en uiteraard opnieuw van (c) degenen die hadden aangegeven geen verdere communicatie meer te wensen ontvangen. De genodigden werden gevraagd te antwoorden voor 5 november. Daarna werd de bevraging afgesloten.

3.1.5 Respons

29,6% van de populatie reageerde op de vragenlijst. De gerealiseerde respons bevatte echter onvolledig ingevulde vragenlijsten.⁶⁶

Uit de vergelijking van de samenstelling van de bevolking in Vlaanderen naar geslacht en leeftijd met deze van de respons blijkt (tabel 4) dat:

- bij de mannen de 50-plussers sterk oververtegenwoordigd zijn;
- de 50-64-jarige vrouwen oververtegenwoordigd zijn;
- jongere mannen en vrouwen ondervertegenwoordigd zijn, alsook vrouwen van 65+.

⁶⁶ 92,5% van de respondenten vulden de vragenlijst voor 80% of meer van de vragen in. De online-enquête werd door meer respondenten volledig beantwoord.

Tabel 4: Verdeling van de bevolking in Vlaanderen (2017) en steekproef naar geslacht en leeftijd

Geslacht	Leeftijd	Survey	Vlaanderen	Vershil
Man	-34	6,53 %	12,71 %	-6,18 %
Man	35-49	9,67 %	12,42 %	-2,75 %
Man	50-64	17,62 %	13,17 %	4,45 %
Man	65+	16,64 %	10,92 %	5,72 %
Vrouw	-34	9,98 %	12,55 %	-2,57 %
Vrouw	35-49	11,34 %	12,27 %	-0,93 %
Vrouw	50-64	16,45 %	13,02 %	3,43 %
Vrouw	65+	11,77 %	12,94 %	-1,17 %
Totaal (%)		100,00 %	100,00 %	
Totaal (N)		1.623 (ongewogen)	5.175.642	

$Chi^2 = 158; df = 7, p < 0,001$.

Op basis van het opleidingsniveau zien we in de steekproef een sterke oververtegenwoordiging van hogeschoolden.

Tabel 5: Verdeling van de bevolking in Vlaanderen en steekproef naar opleidingsniveau

Diploma	Survey	Vlaanderen	Vershil
Geen/LO	6,50 %	11,80 %	-5,30 %
LSO	13,30 %	17,51 %	-4,21 %
HSO	32,92 %	37,17 %	-4,25 %
Hoger onderwijs	47,26 %	33,53 %	13,73 %
Totaal (%)	100,00 %	100,0 %	
Totaal (n)	1.616 (ongewogen)	5.175.642	

$Chi^2 = 154; df = 3, p < 0,001$

Als conclusie kunnen we stellen dat we ons geconfronteerd zien met een:

- ondervertegenwoordiging van laagopgeleide mannen onder de 50 jaar;
- oververtegenwoordiging van (hoogopgeleide) mannen boven de 50 jaar;
- ondervertegenwoordiging van laagopgeleide vrouwen onder de 50 jaar (die minder uitgesproken is dan bij mannen);
- oververtegenwoordiging van (hoogopgeleide) vrouwen boven 50 jaar (idem).

Voor de nationaliteit zien we volgende verdeling: 94,7 % Belgische nationaliteit en 5,3 % niet-Belgische nationaliteit (waarvan 2,3 % Nederlanders) in de survey versus 91,3 % Belgische nationaliteit en 8,7 % niet-Belgische in de bevolking van het Vlaams Gewest.

Omwille van ontbrekende waarden (bij de weegvariabelen leeftijd, geslacht en opleiding) werd de finale steekproef gewogen. Weging gebeurde op basis van geslacht, leeftijd en opleiding aan de hand van de hierboven vermelde cijfers van Statbel uit 2017 van de bevolking vanaf 15 jaar⁶⁷ (zie ook bijlage 4 voor de tabel van de weegcoëfficiënten).

De gewogen finale steekproef telt 1.557 respondenten of 26,3%.

Onder de respondenten tellen we 8% (120 mensen) **eigenaars van onroerend erfgoed**. We vermoeden hier dat zij meer dan gemiddeld reageerden op onze bevraging en in onze steekproef oververtegenwoordigd kunnen zijn.

⁶⁷ De jongste leeftijdscategorie van 15-19 jaar laten we slechts voor 2/5 meetellen (alleen 18 en 19 van de vijf jaar, onder assumptie van een evenredige verdeling) omdat de bevraging enkel gericht was tot burgers vanaf 18 jaar oud.

In de Eurobarometer in 2017⁶⁸ zegt weliswaar 18% van de Belgen dat ze in een erfgoedomgeving leven. De definitie van omgeving verwijst echter breder naar streek, en omvat zowel landschap, stad, als gebouw en slaat niet op eigendom.

Hetzelfde geldt voor het **beroepsmatig bezig zijn met onroerend erfgoed**. 4% van onze respondenten (63 mensen) is er professioneel mee bezig. Moesten we dit resultaat extrapoleren naar de totale bevolking dan stemt ons dit optimistisch. Heel wat inwoners in Vlaanderen zouden zich immers actief over onroerend erfgoed bekommeren, of het nu direct om beheer, onderhoud of beschermen gaat of indirect vanuit raakvlakken ... Ook hier is het mogelijk dat deze respondenten meer dan gemiddeld ingingen op de uitnodiging tot deelname.

3% van de steekproef is **lid van een erfgoedorganisatie**. Het is hierbij niet uitgesloten dat de respondenten de bewoording van “erfgoedorganisatie” ruim interpreteerden en lidmaatschap van verenigingen die werken rond cultureel erfgoed hebben meegerekend.

We weten uit ander onderzoek dat er een positieve correlatie bestaat tussen cultuur- en erfgoedparticipatie.

Kijken we naar de resultaten over **vrijtijdsbestedingen** van onze steekproef (cf. infra, figuur 29), dan zien we dat zowel het sporten als de cultuurparticipatie daar hoger liggen dan in deze van de SCV-surveys (cf. infra, figuur 30). Bijvoorbeeld 81% van onze respondenten zegt aan sport te doen, tegenover 72% in de SCV-studie. Ook voor het bioscoopbezoek, het gaan kijken naar podiumkunsten, museum- en bibliotheekbezoeken of het bijwonen van concerten zien we verschillen: respectievelijk 66, 60, 61, 48 en 65% in onze bevraging tegenover 57, 52, 49, 44 en 33%.

Het **vrijwilligerswerk** ligt in onze bevraging tevens hoger met 41% tegenover 23% in de SCV-survey. Voor vrijwilligerswerk in de erfgoedsector binnen een erfgoedorganisatie scoort onze steekproef met 2% echter lager dan de 6% van de Eurobarometer 2017⁶⁹.

De hogere resultaten versterken ons vermoeden dat bijvoorbeeld meer actieve cultuurparticipanten dan gemiddeld in de bevolking onze vragenlijst invulden. De respons hierop corrigeren is echter wetenschappelijk niet mogelijk.

3.2 FOCUSGROEPEN

Vanuit de conclusies met betrekking tot de representativiteit en de ondervertegenwoordiging van bepaalde doelgroepen in de respons, besloten we verspreid over Vlaanderen zes focusgroepen te organiseren waarvan telkens:

- Twee groepen samengesteld waren uit -34-jarigen (in Antwerpen en Gent);
- Twee groepen uit laaggeschoolden (in Hamont-Achel en Kortrijk); en
- Twee groepen uit burgers van niet-Belgische origine (in Hasselt en Turnhout).

Een focusgroep is een gestructureerde discussie in een kleine groep (4 tot 12 personen) onder begeleiding van een gespreksleider. De communicatie verloopt open en in een positieve sfeer.

“De methode is ontworpen om informatie te verkrijgen over de voorkeuren en waarden van (uiteenlopende) mensen met betrekking tot een bepaald onderwerp en om te kunnen verklaren

---

⁶⁸ European Commission 2017

⁶⁹ *Ibid.*, 11

waarom ze die meningen hebben. Tijdens een focusgroep wordt een gestructureerde discussie van een interactieve groep in een tolerante, geruststellende omgeving geobserveerd. Een focusgroep kan dus gezien worden als een combinatie van een gericht interview en een discussiegroep.”⁷⁰

De structuur van de focusgroepen werd gevormd door kernvragen uit de bevolkingsurvey.

3.2.1 Organisatie en samenstelling van zes focusgroepen

De focusgroepen werden verspreid over Vlaanderen (figuur 2). De locaties waren gemakkelijk bereikbaar (in de buurt van een station of in een dorpscentrum) en neutraal.

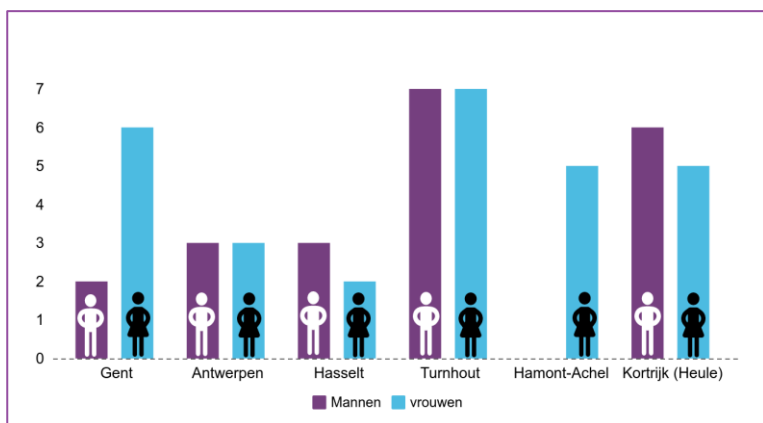
Figuur 2: Spreiding focusgroepen

De deelnemers werden gerekruteerd via intermediaire netwerken. Voor de werving van de jongeren werd ook beroep gedaan op sociale media.

In de gepersonaliseerde uitnodigingen werd uitdrukkelijk gesteld dat de genodigden geen kennis moesten hebben over het onderwerp. In de praktijk bleek uiteindelijk dat sommige deelnemers bij aanvang niet wisten wat onroerend erfgoed was en dat er bij meerderen een verwarring bestond tussen onroerend goed en onroerend erfgoed. Enkele dagen vóór het evenement werden de deelnemers ter herinnering opnieuw even gecontacteerd.

Figuur 3: Samenstelling focusgroepen (verhouding man/vrouw)

Bij de **samenstelling van de focusgroepen** beoogden we maximale differentiatie. In elke groep werd bij de rekrutering gestreefd naar aanwezigheid van zowel mannen als vrouwen en naar variatie in leeftijd, herkomst en/of opleiding. Naargelang de doelgroep waren voor sommige focusgroepen de criteria van leeftijd, herkomst of opleiding essentieel voor de werving.

⁷⁰ Koning Boudewijnstichting et al. 2006, 135

- In de focusgroep **met jongeren** die in Antwerpen plaatsvond, waren drie mannelijke en drie vrouwelijke personen aanwezig, in de focusgroep in Gent twee jongemannen en zes vrouwen.
De jongeren waren allemaal van Belgische origine en **hun leeftijden varieerden tussen 20 en 34 jaar**.
Met uitzondering van één student hadden ze allemaal een betaalde job.
Ze hadden allen minimaal de secundaire school doorlopen waarvan vijf een diploma hadden van het hoger niet-universitair onderwijs en vier van het hoger universitair onderwijs.
De gezinssamenstelling van de deelnemers liep van vijf alleenstaanden tot negen gezinnen met meerdere (van twee tot zes) leden. In vijf gezinnen woonden kinderen van minder dan achttien jaar.
- Aan de focusgroep **met allochtonen** die in Hasselt plaatsvond, namen drie mannelijke en twee vrouwelijke personen deel, aan de focusgroep in Turnhout zeven mannen en zeven vrouwen.
De aanwezigen (of hun ouders of grootouders) waren afkomstig uit heel uiteenlopende landen: Guinea, Marokko, Colombia, Kyrgyzstan, Nederland, Irak, Soedan, Syrië en Iran.
Verschillende deelnemers hadden een dubbele nationaliteit, negen de Belgische.
Hun leeftijden varieerden tussen 27 en 53 jaar.
Naast één student onder de deelnemers was er één huisvrouw, hadden er elf een betaalde job, waren er vier werkzoekend en twee gepensioneerd.
Één deelnemer had geen enkel diploma, drie een diploma van het lager onderwijs, één van het lager secundair, vier van het hoger secundair, één van het hoger beroepssecundair, vier van het hoger niet-universitair en vijf van het hoger universitair onderwijs.
De gezinssamenstelling van de deelnemers liep van drie alleenstaanden tot zestien gezinnen met meerdere (van twee tot zes) leden. In dertien gezinnen woonden kinderen van minder dan achttien jaar in.
- De focusgroep **met laaggeschoolden** die in Hamont-Achel werd georganiseerd, bestond uit vijf vrouwelijke personen, de focusgroep in Kortrijk (Heule) uit zes mannen en vijf vrouwen.
De deelnemers waren bijna allemaal (dertien) van Belgische origine, twee kwamen van Nederland en één uit Eritrea.
Hun leeftijden varieerden tussen 21 en 79 jaar.
Naast drie huisvrouwen, had er één een betaalde job, waren er twee deelnemers werkzoekend en twee gepensioneerd. Acht deelnemers deden vrijwilligerswerk in de arbeidszorg of op een boerderij.
Vier deelnemers hadden geen enkel diploma, vijf van het lager secundair onderwijs, twee van het hoger beroepssecundair, en vijf van het buitengewoon onderwijs.
De gezinssamenstelling van de deelnemers varieerde van één alleenstaande tot gezinnen met meerdere (van twee tot elf) leden. In drie gezinnen woonden kinderen van minder dan achttien jaar in.

Gevraagd naar hun **persoonlijke relatie met onroerend erfgoed** bleek geen van de deelnemers eigenaar ervan te zijn; kwamen er in één groep van de jongeren drie deelnemers beroepsmatig in contact met onroerend erfgoed; en was niemand lid van een erfgoedorganisatie.

3.2.2 Verloop van de focusgroepen

De focusgroepen werden georganiseerd door Tri.Zone, een organisatie met ervaring rond het ontwerpen en begeleiden van participatieve processen.

Na een introductie over wat de bedoeling van het groeps gesprek was, volgde een korte kennismakingsronde. We lieten de deelnemers alle identificatievragen van de survey anoniem op papier invullen. Bij de start vroegen we hen in het bijzonder of ze wisten wat onroerend erfgoed is, of en waar zij ermee in aanraking komen, en op welke manier.

De discussie werd gestimuleerd met de foto's die in de vragenlijst waren geïntegreerd, in sommige groepen aangevuld met beelden van onroerend erfgoed uit de regio. Door deze te gebruiken werd verduidelijkt wat het gespreksonderwerp was en kon worden gepeild naar wat onroerend erfgoed oproept bij de aanwezigen en, of en hoe dit al dan niet bewust aanwezig is in hun omgeving.

Net als in de bevolkingsurvey kwamen een aantal kernvragen tijdens het groeps gesprek aan bod (zie bijlage 5). Zo wilden we peilen hoeveel belang de deelnemers hechtten aan het behoud van onroerend erfgoed.

- Vinden ze het voor bepaalde types van erfgoed belangrijk(er) dat die bewaard worden? En waarom?
- Wat vinden ze belangrijk als het om erfgoed gaat: welke waarde(n) heeft het voor hen of zou het moeten hebben?
- Moeten we alles bewaren, of zijn er bepaalde voorwaarden?
- Wat is de rol van de overheid: wat vinden ze belangrijke taken van die overheid?
- Wensen ze inspraak?
- Waar halen ze informatie over onroerend erfgoed?

Bij de vraag over de belangrijkste taken van de overheid, werd net zoals in de bevraging niet gespecificeerd over welke overheid het ging. De deelnemers konden eerst individueel op een flap met drie bolletjes hun voorkeuren aanduiden, waarna er in groep dieper op werd ingegaan.

Een afrondende vraag in enkele groepen polste naar wat de deelnemers zou kunnen stimuleren om meer met erfgoed bezig te zijn.

Alle gesprekken werden op tape opgenomen en later uitgetikt zodat van elke focusgroep een transcriptie voor verdere analyse beschikbaar is. In de rapportering van de zes focusgroepen zijn vraag per vraag de bevindingen samengevat en is gekeken naar de thema's die kwamen bovendrijven. Er werd gezocht naar overeenkomsten en contrasten tussen de resultaten per categorie van focusgroep (cf. hoofdstuk 5). Zo kunnen uiteindelijk de verschillende perspectieven, ideeën en bekommernissen worden geïllustreerd.

4 RESULTATEN BEVRAGING

Dit hoofdstuk bevat een gedetailleerde beschrijving van de reacties vraag per vraag. Voor de grote lijnen en opvallende bevindingen verwijzen we naar het eerste deel van dit rapport.

4.1 HET BELANG VAN HET BEWAREN VAN ONROEREND ERFGOED

Een centrale vraag in de vragenlijst ging over het belang dat burgers hechten aan het bewaren van verschillende categorieën van onroerend erfgoed (vraag 4).

Hierop konden de respondenten invullen op een 5-puntenschaal van “heel onbelangrijk – onbelangrijk – noch onbelangrijk / noch belangrijk – belangrijk – heel belangrijk”.

In welke mate vindt u het belangrijk of onbelangrijk dat de volgende types van onroerend erfgoed bewaard worden voor de toekomst?

Het belang dat burgers hechten aan het bewaren van de verschillende types erfgoed ligt erg hoog.

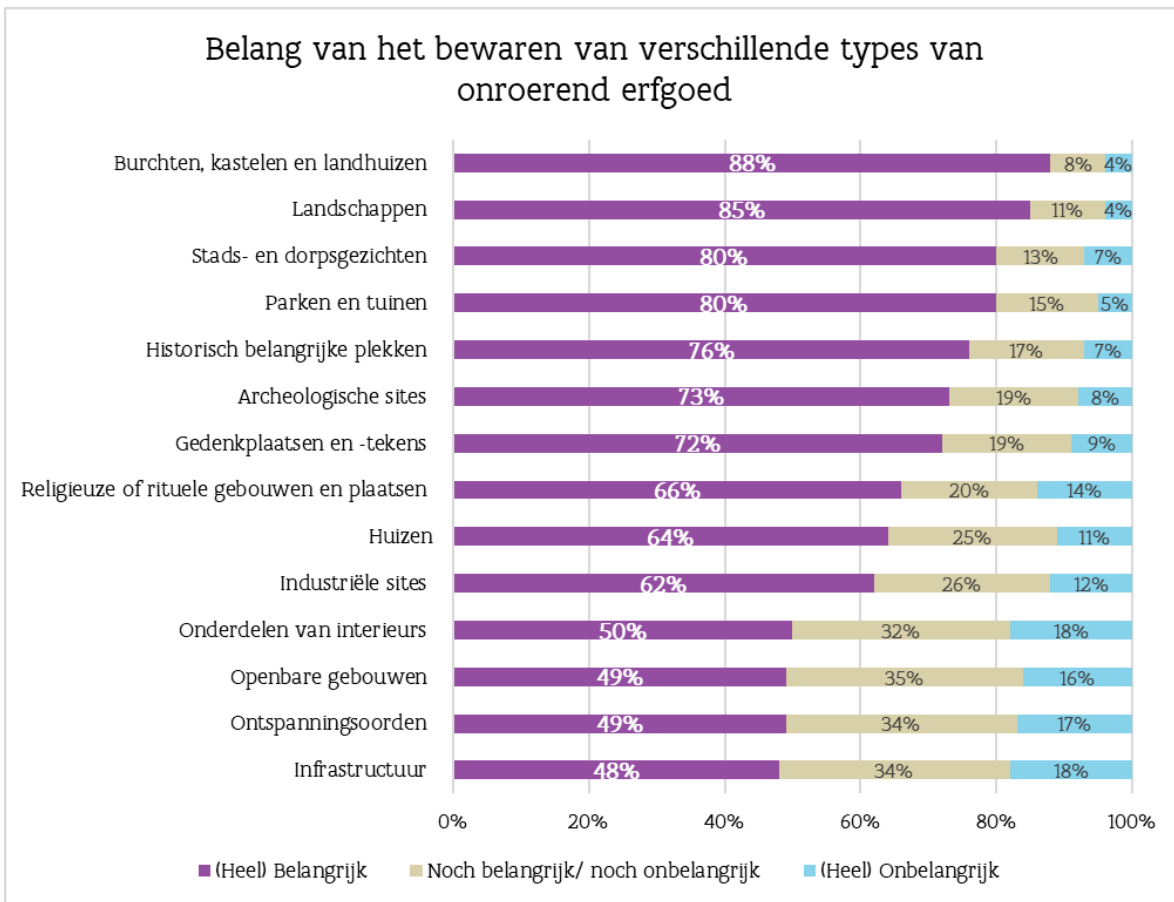
Van de klassiekers zoals burchten, kastelen en landhuizen en de natuurlijke elementen zoals landschappen, en parken en tuinen vindt meer dan 80% het (heel) belangrijk dat deze bewaard worden voor de toekomst. Vier andere categorieën, met name stads- en dorpsgezichten, historisch belangrijke plekken, archeologische sites en gedenkplaatsen en -tekens, worden bijkomend door meer dan 70% van de respondenten (heel) belangrijk geacht.

In tegenstelling tot de ruime aandacht die in de onroerenderfgoedzorg gaat naar het bewaren van religieuze gebouwen (vooral kerken) staat deze categorie op de 8ste plaats met 66%.

Slechts voor 3 categorieën daalt de belangrijkheid net onder de 50%: ontspanningsoorden, openbare gebouwen en infrastructuur. Maar hier nemen de respondenten vaker een neutrale houding (noch belangrijk/noch onbelangrijk) aan: die ligt rond de 32-35%. Geen 20% vindt deze categorieën (heel) onbelangrijk.

////////////////////////////////////

Figuur 4: De mate van belang die respondenten hechten aan het bewaren van verschillende categorieën van onroerend erfgoed (%)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 1 à 2%)

We namen deze vraag op in analogie met een bevraging in Engeland uit 2015. We zien daar dat de belangrijkheid om te bewaren eveneens het ruimst verspreid is voor kastelen en landhuizen.⁷¹ Omdat de categorieën gedeeltelijk anders zijn, ligt volledige vergelijking moeilijker. Gedenkplaatsen zijn in de bevraging in dezelfde categorie opgenomen met monumenten. Ze scoren net als archeologische sites in Engeland relatief hoger dan andere, terwijl tuinen en parken iets later gerangschikt staan. De studie laat volgens de onderzoekers de groeiende trend doorschemeren dat steeds meer mensen de rijkdom en variëteit van onroerend erfgoed in Engeland erkennen en appreciëren.

Zonder in onze contreien over een trend te kunnen spreken gezien we een nulmeting deden, herkennen we echter een gelijkaardige momentopname: **ook in Vlaanderen waarden wij de rijke diversiteit van ons onroerend erfgoed.**

Vrouwen vinden het bewaren van onroerend erfgoed over het algemeen lichtjes belangrijker dan mannen. Verschillen zijn substantieel klein (meestal kleiner dan 10 procentpunten). Voor enkele categorieën is het verschil significant (tabel 6), namelijk vooral bij onderdelen van interieurs, religieuze gebouwen, parken en tuinen, ontspanningsoorden, openbare gebouwen en huizen.

⁷¹ Historic England 2015b

Tabel 6: Gemiddelde scores op items van vraag 4 per geslacht (%)

Categorie van onroerend erfgoed	Man			Vrouw		
	B	N	OB	B	N	OB
Burchten, kastelen en landhuizen	87%	8%	5%	89%	6%	4%
Landschappen	83%	13%	5%	88%	9%	3%
Stads- en dorpsgezichten	78%	15%	7%	82%	11%	7%
Historisch belangrijke plekken	76%	18%	6%	77%	16%	7%
Parken en tuinen*	76%	18%	7%	85%	11%	4%
Archeologische sites	73%	19%	9%	74%	19%	7%
Gedenkplaatsen en -tekens	70%	20%	10%	75%	18%	7%
Industriële sites	62%	24%	14%	62%	28%	10%
Religieuze of rituele gebouwen en plaatsen*	61%	21%	18%	71%	18%	11%
Huizen*	60%	27%	14%	68%	24%	8%
Infrastructuur	47%	34%	19%	48%	35%	17%
Onderdelen van interieurs*	44%	35%	22%	56%	30%	14%
Ontspanningsoorden*	44%	36%	20%	55%	31%	14%
Openbare gebouwen*	43%	37%	19%	54%	33%	14%

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 1 à 2%)

* Voor deze categorieën zijn de verschillen significant.

Door 65-plussers wordt het bewaren van sommige categorieën minder belangrijk gevonden, in tegenstelling tot de jongeren (min. 34 jaar) die het bewaren meestal een stuk belangrijker vinden. Dit is opvallend voor bijvoorbeeld archeologische sites, landschappen en burchten en kastelen.

Hoger opgeleiden vinden het bewaren van erfgoed over het algemeen voor haast alle categorieën significant belangrijker. Met de opleiding stijgt het belang uitgesproken bij bijvoorbeeld archeologische sites, religieuze of rituele gebouwen, burchten, kastelen en landhuizen, historisch belangrijke plekken, landschappen, stads- en dorpsgezichten, en onderdelen van interieurs. Voor de gedenkplaatsen en ontspanningsoorden is het net omgekeerd.

De hoofdactiviteit speelt bij heel wat erfgoedcategorieën significant een rol. Dit is duidelijk het geval bij het belang dat gehecht wordt aan het bewaren van parken en tuinen, landschappen, archeologische sites, burchten en kastelen, huizen, openbare gebouwen en stads- en dorpsgezichten. Gepensioneerden vinden over het algemeen het bewaren van dit onroerend erfgoed meestal iets minder belangrijk. Werkzoekenden of (tijdelijk) arbeidsongeschikten soms ook, met uitzondering bijvoorbeeld voor landschappen, huizen, en parken en tuinen.

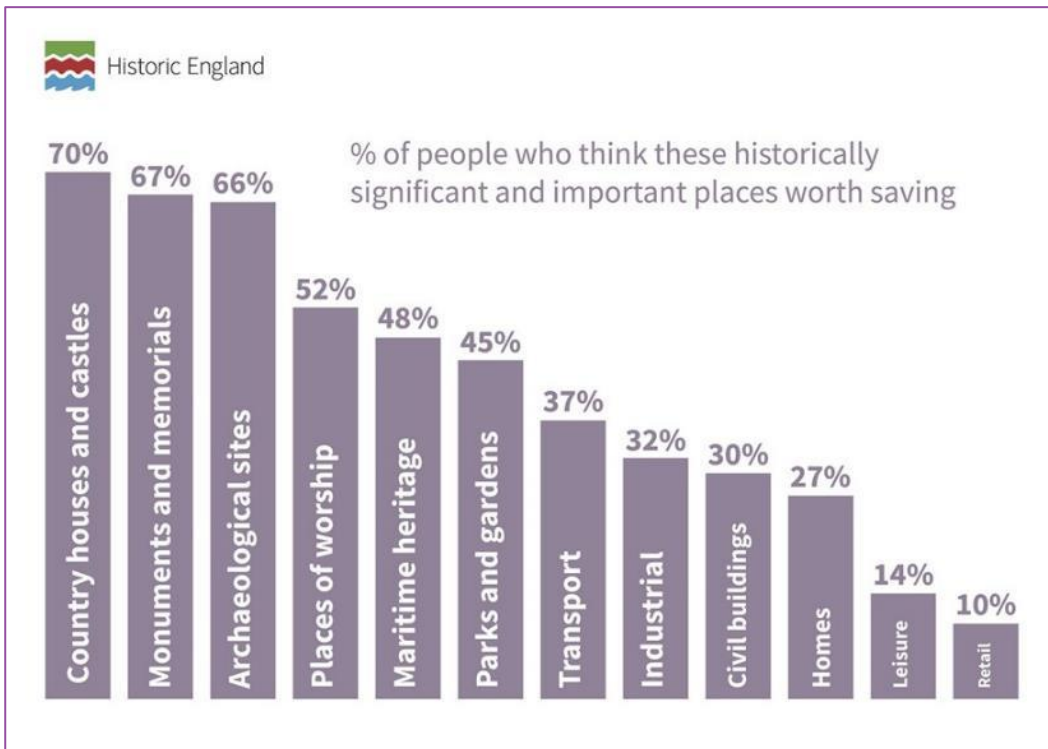
We zochten naar een correlatie tussen het belang dat gehecht wordt aan het bewaren van onroerend erfgoed en het feit of mensen eigenaar van erfgoed zijn (120 respondenten). Dit bleek niet significant een rol te spelen. Keken we naar het beroepsmatig bezig zijn met erfgoed (N = 63 respondenten) of het lid zijn van een erfgoedorganisatie (N = 41 respondenten) dan waren robuuste uitspraken niet mogelijk wegens een te klein absoluut aantal respondenten (N).

De inspiratie voor deze vraag kwam uit een bevraging waarvan Historic England in 2015 de resultaten publiceerde (figuur 5).⁷²

⁷² *Ibid.*

Figuur 5: Het belang van het bewaren van onroerend erfgoed in het Verenigd Koninkrijk

Bron: Historic England 2015

Alhoewel de typologische indeling van het onroerend erfgoed anders is, zien we enkele gelijkenissen zoals het bovenaan prijken van de klassiekers.

4.2 WAT VERWACHTEN BURGERS VAN DE OVERHEID?

Wat verwachten burgers dat de overheid doet om onroerend erfgoed te bewaren voor de toekomst? Welke taken hoort zij op te nemen? We legden de respondenten een keuze voor van 8 mogelijke taken. Hierbinnen mochten de respondenten er maximaal 3 aanduiden (vraag 5). De respondenten konden er tevens zelf aanvullen.

We specificeerden niet wie de overheid is. We lieten dit over aan de interpretatie van de respondenten.

Wat zijn volgens u de belangrijkste taken die de overheid moet opnemen om ons erfgoed te bewaren? Kruis maximaal drie antwoorden aan.

Het zorgen voor het behoud zien de respondenten duidelijk als een belangrijke opdracht voor de overheid (67%). Daarna volgen voor zowat de helft het restaureren van monumenten en landschappen en het openstellen ervan. Slechts iets meer dan een derde van de steekproef vindt dat het beslissen wat erfgoed is, een van de belangrijkste taken is van de overheid. Premies geven, verwaarloosd erfgoed aankopen en/of onteigenen is voor nog minder respondenten een belangrijke taak. En voor informatie geven kiest maar één op de vijf respondenten. Archeologische opgravingen hoort slechts voor 13% tot één van de belangrijke taken van de overheid.

Figuur 6: De belangrijkste taken van de overheid aangeduid door de respondenten

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 1 à 2%)

Noch geslacht, leeftijd, opleiding als hoofdactiviteit spelen een significante rol bij de antwoorden.

4.3 DE BURGER WIL MEER INSpraak

We spreken meer en meer van een participatieve samenleving waarin de burger wenst betrokken te worden bij het beleid. De vraag wierp zich op of dit voor de erfgoedzorg evenzeer het geval is.

We vroegen de respondenten naar hun wenselijkheid om inspraak te hebben (vraag 6) bij een taak die de Vlaamse overheid nu opneemt, namelijk het beslissen wat beschermd wordt. Daarnaast vroegen we hen of ze mee wilden nadenken over (her-)bestemmingen van leegstaand of verwaarloosd onroerend erfgoed. Nu is dit veelal de Vlaamse overheid die hier knopen doorhakt op basis van voorstellen van eigenaar en/of beheerder.

Op beide vragen konden de respondenten opnieuw op de 5-puntenschaal van "heel onbelangrijk – onbelangrijk – noch onbelangrijk / noch belangrijk – belangrijk – heel belangrijk" invullen.

Hoe belangrijk of onbelangrijk vindt u dat ...

- u mee kan beslissen welk erfgoed beschermd wordt?
- u mee mag nadenken over wat er met leegstaand of verwaarloosd erfgoed in uw omgeving gebeurt?

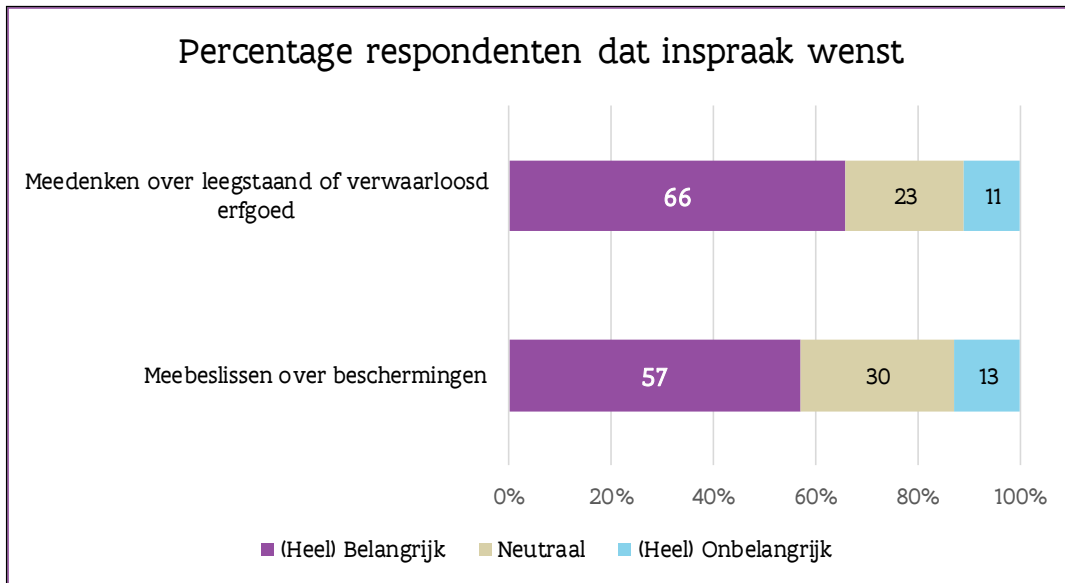
Vele respondenten (66%) blijken het (heel) belangrijk te vinden om mee te beslissen over wat als onroerend erfgoed beschermd wordt, terwijl slechts een kleine minderheid (13%) dit (heel) onbelangrijk vindt.

Het mee nadenken over wat er met leegstaand of verwaarloosd erfgoed in zijn eigen omgeving gebeurt, vindt meer dan de helft (57%) (heel) belangrijk.

Deze bevindingen sluiten aan op een algemene maatschappelijke trend dat burgers meer willen betrokken worden bij het beleid.

////////////////////////////////////

Figuur 7: Percentage van respondenten dat mee wenst te beslissen / na te denken over ... (vraag 6)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 1 à 2%)

We zien dat de opleiding een significante rol speelt in de antwoorden. Met de opleiding wordt de inspraak in beide processen belangrijker geacht.

Bij het meedenken over onroerend erfgoed in de buurt speelt ook de leeftijd een significante rol: hoe jonger de respondent, hoe vaker die inspraak belangrijk vindt.

4.4 EEN GROTE INTERESSE IN HET VERLEDEN

Uitgaande van de hypothese dat wie geïnteresseerd is in het verleden meer interesse in onroerend erfgoed heeft, bevroegen we de steekproef naar hun interesse in de geschiedenis van verschillende domeinen die een raakvlak vertonen met erfgoed (vraag 1).

Op de vraag konden de respondenten hun keuze op een 5-puntenschaal van "heel ongeïnteresseerd – ongeïnteresseerd – noch ongeïnteresseerd / noch geïnteresseerd – geïnteresseerd – heel geïnteresseerd" aankruisen.

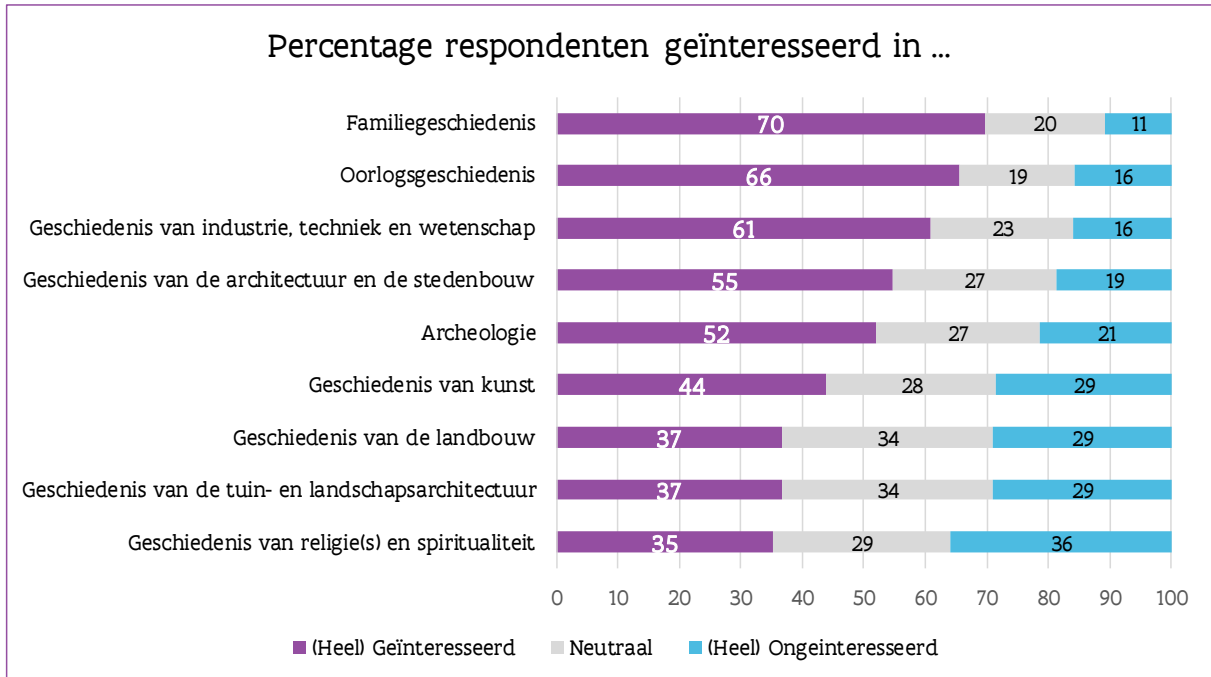
Mensen kunnen in allerlei zaken geïnteresseerd zijn met betrekking tot het verleden. Geef voor elk van onderstaande onderwerpen aan in welke mate ze u interesseren of niet interesseren.

We merken dat genealogie het vaakst de interesse wegdraagt van de steekproef (70%) gevolgd door oorlogsgeschiedenis (66%). We herinneren eraan dat in het jaar van de bevraging, met name 2018, het honderdjarige einde van Wereldoorlog I gevierd werd. Gedurende vier jaren – tussen 2014 en 2018 – had een ruime publiekscampagne gelopen met allerlei activiteiten om die Grote Oorlog te herdenken.

Figuur 8: Percentage van de respondenten geïnteresseerd in de geschiedenis van ... (vraag 1)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 1 à 2%)

Het Prisma-onderzoek over cultureel erfgoed van 2010⁷³ gaf hier resultaten van respectievelijk 20% (zeer) sterk geïnteresseerden voor de familiegeschiedenis en 24% voor oorlogsgeschiedenis. Zij gebruikten echter een derde antwoordcategorie ‘matig geïnteresseerd’ (naast een vierde ‘niet-geïnteresseerd’) en lieten geen neutrale keuze. Gezien wij de percentages voor matige interesse erbij moeten tellen, komen we in het Prisma-onderzoek tot respectievelijk 78% en 64%, wat enigszins vergelijkbaar is met onze bevraging. Voor archeologie lag het resultaat in ons onderzoek met 52% lichtjes lager dan in het Prisma-onderzoek (59%). Voor de andere domeinen kan door het verschil in vraagstelling geen vergelijk gezocht worden.

In ons onderzoek blijkt dat de steekproef in dalende volgorde interesse heeft voor de geschiedenis van industrie, techniek en wetenschap; de geschiedenis van de architectuur en de stedenbouw; en de geschiedenis van de archeologie.

Achteraan komen de geschiedenis van kunst; de geschiedenis van de tuin- en landschapsarchitectuur; de geschiedenis van de landbouw; en de geschiedenis van religie(s) en spiritualiteit die alle minder dan 50% van de respondenten kunnen boeien. Voor het laatste zeggen bovendien evenveel mensen geen interesse te hebben (36%) als wel.

4.5 INTERESSE IN EN VERBONDENHEID MET ONZE OMGEVING

Een tweede contextvariabele die we in onze hypotheses willen meenemen, is de betrokkenheid van de respondenten bij hun omgeving, dichtbij en verder af.

Een eerste vraag hier (vraag 2) peilde naar de interesse in de geschiedenis van vijf geografische gebieden. De respondenten konden voor elk van de gebieden opnieuw hun keuze aankruisen op de

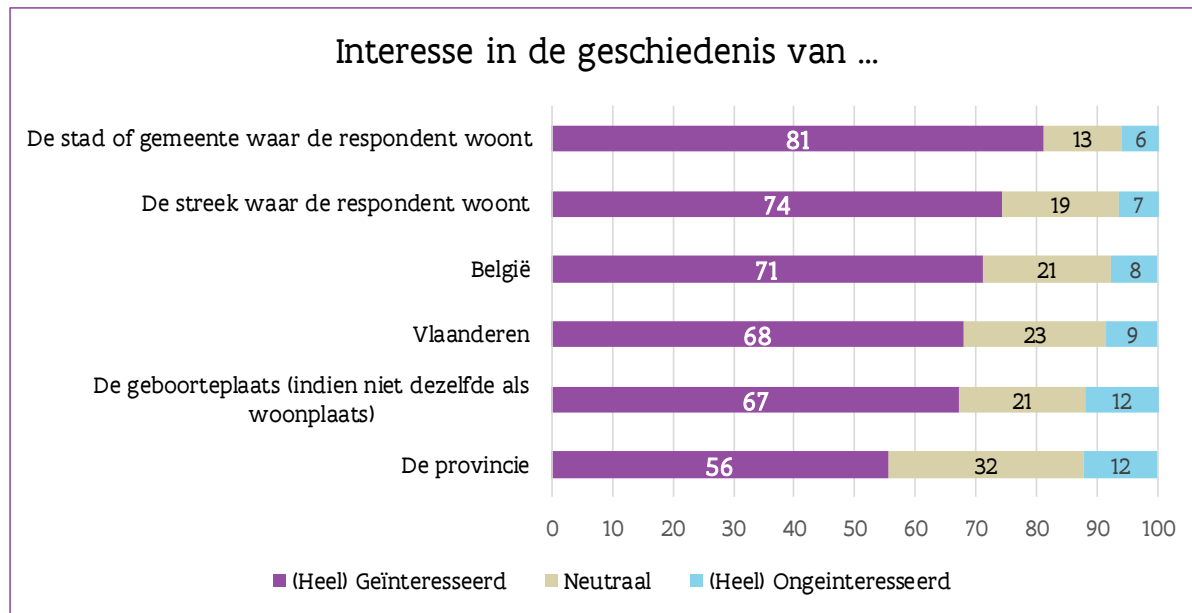
⁷³ Vander Stichele 2011a

5-puntenschaal “heel ongeïnteresseerd – ongeïnteresseerd – noch ongeïnteresseerd / noch geïnteresseerd – geïnteresseerd – heel geïnteresseerd”.

Hieronder geven we een aantal geografische gebieden weer. Geef voor ieder gebied aan in welke mate u geïnteresseerd bent in de geschiedenis ervan.

Figuur 9: Percentage van geïnteresseerden in de geografische omgeving (vraag 2)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 1 à 2%)

De nabijheid is een bepalende factor voor de interesse in de omgeving. De stad of gemeente van de woonplaats draagt de meeste interesse (81%) weg, gevolgd door de streek waar men woont (74%). Na de streek volgen quasi direct België en Vlaanderen. Het provincieniveau volgt achteraan als laatste in de rij met slechts 56%.

In het Prisma-onderzoek⁷⁴ waar dezelfde vraag werd gesteld, bleek eveneens dat heel veel respondenten een sterke tot heel sterke interesse vertonen in de geschiedenis van hun nabije omgeving, waarbij de interesse in de geschiedenis van de eigen stad of gemeente in het oog sprong.

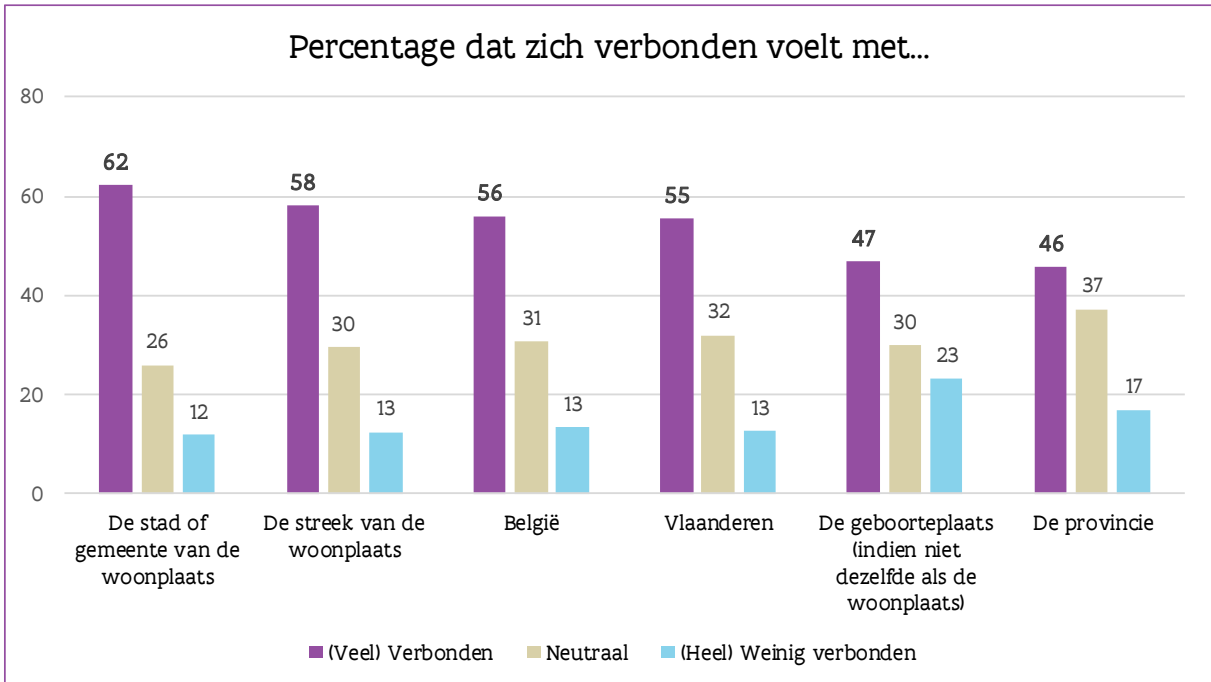
De tweede vraag om de betrokkenheid bij de omgeving te onderzoeken (vraag 3), peilde naar de verbondenheid die men voelt bij die geografische gebieden. De respondenten kregen voor elk van de gebieden de keuzemogelijkheid op een 5-puntenschaal uit “heel weinig verbonden – weinig verbonden – noch weinig verbonden / noch veel verbonden – veel verbonden – heel veel verbonden”.

In welke mate voelt u zich verbonden met onderstaande gebieden?

⁷⁴ Ibid., 27

Figuur 10: Percentage respondentent dat zich verbonden voelt met de geografische omgeving (vraag 3)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 1 à 2%)

Hier doet zich hetzelfde fenomeen voor dat de nabijheid de verbondenheid beïnvloedt. De meeste respondenten (62%) voelen zich (veel) verbonden met de stad of gemeente van de woonplaats, gevolgd door de streek waar men woont (58%). Na de streek volgen haast naadloos België en Vlaanderen. De verschillen tussen de eerste vier gebieden zijn hier nauwelijks noemenswaardig. Ook hier staat de provincie op de laatste plaats.

In vergelijking met de interesse scoort de verbondenheid voor alle gebieden merkelijk lager en staan de respondenten ook meer neutraal tegenover hun omgeving.

Opnieuw had het Prisma-onderzoek⁷⁵ waar dezelfde vraag werd gesteld, vergelijkbare resultaten gegeven: de meerderheid van hun respondenten voelde zich het meest verbonden met de eigen straat, buurt, stad of gemeente.

4.6 HOE KOMEN WE IN AANRAKING MET ERFGOED?

Een van de doelstellingen van het draagvlakonderzoek was na te gaan in welke mate onroerend erfgoed in Vlaanderen deel uitmaakt van het dagelijks leven van haar inwoners. Zonder een actief initiatief te nemen door bijvoorbeeld een erfgoedplaats te gaan bezoeken of informatie erover op te zoeken ... is onroerend erfgoed (vaak onbewust) in eenieders omgeving aanwezig. Vandaar dat we op vele manier, bewust en onbewust, ermee in aanraking kunnen komen. We onderzochten dit door middel van verschillende vragen.

Zo peilden we naar het opmerken van onroerend erfgoed in de klassieke audiovisuele en geschreven kanalen ... (vraag 8). Maar ook de digitale en sociale media kwamen expliciet aan bod (vraag 9). Het actief en fysiek in aanraking komen met onroerend erfgoed was het onderwerp van vragen 11 e.v.

⁷⁵ *ibid.*

Om het onbewust in aanraking komen met onroerend erfgoed evenzeer naar boven te doen komen, voegden we **illustraties** toe aan de vragenlijst. De foto's toonden bijvoorbeeld het fietsen, wandelen, winkelen of verkennen van landschappen, historische stadskernen, attracties (Zoo, Bokrijk ...) of evenementen (Ronde van Vlaanderen, lichtfestival ...).

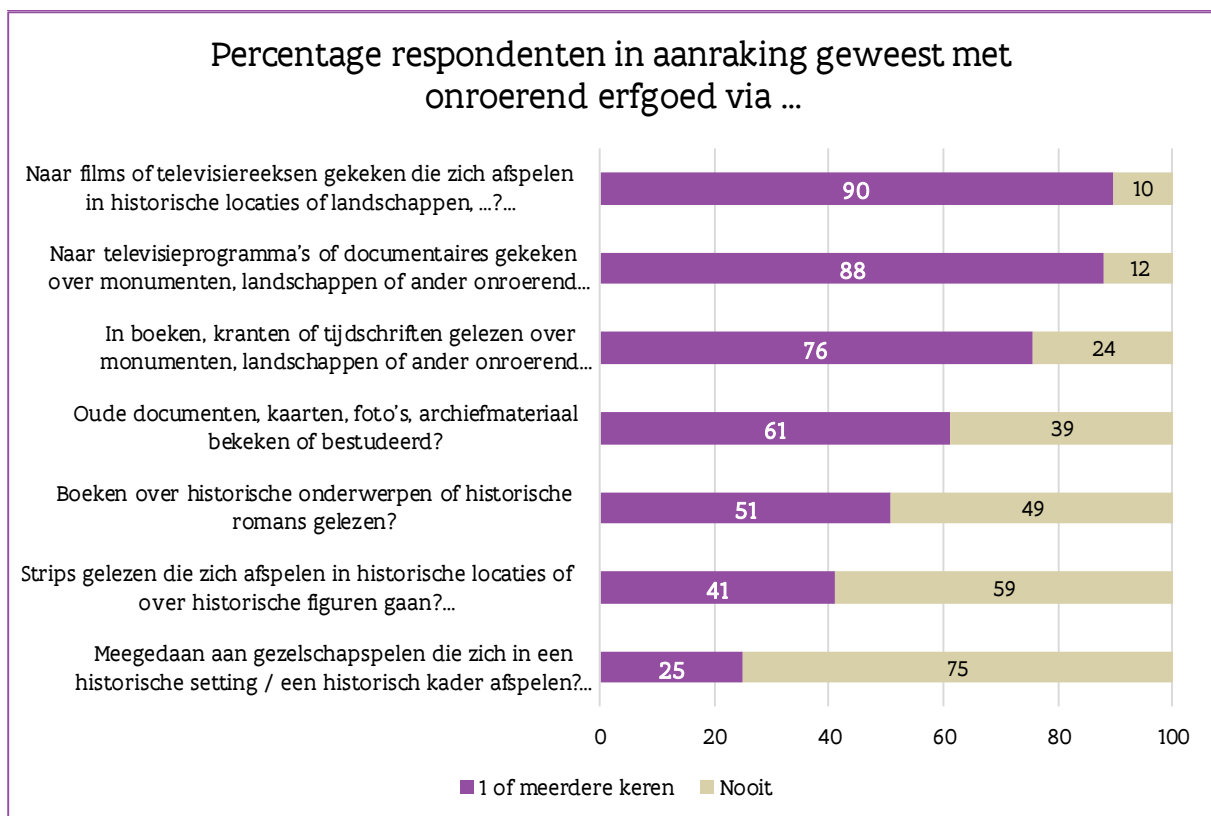
Niet enkel de frequentie van de contacten met onroerend erfgoed maar ook de motivatie, dan wel de weerstanden ertegen zijn voor het draagvlakonderzoek belangrijke variabelen.

We kunnen op verschillende manieren in aanraking komen met erfgoed, zonder het fysiek te bezoeken. Hoe vaak deed u de voorbije twaalf maanden in uw vrije tijd één of meer van de volgende activiteiten?

De eerste vraag over het in aanraking komen met onroerend erfgoed spitte zich toe op meer klassieke kanalen: televisie, films, radio, strips, boeken en tijdschriften, archiefmateriaal maar ook gezelschapsspelen.

De respondenten konden op een 5-puntenschaal aangeven hoe vaak ze in de twaalf maanden voor de bevraging via deze kanalen hiermee in aanraking kwamen. De frequentiemogelijkheden varieerden tussen "nooit – 1 of enkele keren per jaar – enkele keren per maand – enkele keren per week – elke dag".

Figuur 11: Percentage van respondenten dat in aanraking is geweest met onroerend erfgoed via audiovisuele en geschreven kanalen (vraag 8)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 1 à 2%)

Het visuele medium, vooral televisie (programma's, documentaires, films of televisiereeksen) is het meest populaire kanaal (respectievelijk 90% en 88%) dat respondenten in contact brengt met

onroerend erfgoed. Geschreven bronnen (boeken, kranten of tijdschriften) volgen op de derde plaats (76%). Op afstand volgen oude documenten en archiefmateriaal (61%) en historische romans (51%).

4.7 ONROEREND ERFGOED OP HET INTERNET EN SOCIALE MEDIA

Met het doorbreken van de digitalisering en sociale media hebben deze kanalen steeds meer aan belang toegenomen. Uit de SCV-survey ⁷⁶ blijkt dat 86% van de bevolking boven de 18 jaar het internet minstens 1 keer per week gebruikt. Gevraagd naar waarvoor ze dit doen, dan blijkt dat 60% het haast dagelijks doet om informatie op te zoeken over een onderwerp of over een product of dienst. Nog eens 25% doet dit "enkele keren per jaar tot 3 keer per week". Op 10 jaar tijd is het aantal mensen dat het internet hier (bijna) nooit gebruikt meer dan gehalveerd tot 15%.

Ook om te e-mailen, telefoneren, sms-en of chatten zat het gebruik heel sterk in de lift in het voorbije decennium. We zien haast een stijging van het dagelijks gebruik van 45% in 2009 naar 73% in 2018.

We vroegen ons af in hoeverre de digitale media tevens een bron van informatie zijn voor onroerend erfgoed (vraag 9).

Op het internet of via sociale media staat heel wat informatie over onroerend erfgoed. U kunt er steeds meer historische objecten, documenten, gebouwen, ... digitaal bekijken. U kunt er zelf bepaalde zaken op plaatsen of met anderen in contact treden. Geef voor elk van onderstaande activiteiten aan of, en hoe vaak u ze de voorbije 12 maanden in uw vrije tijd beoefende.

De respondenten konden opnieuw kiezen uit de 5 frequentiemogelijkheden: “nooit – 1 of enkele keren per jaar – enkele keren per maand – enkele keren per week – elke dag”

Uit de resultaten blijkt dat het internet voor heel wat respondenten ook voor onroerend erfgoed een informatiebron is, al ligt de regelmaat niet zo hoog.

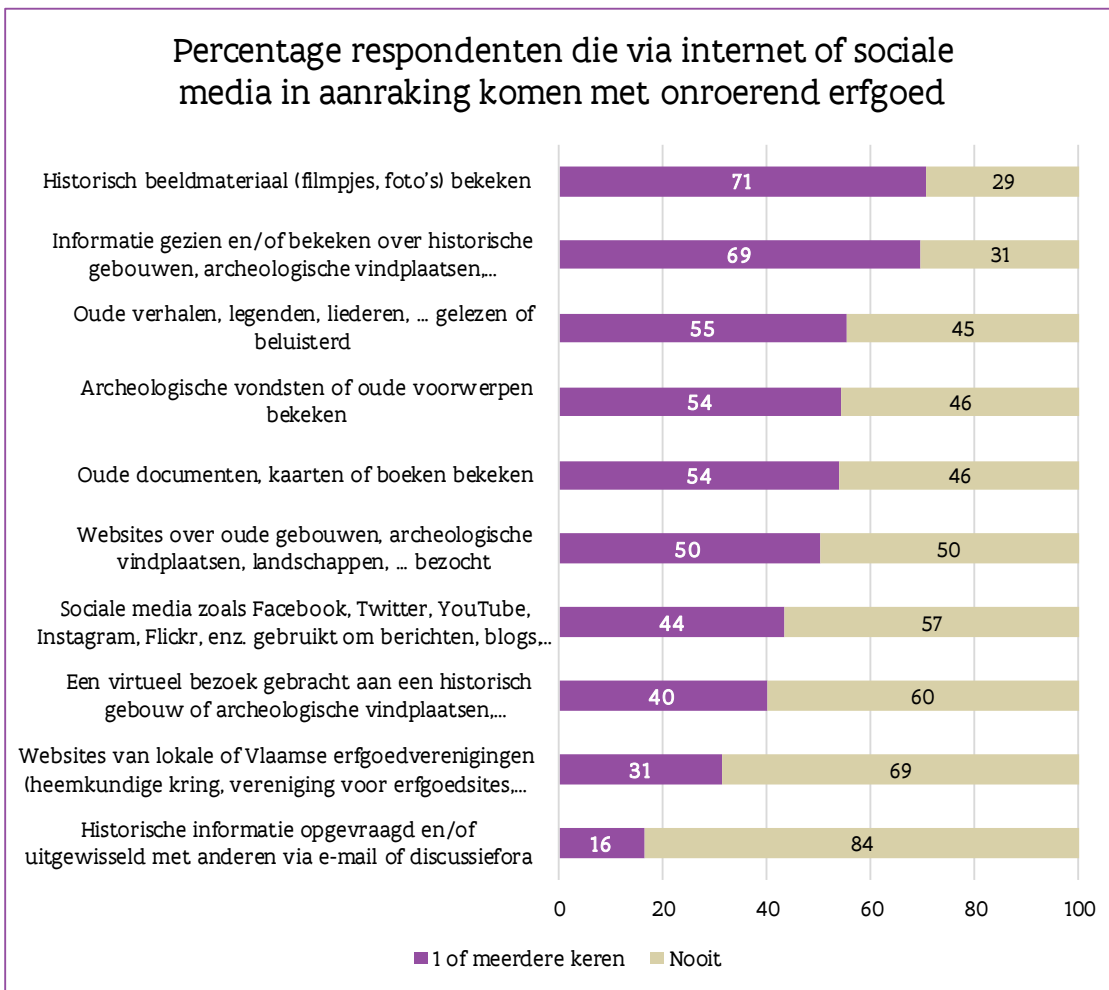
- 69% heeft het voorbije jaar minstens 1 keer informatie gezien en/of bekeken over historische gebouwen, archeologische vindplaatsen, landschappen, leefgewoontes, ... Voor de helft gebeurt dat 1 tot enkele keren per jaar.
- 50% heeft in die periode minstens 1 keer websites over oude gebouwen, archeologische vindplaatsen, landschappen, ... bezocht.
- Nog 40% geeft aan het voorbije jaar minstens 1 keer een virtueel bezoek te hebben gebracht aan een historisch gebouw of archeologische vindplaatsen, landschappen, ... Voor 35% gebeurt dat 1 tot enkele keren per jaar.

---

⁷⁶ Statistiek Vlaanderen 2018

Figuur 12: Percentage van de respondenten dat in aanraking komt met onroerend erfgoed via het internet en sociale media (vraag 9)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 1 à 2%)

Het internet en sociale media worden veel minder actief gebruikt om informatie over onroerend erfgoed te delen met anderen.

- Het gebruiken van sociale media zoals Facebook, Twitter, YouTube, Instagram, Flickr, enz. om berichten, blogs, foto's of filmpjes, geluidsmateriaal, enz. te plaatsen of te bekijken over monumenten, landschappen of ander onroerend erfgoed, was voor 26% minstens één enkele keer het voorbije jaar het geval. Voor 10% gebeurde het tot minstens één keer per maand en 3% deed het elke dag.
- Historische informatie opvragen en/of uitwisselen met anderen via e-mail of discussiefora gebeurde slechts zelden, slechts 16% deed dit minstens een enkele keer het voorbije jaar.

Het valt op dat websites van lokale of Vlaamse erfgoedverenigingen (heemkundige kring, vereniging voor erfgoedsites, ...) slechts door 31% van de steekproef in de 12 maanden voor de bevraging werden bezocht. Voor het overgrote deel (met name 26% van de steekproef) viel dit slecht 1 of enkele keren per jaar voor.

In het Prisma-onderzoek⁷⁷ waar eveneens naar de virtuele contacten van de respondenten werd gepolst, bleek dat naast de traditionele massamedia ook het internet tot de belangrijkste bronnen van informatie over onroerend erfgoed behoorden. Historische informatie en beeldmateriaal wordt het meest opgezocht.

De Eurobarometer in 2017⁷⁸ vroeg eveneens naar het gebruik van internet voor een erfgoedgerelateerd doeleinde. Gemiddeld gebruikte net iets meer dan de helft (55%) het voor één van de zes opgesomde doelen. Voor België ligt dat veel hoger: slechts 16% antwoordt hiervoor geen internet te gebruiken.

4.8 WAAROM ZOEKEN WE DIGITAAL NAAR INFO?

Voor de erfgoedsector ligt op het vlak van communicatie via het internet of sociale media nog veel potentieel. Belangrijk is daarom om te weten waarom mensen via deze digitale kanalen in aanraking komen met onroerend erfgoed (vraag 10). We legden de steekproef negen keuzemogelijkheden voor, waarbinnen ze er meerdere konden aankruisen.

Waarom deed u de voorbije 12 maanden in uw vrije tijd één of meer van deze activiteiten via het internet of sociale media? Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.

De antwoorden tonen aan dat in de eerste plaats de voorbereiding van een reis of uitstap de belangrijkste motivatie is (voor 59%) om in aanraking te komen met informatie over onroerend erfgoed via het internet of sociale media. Daarna volgt op afstand voor 40% dat er elders iets over gehoord, gelezen of gezien hebben, een reden is. Mogelijks gaat het hier om een bewust actief op zoek gaan naar bijkomende informatie. Toeval speelt voor 36% van de respondenten een rol.

Eveneens een bewust actieve zoekoperatie is het voor 35% van de respondenten om iets bij te leren, voor 31% als ontspanning of uit specifieke interesse. Nostalgie speelt bij 25% mee. Achteraan bungelt als motivatie voor telkens 9% het opzoeken voor een quiz of wedstrijd, en in het kader van een opleiding of cursus die gevolgd werd tijdens de vrije tijd.

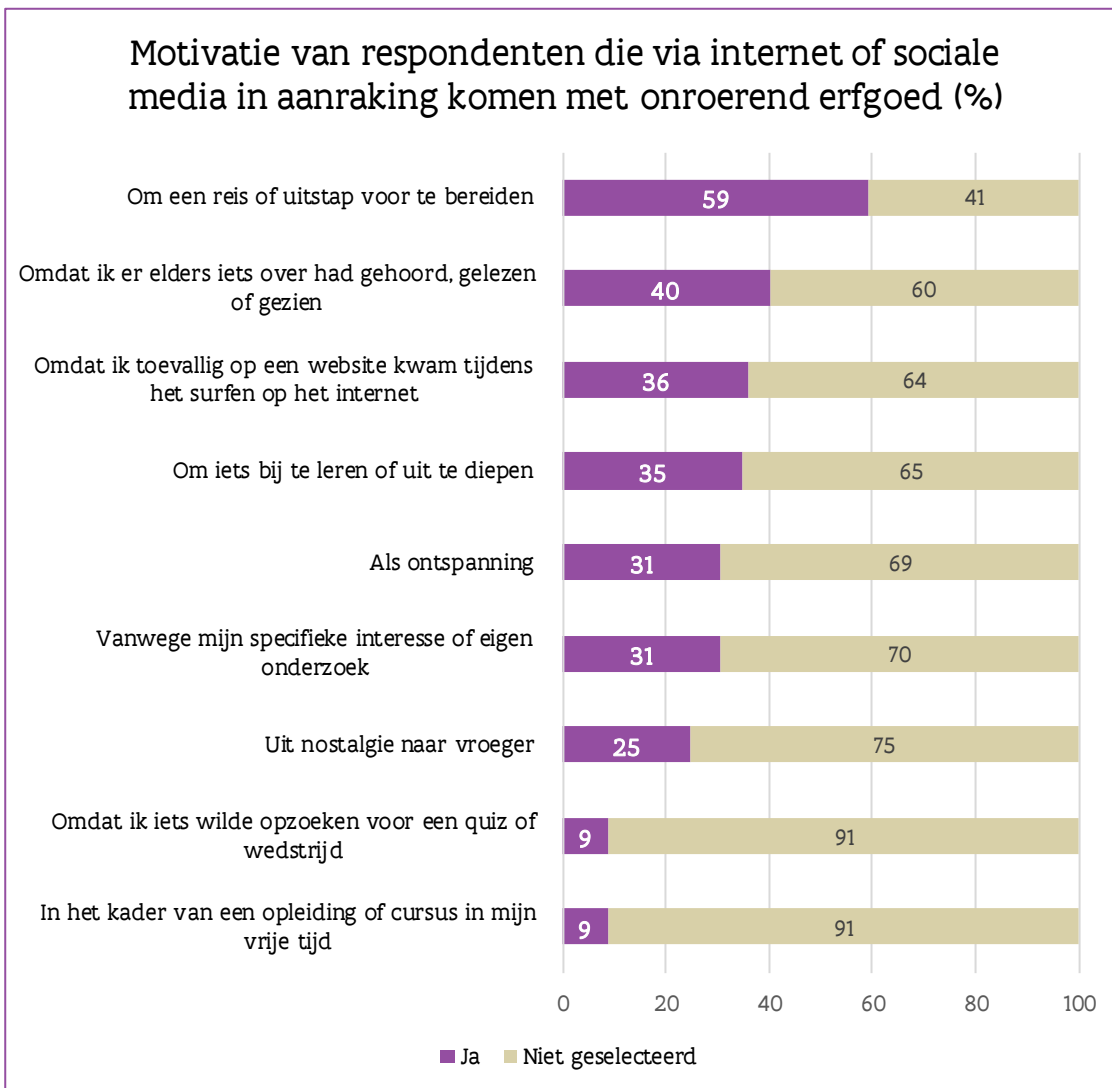
---

⁷⁷ Vander Stichele 2011a, 30

⁷⁸ European Commission 2017, 13

Figuur 13: De motivatie van de respondenten om via internet of sociale media in aanraking te komen met onroerend erfgoed (procentueel) (vraag 10)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 1 à 2%)

Ook in het Prisma-onderzoek⁷⁹ van 2010 bleek de voorbereiding van een uitstap of reis (55,5%) de belangrijkste motivatie, gevolgd door de ‘specifieke interesse’ van de respondent.

In de Eurobarometer⁸⁰ stond de reden “voor de voorbereiding van een bezoek of een vakantie” eveneens bovenaan.

⁷⁹ Vander Stichele 2011a

⁸⁰ European Commission 2017, 15

4.9 ONROEREND ERFGOED IS ALOM TEGENWOORDIG IN ONS DAGELIJKS LEVEN

De meest gestelde vraag in bevestigingen over erfgoedparticipatie is naar het fysiek bezoeken van erfgoedsites. In dit draagvlakonderzoek zien we deze vorm van participatie ruimer dan het bewust gaan opzoeken van erfgoedsites. Ook het onbewust in aanraking komen met onroerend erfgoed in ons dagelijks leven zoals tijdens het winkelen, wandelen, fietsen of tijdens evenementen ... beschouwen wij als relevant. We peilden daarom naast de klassieke actieve erfgoedparticipatie naar de aanwezigheid van onroerend erfgoed tijdens dagelijkse activiteiten of evenementen (vraag 11). Om het onbewust in aanraking komen, extra naar voor te laten komen namen we foto's over dergelijke tijdsbestedingen in de vragenlijst op (cf. bijlage 3).

4.9.1 Frequentie

De respondenten konden voor acht activiteiten op een 5-puntenschaal aangeven hoe vaak ze deze in de twaalf maanden voor de bevestiging ondernamen. De frequentiemogelijkheden varieerden tussen "nooit – 1 of enkele keren per jaar – enkele keren per maand – enkele keren per week – elke dag".

We kunnen erfgoed ook fysiek in onze omgeving tegenkomen of bezoeken. Geef voor de onderstaande activiteiten aan hoe vaak u de voorbije twaalf maanden aan een van volgende activiteiten deelnam in uw vrije tijd.

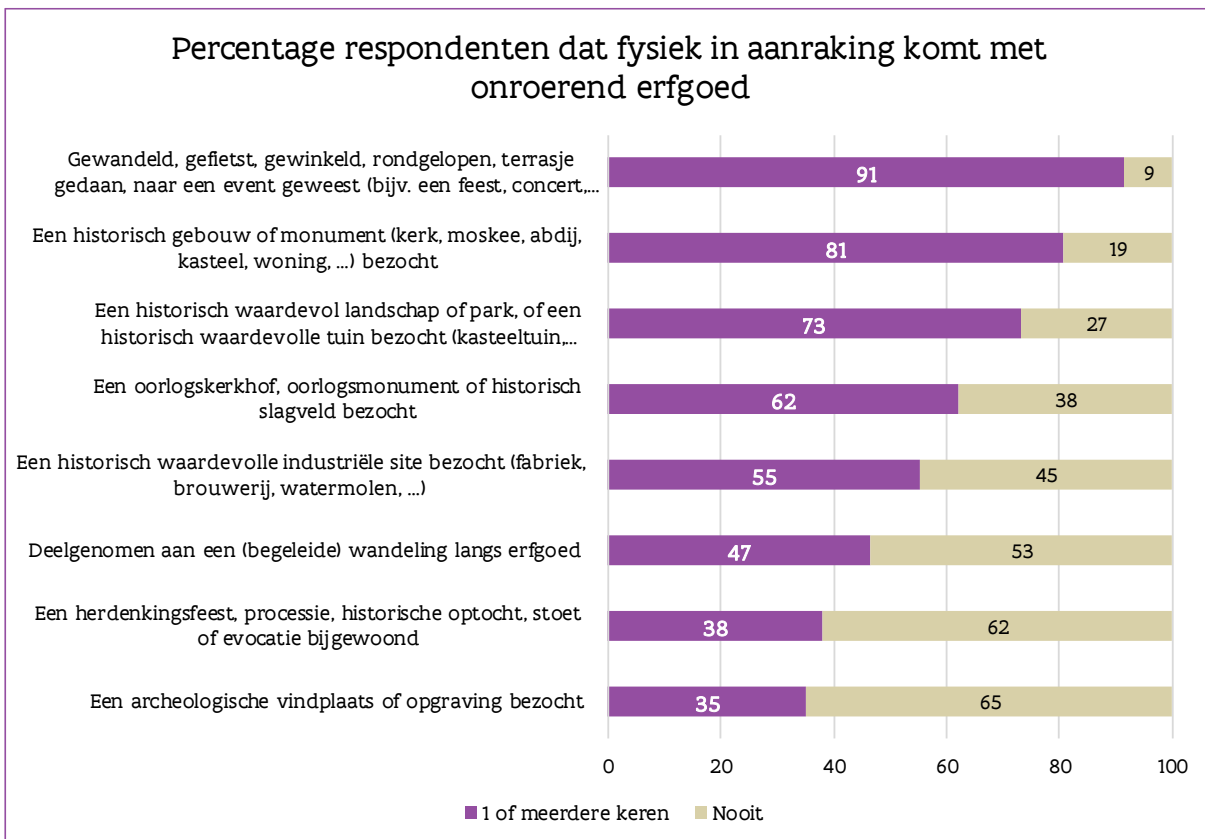
Onroerend erfgoed maakt voor het merendeel van de bevolking onderdeel uit van zijn dagelijks leven. Tijdens alledaagse activiteiten zoals wandelen, fietsen, winkelen ... hoort onroerend erfgoed er voor 91% van de bevolking vaak bij.

Ook op het vlak van bewuste actieve erfgoedparticipatie scoort Vlaanderen hoog. Het bezoeken van erfgoed varieert met het type. Vier vijfde (81%) bezocht minstens eenmaal per jaar een historisch gebouw of monument. Historisch waardevolle landschappen of parken trekken evenzeer veel bezoekers (73%). Het bezoek aan een oorlogsmonument, -kerkhof of historisch slagveld stond voor 62% minstens eenmaal het voorbije jaar op het programma.

Een industriële site bezoeken gebeurt een stuk minder (55%). Ook minder dan de helft (47%) bezocht het jaar voordien onder begeleiding onroerend erfgoed. Naar een archeologische vindplaats of opgraving ging slechts 35%.

Figuur 14: Actieve erfgoedparticipatie: percentage van de respondenten dat fysiek in aanraking komt met onroerend erfgoed (vraag 11)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 1 à 2%)

We kunnen een aantal van de resultaten naast cijfers leggen uit het Participatieonderzoek (PaS) dat in Vlaanderen tussen 2004 en 2014 drie keren werd herhaald⁸¹, het Prisma-onderzoek uit 2010 van FARO⁸², de bevraging die Herita uitvoerde in 2016 naar aanleiding van OMD⁸³, en de jaarlijkse SCV-survey van Statistiek Vlaanderen⁸⁴.

- In de participatieonderzoeken uit 2004 (N = 2.849), 2009 (N = 3.144), en 2014 (N = 3.965) waren drie vergelijkbare vragen opgenomen (figuur 15). De onderzoekers vroegen naar de deelname aan erfgoedactiviteiten gedurende de zes maanden voorafgaand aan de bevraging en hanteerden de antwoordcategorieën: incidenteel, frequent en nooit. De eerste twee samentellend, tonen dat 36% van de respondenten in 2014 minstens één keer een historisch gebouw of monument had bezocht tijdens die zes maanden (N = 3.933), 17% had deelgenomen aan een historische wandeling (N = 3.935) en 8% had een herdenkingsfeest of historische optocht bijgewoond (N = 3.934). De verschillen met de resultaten in 2009 waren voor alle activiteiten statistisch significant. Deze cijfers van de PaS-onderzoeken liggen tot de helft of meer procentpunten lager dan in onze bevraging in 2018, maar we moeten opmerken dat de referentieperiode waarnaar gevraagd werd slechts een half jaar was.

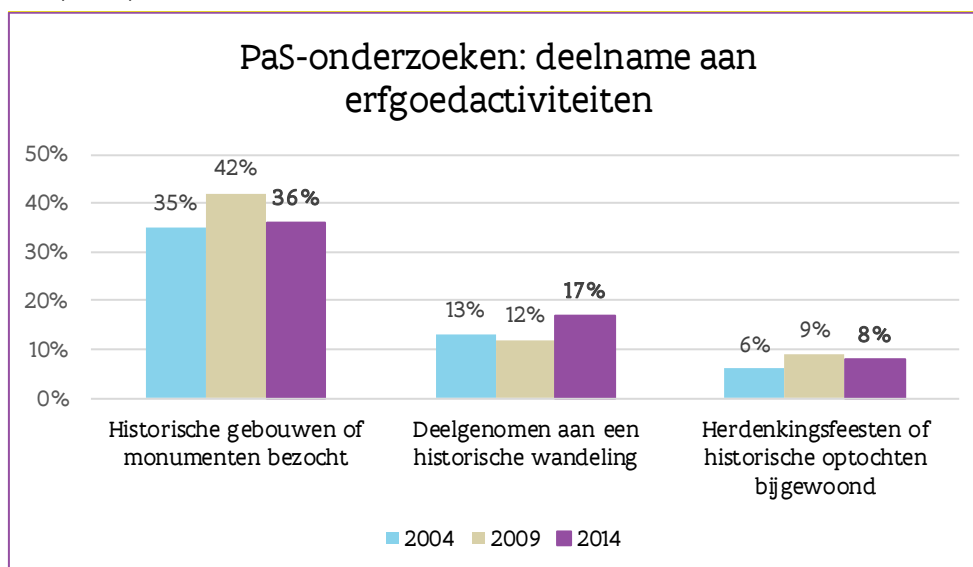
⁸¹ Siongers et al. 2015

⁸² Vander Stichele 2011a

⁸³ Herita 2016

⁸⁴ Statistiek Vlaanderen 2019

Figuur 15: Het aantal respondenten dat deelneemt aan erfgoedactiviteiten (%), PaS-onderzoeken, 2004, 2009, 2014

Bron: PaS-onderzoeken (N = 2.849 in 2003-2004 (dit was een huishoudensenquête), N = 3.144 in 2009, N = 3.965 in 2014)

- In het **Prisma-onderzoek uit 2010** waren meerdere gelijklopende vragen naar erfgoedparticipatie opgenomen. Sommige erfgoedactiviteiten of voorbeelden waren meer gespecificeerd dan in het draagvlakonderzoek. Zo vonden wij het onderscheid tussen religieus en niet-religieus erfgoed minder relevant.

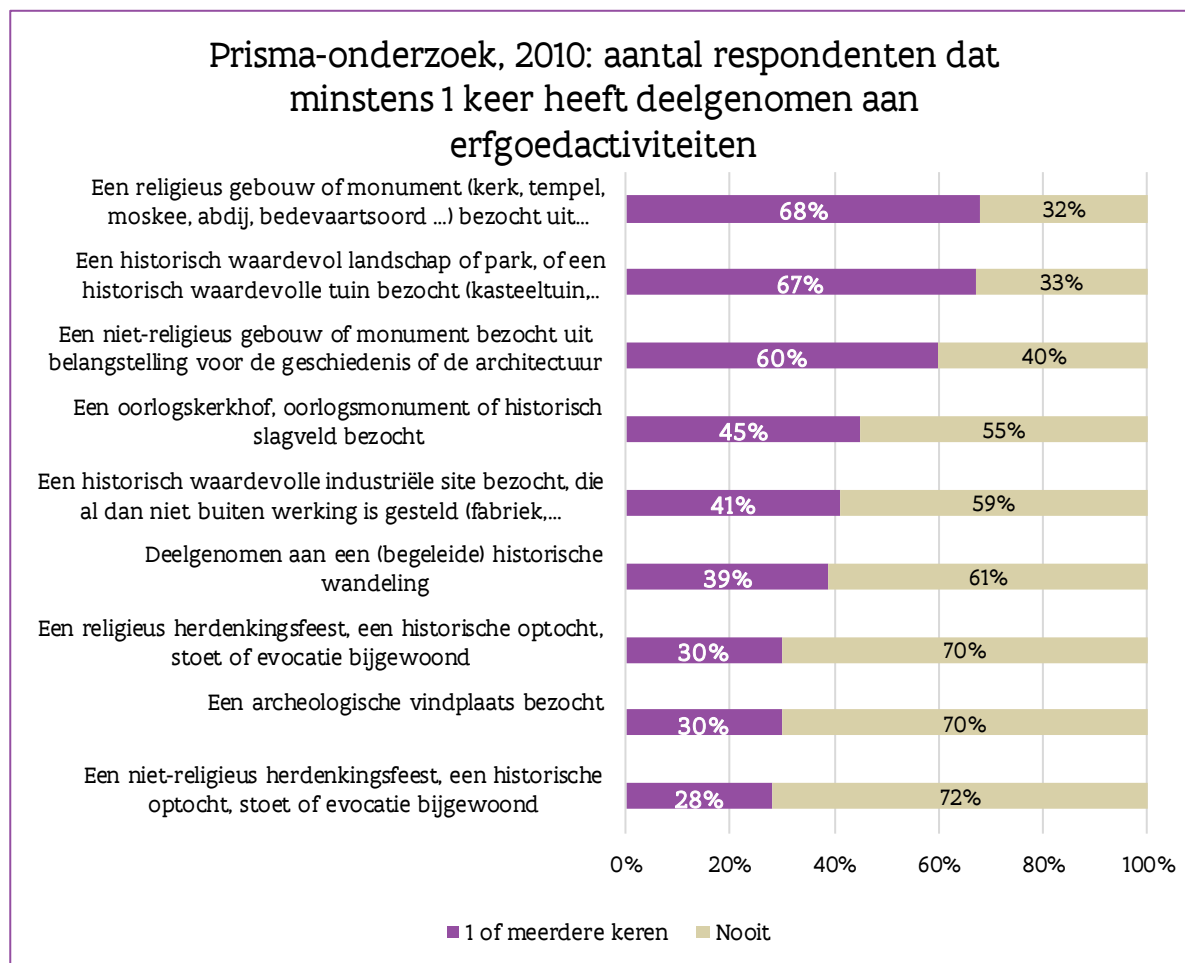
De aard van het onroerend erfgoed bepaalt de participatiegraad. De dalende resultaten per type van het onroerend erfgoed geven een vergelijkbare erfgoedparticipatie te zien met ons draagvlakonderzoek, al liggen de percentages voor haast alle types erfgoed merkelijk lager (circa 10 tot 15%) (figuur 16).

Net zoals in ons draagvlakonderzoek staan het bezoeken van klassiekers zoals gebouwen en monumenten (zowel religieus als niet-religieus), en van waardevolle landschappen of parken, of een historisch waardevolle tuin bovenaan met respectievelijk 68%, 60% en 67%. Het oorlogserfgoed was ook in 2010 een trekpleister voor velen met 45%, gevolgd in dalende lijn achtereenvolgens door het bezoeken van een industriële site, het deelnemen aan een begeleide wandeling, het bezoeken van een archeologische vindplaats en het bijwonen van een herdenkingsfeest of optocht.

De grote verschillen tussen het participeren aan de drie erfgoedactiviteiten uit de PaS-onderzoeken keren ook hier weer. In het Prisma-onderzoek was echter net als in ons onderzoek de referentieperiode dubbel zo lang, met name 12 maanden.

Figuur 16: Percentage van de respondenten dat minstens 1 keer deelnam aan een erfgoedactiviteit in de 12 maanden voorafgaand aan de PRISMA-bevraging, 2010

Bron: Prisma-onderzoek (N = 1.692 – 1.808, missing = 4,7% – 10,8%)

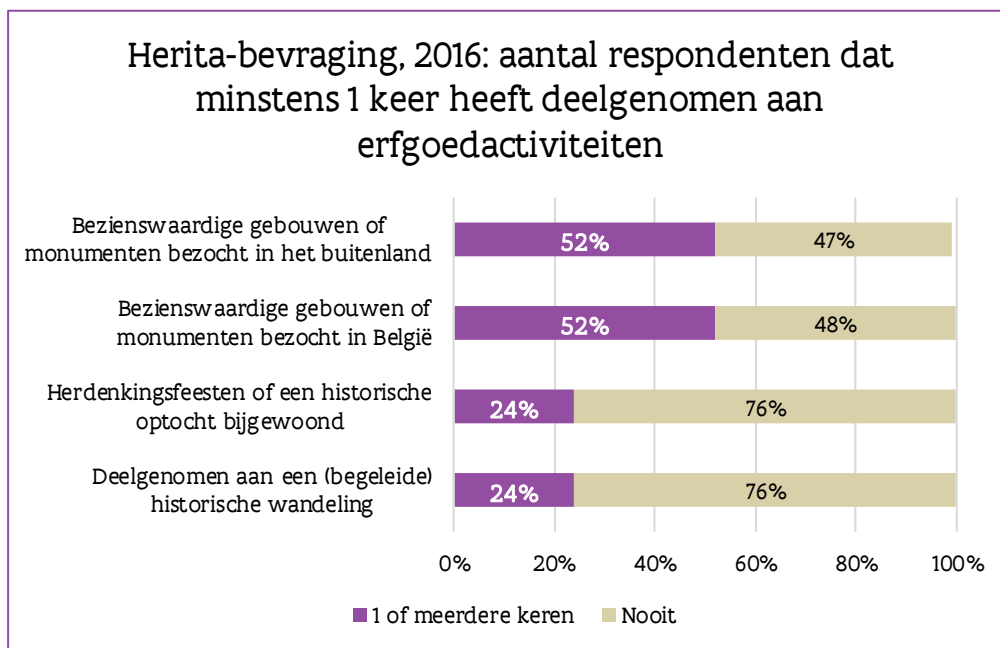
- **In 2016 bevroeg Herita** zowel haar leden als de Vlaamse bevolking na OMD naar het bezoeken van bezienswaardige gebouwen of monumenten gedurende de 12 maanden voordien. Deze bevraging maakte een onderscheid bij de bezoeken aan bezienswaardige gebouwen of monumenten in het binnen- en buitenland. Hier waren de antwoordcategorieën: "meer dan 5 keren – 3 tot 5 keren – 1 tot 2 keren – nooit" in de voorbije 12 maanden. Ook "weet niet" behoorde tot de mogelijkheden.

Evenveel respondenten (52%) bezoeken bezienswaardige gebouwen of monumenten in het binnenland als in het buitenland. Het bezoeken van erfgoed scoort bovendien zoals in de andere onderzoeken merkkelijk hoger dan deelname aan de twee andere activiteiten (figuur 17).

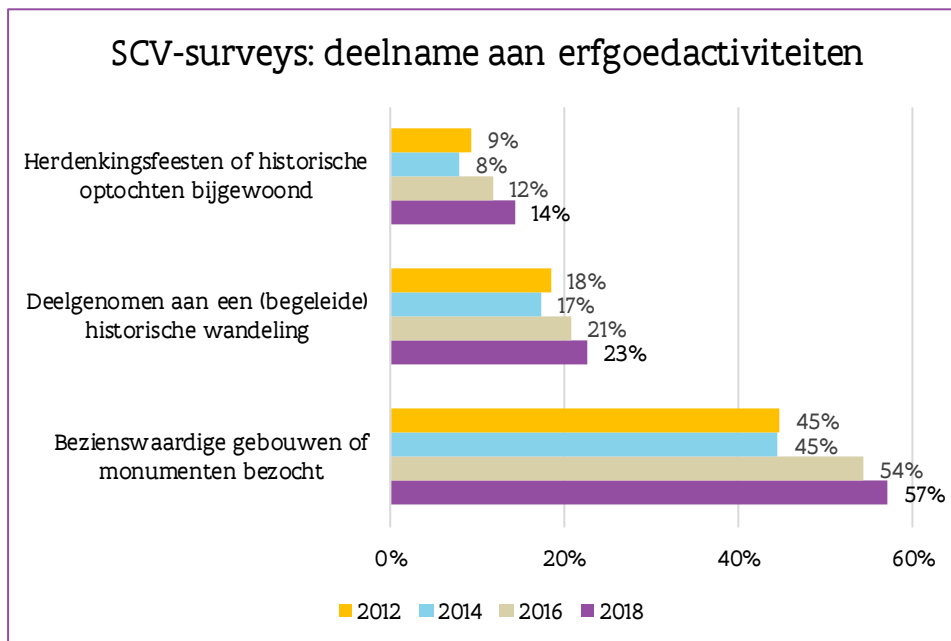
Figuur 17: Percentage van de respondenten dat minstens 1 keer deelnam aan een erfgoedactiviteit in de 12 maanden voorafgaand aan de Herita-bevraging, 2016

Bron: Herita-bevraging door Indiville (N = 4.194)

- In de jaarlijkse SCV-surveys werd net als in de PaS-onderzoeken of het Herita-onderzoek in 2016 de deelname aan drie erfgoedactiviteiten bevestigd.

Figuur 18: Percentage van de respondenten dat minstens 1 keer deelnam aan een erfgoedactiviteit in de 12 maanden voorafgaand aan de SCV-bevraging

Bron: SCV (N = 1.316 – 1.521)

Mensen konden aangeven hoe vaak ze dit deden met "meer dan 5 keer – 3 tot 5 keer – 1 tot 2 keer – nooit" in de voorbije 12 maanden.

Telkens zien we dat het bezoeken van bezienswaardige gebouwen of monumenten de meest favoriete erfgoedactiviteit van de drie is (figuur 18). Zoals in alle andere onderzoeken scoren

het deelnemen aan een begeleide historische wandeling of het bijwonen van herdenkingsfeesten of historische optochten veel lager.

- Ook in de speciale **Eurobarometer** n.a.v. het Europees Erfgoedjaar in 2018 werd gepolst naar de deelname aan erfgoedactiviteiten. Voor België kwam naar voor dat 55% minstens 1 keer een historisch monument of historische site bezocht (paleizen, kastelen, kerken, archeologische sites, tuinen, enz.). Hiermee komt België een stuk onder het Europees gemiddelde uit en moet het slechts 9 lidstaten achter zich laten (zie figuur 19). We merken op dat onze resultaten de score van Nederland of Denemarken benaderen.

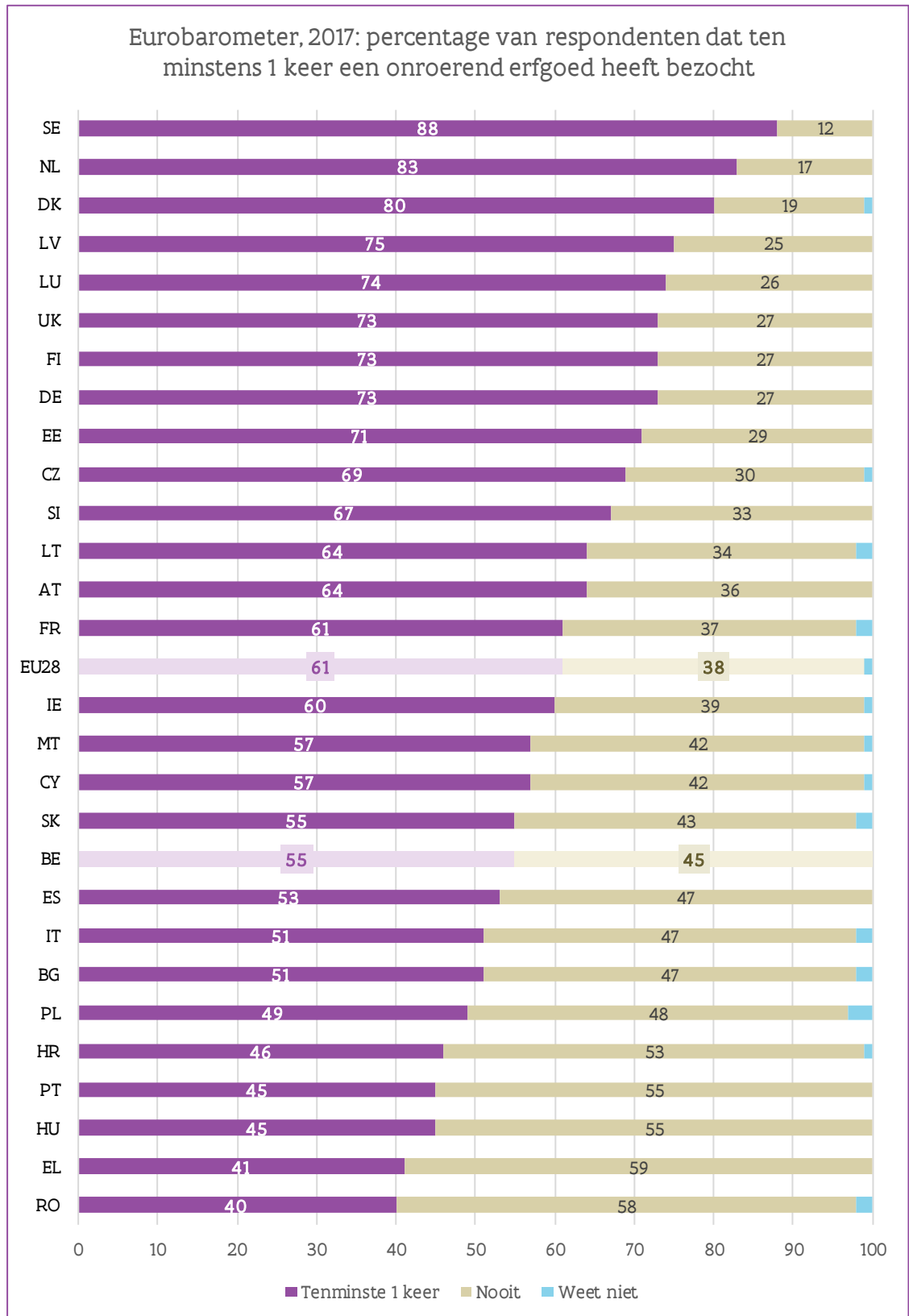
Hoe de verschillen verklaren met onze resultaten? Komt dit door de vraagstelling die weliswaar vergelijkbaar was, maar veel minder gepreciseerd? De Eurobarometer bestreek heel het land terwijl onze bevraging enkel Vlaanderen betrof. Ging het om verschillen in de steekproeftrekking? We hebben er het gissen naar.

De verschillen in methodieken of in formulering van de vraag bemoeilijkt een vergelijking tussen onderzoeksresultaten, ook in de tijd. Dit zou een extra reden kunnen zijn om deze nulmeting over enkele jaren te herhalen.

De verschillen doen wel het vermoeden rijzen dat de mate van interesse voor het onderwerp onroerend erfgoed de respondenten heeft gestimuleerd om meer of minder op de vragenlijst te reageren. Ondanks onze methodologisch wetenschappelijke aanpak merkten we reeds een oververtegenwoordiging van hoogopgeleide volwassenen boven de 50 jaar. En laat dit net de groep zijn die in andere onderzoeken een grotere erfgoedparticipant blijkt die zich inzet voor het behoud van erfgoed. Daarom de doorgevoerde weging van de resultaten op basis van de samenstelling van de bevolking. Desondanks moeten we er rekening mee houden dat onze cijfers deels een overschatting kunnen zijn van de reële interesse en participatie in Vlaanderen, net zoals in het Prisma-onderzoek. Daarom namen we ook vragen op i.v.m. de algemene cultuurparticipatie vergelijkbaar met deze in de SCV-surveys en PaS-onderzoeken (cf. infra 4.13). Er bestaat immers een positieve samenhang met erfgoedparticipatie: wie cultureel actief is, heeft een grotere kans ook aan erfgoedactiviteiten deel te nemen.

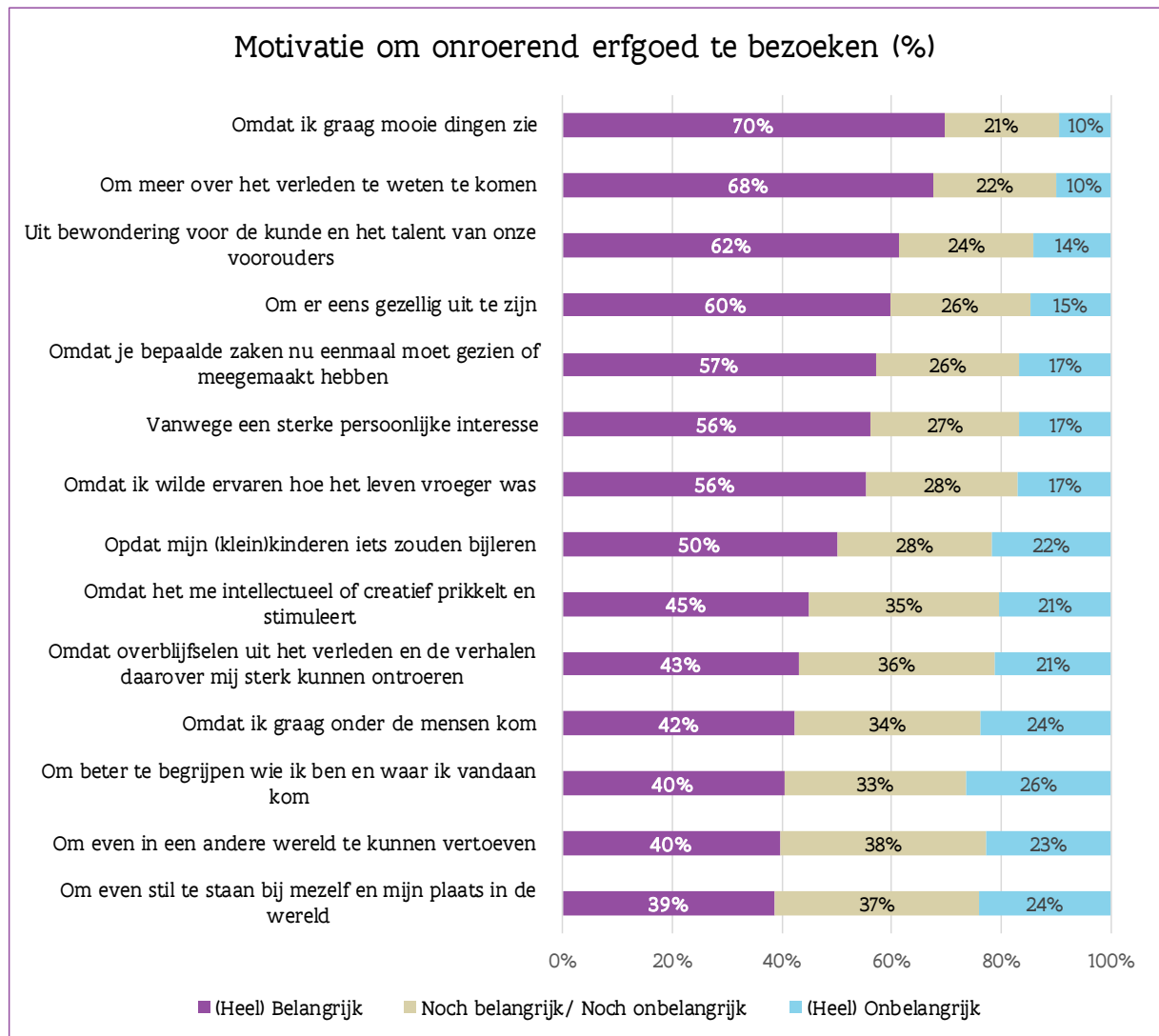
Figuur 19: Het percentage van de respondenten dat ten minste 1 keer de voorbije 12 maanden voor de Eurobarometer-bevraging een onroerend erfgoed heeft bezocht

Denk even terug aan de laatste activiteit in een erfgoedlocatie waaraan u in uw vrije tijd deelnam in Vlaanderen. Hieronder vermelden we een aantal redenen waarom mensen dit soort activiteiten kunnen bijwonen. Geef voor uw laatste activiteit aan in welke mate die redenen voor u onbelangrijk of belangrijk waren.

Figuur 21: De motivatie om onroerend erfgoed te bezoeken naar belangrijkheid (%) (vraag 13)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 7 à 10%)

De meeste respondenten bezoeken erfgoed omdat ze het mooi vinden (70%) of omdat ze meer willen te weten komen van het verleden (68%). Anderen bewonderen de kunde van onze voorouders (62%) of wilden er eens gezellig uit zijn (60%). Iets meer dan de helft (57%) vindt dat je bepaalde zaken moet gezien of meegemaakt hebben.

De redenen inzake zelfreflectie “om even stil te staan bij mezelf en mijn plaats in de wereld” en “om beter te begrijpen wie ik ben en waar ik vandaan kom” of omwille van escapisme “om even in een andere wereld te kunnen vertoeven” motiveren mensen minder (circa 40%).

Het esthetische is ook in het **Prisma-onderzoek** telkens de belangrijkste motivatie om erfgoed te bezoeken of deel te nemen aan een erfgoedactiviteit. In 2010 kon de vraagstelling worden gekoppeld aan het type erfgoed dat effectief bezocht werd of de activiteit waaraan de respondent deelnam. Hierdoor merken we lichte verschillen op in de volgorde van argumenten zoals die in onze bevraging bovenaan in de top 5 staan. Bijv. voor een historisch waardevol park of landschap ligt het accent anders dan bij een (niet-)religieus gebouw. Zo is het er gezellig uit zijn, hierbij even belangrijk als het esthetische, en speelt het over het verleden iets te weten komen iets minder een rol.

Met één uitzondering springen evenwel dezelfde argumenten bij de verschillende types erfgoed in het oog. Die uitzondering is de persoonlijke interesse. In onze resultaten komt deze motivatie op de 6de plaats, terwijl het in het Prisma-onderzoek samen met het esthetische bovenaan staat.

4.9.4 Weerstanden

Niet enkel de motivatie om deel te nemen aan erfgoedactiviteiten is belangrijk in het draagvlak voor onroerend erfgoed, ook de weerstanden tegen participatie zijn dit. We legden de steekproef negentien mogelijke weerstanden om niet vaker deel te nemen voor (vraag 14). Haast alle keuzemogelijkheden (achttien) formuleerden we naar analogie met het Prisma-onderzoek uit 2010. We vroegen de respondenten om er maximaal vijf aan te kruisen die voor hen van toepassing zijn voor hun actieve erfgoedparticipatie.

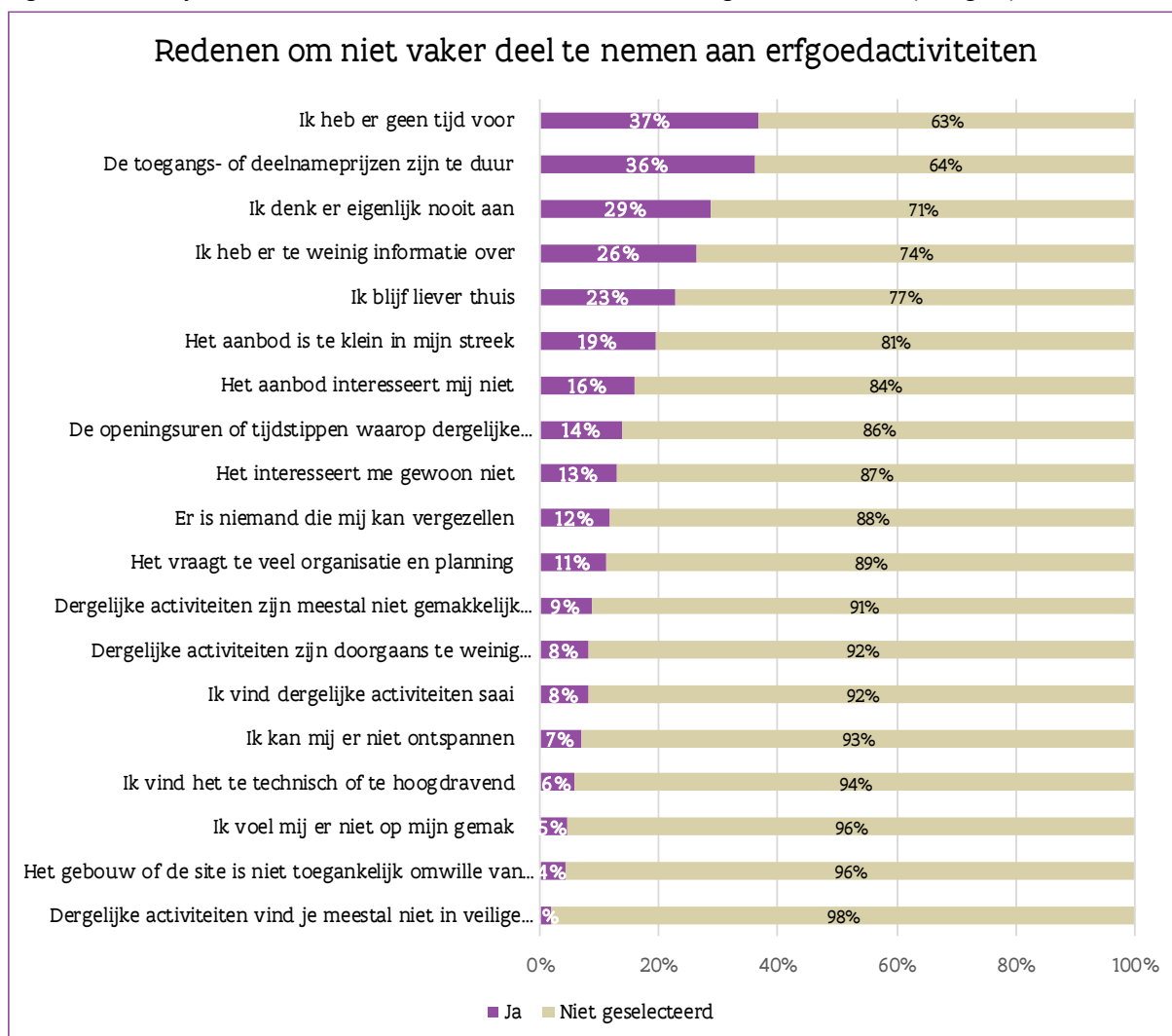
Hieronder staan verschillende redenen waarom mensen niet vaker deelnemen aan activiteiten zoals hiervoor beschreven. Kies maximaal vijf redenen die voor u het meest van toepassing zijn.

De weerstanden die het vaakst worden vermeld, zijn het gebrek aan tijd (37%), de prijs (36%), er nooit aan denken (29%), er te weinig informatie over hebben (26%) of liever thuis blijven (23%). Deze argumenten houden mensen het meeste tegen om vaker erfgoed te bezoeken.

Figuur 22: Wat zijn de redenen om niet vaker deel te nemen aan erfgoedactiviteiten? (vraag 14)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 14 à 16%)

Ook in de **Eurobarometer** van 2017 worden het 'gebrek aan tijd' (37%) en de 'prijs' (34%) in alle lidstaten samen het vaakst vernoemd. Daarna volgt het 'gebrek aan interesse' (31%) en het 'gebrek aan informatie' (25%). Hier gaan de weerstanden over meer dan het bezoeken van onroerend erfgoed, en slaan ze ook breder op het deelnemen aan cultureelerfgoedactiviteiten (bijvoorbeeld het bezoeken van een bibliotheek, deelname aan een traditioneel evenement zoals carnaval of een poppentheater ..., het bezoek van een traditionele werkplaats zoals een glasblazerij of weverij ..., het bijwonen van een klassieke muziek- of dansvertoning ...).

Opvallend is dat België het hoogste scoort van alle lidstaten voor het 'gebrek aan interesse' (51%). Ook de 'kostprijs' wordt in België merkkelijk vaker vermeld (41%) dan het Europese gemiddelde, net als het 'gebrek aan informatie' (39%).

In het **Prisma-onderzoek** staan dezelfde weerstanden, 'gebrek aan tijd' (37%) en 'te duur' (38%), vooraan. Daarna volgen 'liever thuis blijven' (24%) en 'er nooit aan denken' (19%) en 'gebrek aan informatie' (18%).

Zoals in onze resultaten, en in tegenstelling met de Eurobarometer, staat 'geen interesse' in het Prisma-onderzoek niet in de top 5.

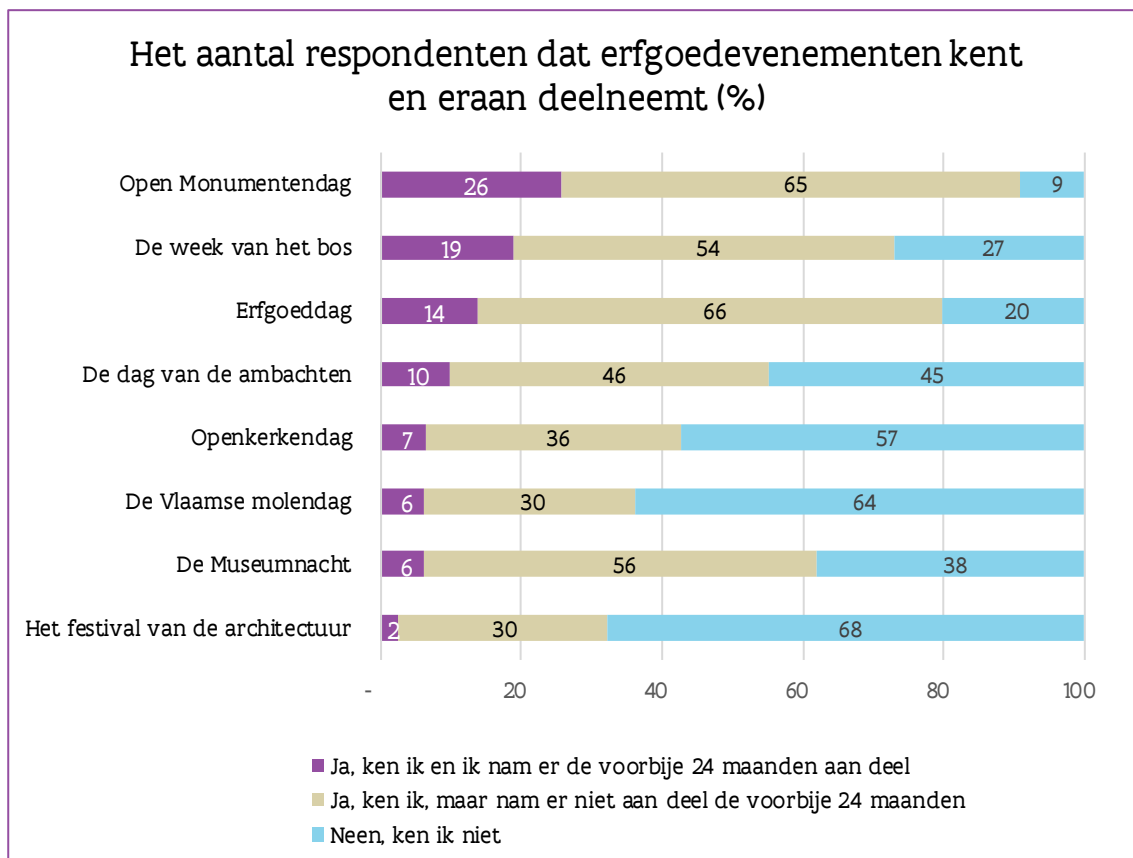
4.10 BEKENDHEID MET GROTE ERFGOEDACTIVIEITEN BETEKENT NOG GEEN DEELNAME

De twee grote erfgoedmomenten zijn in Vlaanderen de jaarlijks georganiseerde Openmonumentendag (OMD) in september en de Erfgoeddag in april. We vroegen aan de deelnemers of ze beide evenementen kenden en er de voorbije twee jaar al dan niet aan deelnamen (vraag 15). Tegelijkertijd polsten we naar enkele andere jaarlijkse evenementen die aan erfgoed gerelateerd (kunnen) worden. We inspireerden ons voor deze vraag op het Prisma-onderzoek.

Kent u onderstaande initiatieven? En heeft u de voorbije 24 maanden aan één van die initiatieven deelgenomen in uw vrije tijd?

De meeste erfgoedgerelateerde evenementen zijn ruim gekend, met uitzondering van de Molendag en het Festival van de Architectuur. Het meest gekend zijn de OMD (91%) en de Erfgoeddag (80%). De participatie ligt evenwel niet zo hoog met respectievelijk 26% en 14% van de respondenten. Ook goed gekend zijn de Week van het bos (73%) en de Museumnacht (62%) waarbij de deelname aan het eerste in vergelijking met de twee grote erfgoedevenementen relatief vrij hoog ligt (19%), maar bij de Museumnacht veel lager (6%).

Figuur 23: Kennis van erfgoedevenementen en deelname eraan (%) (vraag 15)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 14 à 16%)

In het **Prisma-onderzoek** werd de vraag op een enigszins gewijzigde vorm gesteld voor verschillende cultureelerfgoedevenementen. Voor de deelname werd geen periode vooropgesteld terwijl wij die beperkten tot de voorbije 24 maanden. Erfgoeddag was er door 72% van de respondenten gekend en

47% had er ooit aan deelnemen (29% aan de meest recente editie). OMD was door 90% gekend en 62% had er ooit aan deelgenomen (36% aan de meest recente editie).

In 2008 liet de **Koning Boudewijnstichting** naar aanleiding van de twintigste editie van Openmonumentendag in België een opiniepeiling uitvoeren in de drie gewesten bij 2.000 personen – bezoekers en niet-bezoekers van het evenement – om de publieke mening over het fenomeen te evalueren. Toen kende 94% van de Vlamingen het evenement. 1 op 5 (20%) verklaarde geen interesse te hebben. Het vond weinig of geen weerklank bij de leeftijdsgroep van 18-34 jarigen en bij mensen met een lager onderwijsniveau. Toch bleek dat het niet-deelnemen verklaard werd door een onbenutte kans en niet beruste op een afwijzing.⁸⁵

In 2012 werd een publieksonderzoek uitgevoerd op vraag van het toenmalige **Coördinatiecentrum OMD** bij 1.018 bezoekers. Het initiatief trok hoofdzakelijk een ouder publiek aan. Een heel belangrijk argument voor deelname lag in het feit dat het monument anders nooit open was. Uit de open antwoorden op de vraag naar de motivatie voor deelname bleek in 2007 vooral een expliciete interesse voor geschiedenis, oude gebouwen en architectuur.⁸⁶

In het **Herita-onderzoek** van 2016 werd naar de deelname aan OMD gepeild. Daaruit bleek dat 16% van de bevolking in 2016 deelnam aan OMD, wat 10% lager ligt dan in ons draagvlakonderzoek.

Heeft u al gehoord van het Europees Erfgoedjaar?

Omwille van het Europees Erfgoedjaar in 2018 vroegen we of dit evenement gekend was. Gezien de evenementen die in dit kader op stapel stonden eerst geleidelijk werden uitgerold, was het niet verwonderlijk dat de communicatie over het erfgoedjaar nog niet ruim was doorgestroomd. 84,3% van de respondenten zegden in oktober niet gehoord te hebben van het Europees Erfgoedjaar.

4.11 VELE VLAMINGEN ENGAGEREN ZICH ACTIEF

In het draagvlakconcept zagen we zowel de componenten kennis, attitude als gedrag. Meer dan het actief bezoeken van erfgoed of deelnemen aan evenementen, wilden we onderzoeken hoeveel mensen in Vlaanderen zich nog intensiever engageren onder de vorm van het volgen van cursussen of lezingen (vraag 16), het zelf aan historisch of archeologisch onderzoek doen (vraag 17), het zich inzetten als vrijwilliger voor het in stand houden van onroerend erfgoed, al dan niet binnen een erfgoedorganisatie (vragen 18 en 19) of door het geven van donaties (vraag 20).

4.11.1 Volgt u cursussen ... Doet u onderzoek ...?

We vroegen net als in het Prisma-onderzoek van 2010 onze steekproef of ze in het voorbije jaar al dan niet receptief actief waren onder de vorm van het bijwonen van een voordracht, lessenreeks of cursus over een erfgoedgerelateerd thema (vraag 16) of dat ze zelf onderzoek naar een erfgoedthema hadden verricht (vraag 17).

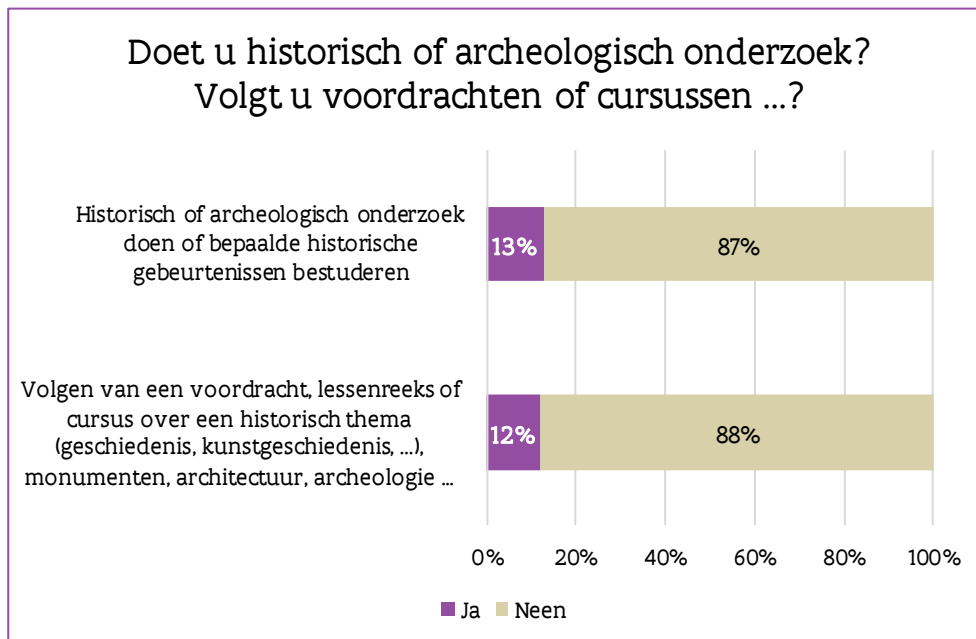
⁸⁵ Vanhaevre & Vanhoutte 2016, 109

⁸⁶ Buntinx 2012

Volgde u de voorbije 12 maanden in uw vrije tijd een voordracht, lessenreeks of cursus over een historisch thema (geschiedenis, kunstgeschiedenis, ...), monumenten, architectuur, archeologie, ...?

Doet u in uw vrije tijd zelf aan historisch of archeologisch onderzoek of bestudeert u bepaalde historische gebeurtenissen?

Figuur 24: Doet u historisch of archeologisch onderzoek? Volgt u cursussen ... ? (vragen 16 en 17)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 1 à 2%)

Voor beide activiteiten zegt net iets meer dan één op de tien respondenten dat ze op deze manier actief zijn. Dit lijkt vrij hoog, waardoor we vermoeden dat respondenten met een grotere interesse dan gemiddeld voor het erfgoedonderwerp, sterker gemotiveerd waren om de vragenlijst in te vullen. Om deze bekommernis te kunnen onderzoeken, vroegen we de deelnemers ook naar hun algemene vrijetijdsbestedingen (vraag 7) zoals die bijvoorbeeld in de SCV-surveys of de PaS-onderzoeken waren opgenomen. In onze steekproef stellen we duidelijk hogere resultaten vast voor cultuurparticipatie (zie infra 4.13).

Uit het **Prisma-onderzoek**⁸⁷ kwamen vergelijkbare resultaten naar voor. Zo bleek 13% van de respondenten tijdens de 12 maanden voor de bevraging een voordracht, lessenreeks of cursus te hebben bijgewoond over een erfgoedgerelateerd thema. 11% gaf aan dat ze zelf een of andere vorm van historisch onderzoek of studie naar een erfgoedthema had verricht. We willen erbij vermelden dat 16% zich verdiepte in de eigen familiegeschiedenis.

Ook Vander Stichele sprak van een mogelijke vertekening naar boven van deze resultaten.

⁸⁷ Vander Stichele 2011a, 30, 35

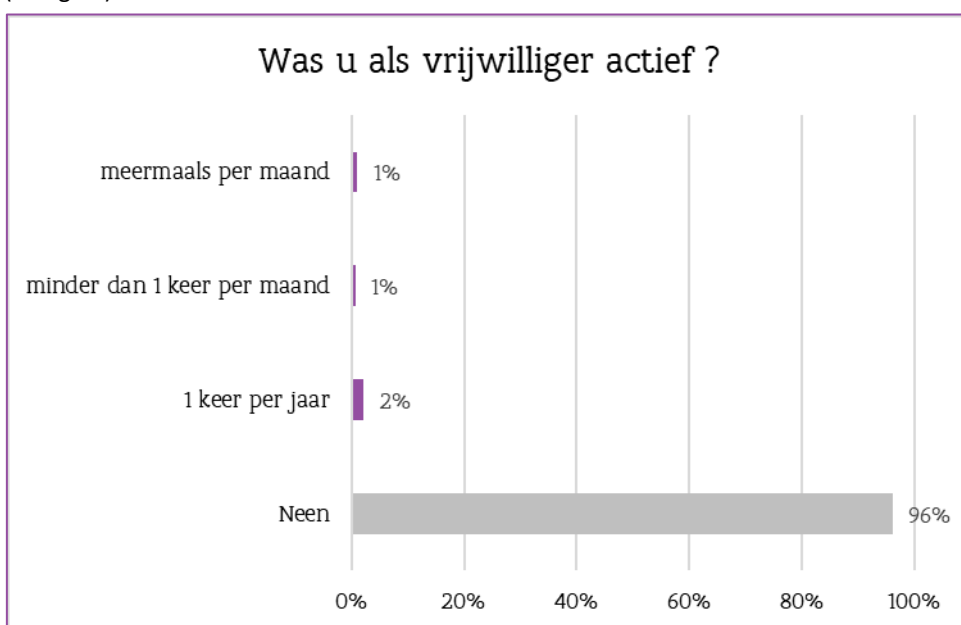
4.11.2 Vrijwilliger

We vroegen onze respondenten of ze zich tijdens het jaar voor de bevraging hadden ingezet als vrijwilliger voor het behoud van onroerend erfgoed, en tegelijkertijd hoe vaak ze dit deden (vraag 18). Indien ze zichzelf definieerden als vrijwilliger, vroegen we of ze zich op die manier binnen een erfgoedorganisatie hadden ingezet (vraag 19).

Was u de voorbije 12 maanden als vrijwilliger betrokken bij het in stand houden van onroerend erfgoed, en indien ja hoe vaak?

4% van de respondenten zet zich in als vrijwilliger voor het in stand houden van onroerend erfgoed. Kijkend naar de frequentie doen de helft van die vrijwilligers dit 1 keer per jaar, maar ook een vierde zet zich meermaals per maand in.

Figuur 25: 4% van de Vlamingen zet zich in als vrijwilliger voor het in stand houden van onroerend erfgoed (vraag 18)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 4%)

Als we vergelijken met de **SCV-survey**, zien we dat 23% van de bevolking zich in 2018 als vrijwilliger inzette. Dit cijfer blijft stabiel doorheen de tijd. Uit ander vrijetijdsonderzoek weten we dat heel wat vrijwilligerswerk verricht wordt in sportverenigingen of in de socio-culturele sector. Over de inzet als vrijwilliger in de erfgoedsector waren geen details gekend.

De **KBS-studie over het vrijwilligerswerk in België**⁸⁸ sprak in 2015 van 20% vrijwilligers voor Vlaanderen, al dan niet in georganiseerd verband. De onderzoekers bekeken in welke sectoren mensen een vrijwillig engagement in georganiseerd verband opnemen. In het noorden van het land zet 84,8% zich in de verenigingssector in, en slechts 6,9% in de publieke sector.⁸⁹ Zeven van de tien vrijwilligersactiviteiten werden verricht in vier sectoren: sport (21,6% van de activiteiten), culturele en socio-culturele verenigingen (19,7%), maatschappelijke dienstverlening

⁸⁸ Hustinx et al. 2015

⁸⁹ Dit zou volgens de onderzoekers verband houden met het feit dat non-profit activiteiten (maatschappelijk werk, gezondheidszorg, cultuur ...) er vaker worden toevertrouwd aan de verenigingssector dan aan publieke entiteiten. *Ibid.*, p. 33

(14,7%) en onderwijs, vormingsinstellingen en onderzoek (14,3%). Het jeugdwerk is goed voor 9,5%. Ook hier zijn geen verdere details bekend over de aard van de socio-culturele verenigingen of het thema waarrond ze actief zijn.

Dit draagvlakonderzoek is het eerste dat in Vlaanderen peilt naar de vrijwilligersgraad in de bevolking gericht op het behoud van onroerend erfgoed. 4% van onze respondenten antwoordt dat ze zich op deze manier inzetten. Dit cijfer lijkt hoog, maar benadert o.i. de realiteit als we kijken naar de resultaten van de Eurobarometer (cf. infra). We weten weliswaar niet of het om een ‘erfgoedamateur/-beoefenaar’ gaat die vrijwillig historische monumenten of cultuurhistorische landschappen opknapt of onderhoudt, metaaldetecterist of amateurarcheoloog is, dan wel een vrijwilliger die met bestuurlijke of andere ondersteunende diensten de werking van een erfgoedorganisatie of een erfgoedactiviteit mogelijk maakt. Hiervoor is bijkomend onderzoek nodig. We stelden wel de vraag of het vrijwilligerswerk binnen georganiseerd verband gebeurde.

Doet u dit vrijwilligerswerk in een organisatie die zich inzet voor het behoud en beheer van één of meerdere monumenten, landschap, of ander erfgoed?

Op de vraag of deze inzet binnen een erfgoedorganisatie plaats vindt, antwoordt bijna de helft van deze vrijwilligers (45%) dat ze zich engageert binnen een erfgoedorganisatie.

Als we kijken naar de resultaten van **de speciale Eurobarometer in 2017** blijkt dat gemiddeld 5% van de Europeanen vrijwilligerswerk doet voor een erfgoedorganisatie. In België geeft zelfs 9% van de inwoners aan dat ze vrijwilligerswerk doet in een erfgoedorganisatie. Ook hier gaat het om cultureel erfgoed in de brede internationale betekenis, wat in Vlaanderen institutioneel opgesplitst is in cultureel en onroerend erfgoed. Onze resultaten lijken dus de realiteit correct weer te geven.

4.11.3 Donaties

We vroegen aan de respondenten of ze wel eens geld gaven voor het bewaren van erfgoed (vraag 20). We lieten daarbij in het midden onder welke vorm het geld gedoneerd werd. Het is hierdoor mogelijk dat bijvoorbeeld een toegangssom of een aankoop of consumptie ter plekke ook geïnterpreteerd werd als donatie. Mogelijks zijn ook bijdragen voor cultureel erfgoed opgegeven.

We peilden tegelijkertijd om hoeveel geld het daarbij ging. De antwoordcategorieën waren “Neen – Ja, minder dan 10 euro – Ja, 10 tot 29 euro – Ja, 30 tot 99 euro – Ja, 100 euro en meer”.

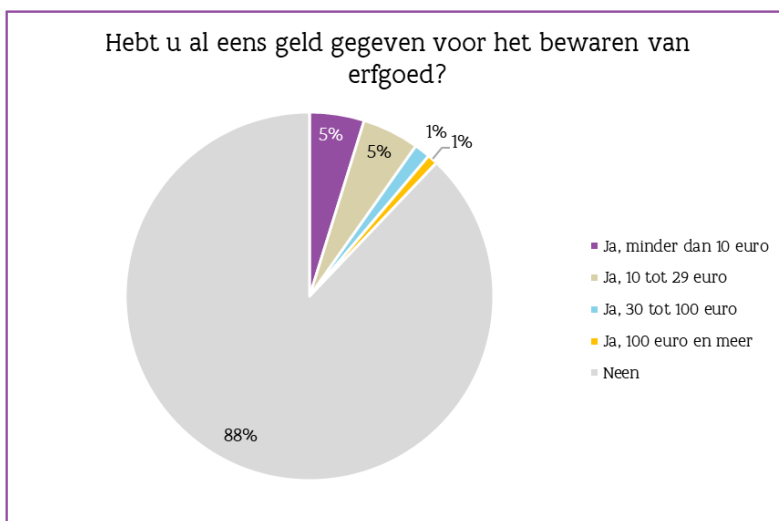
Heeft u de voorbije 12 maanden al eens geld gegeven voor het bewaren van erfgoed? Indien ja, kan u bij benadering aangeven hoe groot uw gift was?

11% heeft al eens geld gegeven, waarvan haast de helft minder dan 10 euro en haast de andere helft van 10 tot 29 euro.

Figuur 26: Percentage van de respondenten dat een gift schonk voor het behoud van onroerend erfgoed (vraag 20)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 2%)

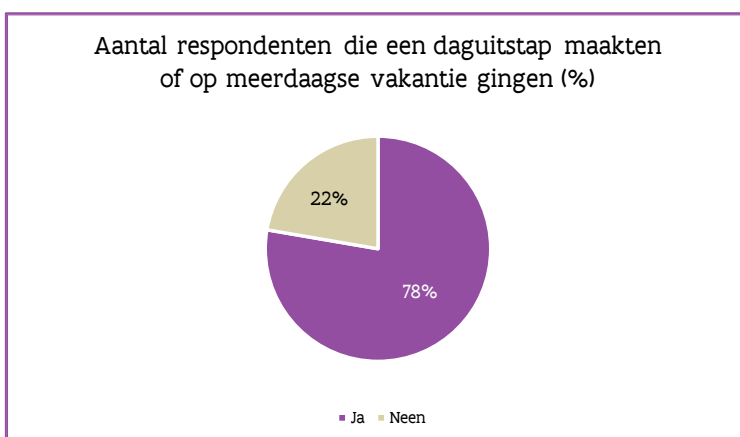
We vergelijken met de resultaten van de **speciale Eurobarometer in 2017**⁹⁰ toen gemiddeld 7% van de Europeanen een gift gaf voor het behoud van cultureel erfgoed. In België ging het om 6%. Onze resultaten geven dus mogelijk een te positief beeld.

4.12 ERFGOEDTOERISME

We wilden weten in welke mate erfgoedbeleving belangrijk is voor mensen tijdens hun daguitstappen of vakantie. Daarom vroegen we of ze hieraan participeerden (vraag 21) en naar het belang van verschillende mogelijke activiteiten tijdens deze recreatie (vraag 22).

Heeft u de voorbije 12 maanden recreatieve daguitstappen gemaakt of bent u op meerdaagse vakantie geweest in het binnen- en/of buitenland?

Figuur 27: Aantal recreatieve toeristen (vraag 21)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 2%)

⁹⁰ European Commission 2017, 11

De 78% in onze resultaten zit in lijn met de cijfers van Toerisme Vlaanderen. Volgens het trendrapport 2014 van Toerisme Vlaanderen ligt de vakantieparticipatie in Vlaanderen op 76,3%.⁹¹ In 2011 liet het een onderzoek uitvoeren naar daguitstappen.⁹² Toen bleek 82% op daguitstap te gaan.

Gevraagd naar welke hoofdactiviteit in 2011 het doel was van de daguitstappen, bleek dat het in 3% ging omwille van erfgoed en monumenten.⁹³ Een bezoek aan de kust (14%) en de sightseeing van een stad (15%) prijken bovenaan het lijstje. De onderzoekers omschrijven 10% van de bevolking in dit onderzoek als cultuur- en erfgoedzoeker. De motivatie van deze cultuur- en erfgoedzoeker is voor 45% iets nieuws ontdekken, ervaren, leren, ...; voor 23% het genieten van het samenzijn met familie, vrienden of kennissen; en voor 32% het ontspannen, genieten, zichzelf verwennen, ... in een omgeving.⁹⁴

Dit kwam ook in 2012 naar voor uit onderzoek van Toerisme Vlaanderen naar het reisgedrag van Belgen.⁹⁵ Hierin deelde het onderzoeksbureau WES de reisproducten op in verschillende categorieën waaronder 'culturreizen' er een is. Deze maken 10,4% uit van alle commerciële vakanties.⁹⁶ Gevraagd naar de activiteiten tijdens de vakantie komt het bezoeken van monumenten, gerangschikt als een culturele activiteit, op de 7de plaats (16,2%). Hier staat passieve recreatie op de 1ste plaats (52,4%) en het bezoeken van steden en dorpen op de 3de (37%) gevolgd door wandelen, zwemmen en zonnen.⁹⁷ Het bezoeken van 'bezienswaardigheden'⁹⁸ scoort als activiteit hoger bij buitenlandse reizen en zowel bij personen van 45 jaar en ouder als bij gezinnen.⁹⁹

In ons draagvlakonderzoek formuleerden we de vraag anders en vroegen we naar het belang van een serie mogelijke recreatieve activiteiten voor de respondent tijdens zowel daguitstappen als meerdaagse vakanties.

Zij konden op de 5-puntenschaal van (heel) onbelangrijk tot (heel) belangrijk hun evaluatie aankruisen.

Wanneer u de voorbije 12 maanden recreatieve daguitstappen heeft gemaakt of op meerdaagse vakantie bent geweest, hoe belangrijk vindt u het dan dat u onderstaande activiteiten kan doen tijdens uw uitstap of vakantie?

---

⁹¹ Toerisme Vlaanderen 2014, 21

⁹² Toerisme Vlaanderen 2011, 25

⁹³ *Ibid.*, 66

⁹⁴ *Ibid.*, 234

⁹⁵ Toerisme Vlaanderen 2013b

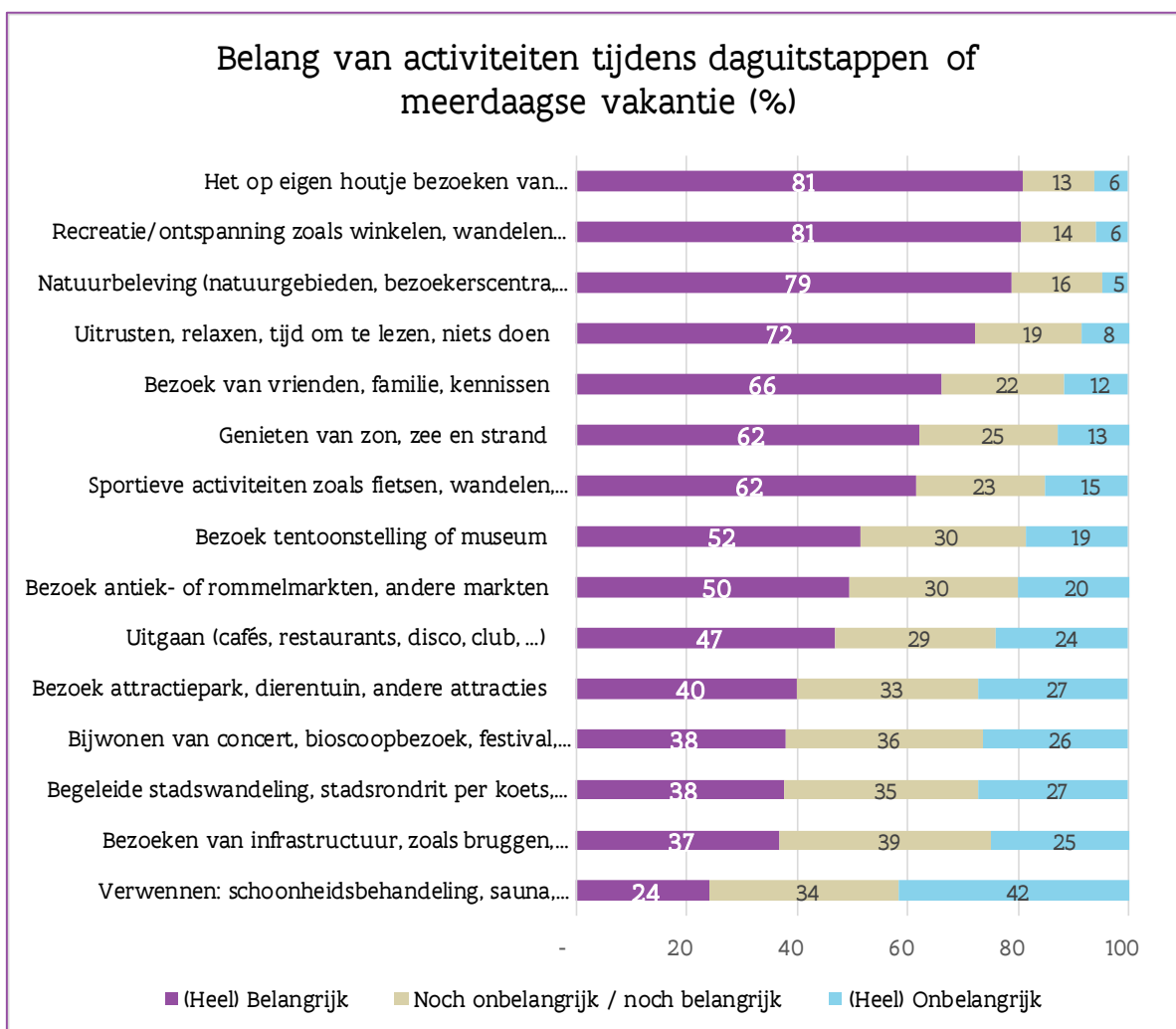
⁹⁶ Commerciële vakanties zijn alle vakanties met minstens 1 overnachting. Het eendagstoerisme valt hier dus buiten.

⁹⁷ Toerisme Vlaanderen 2013a

⁹⁸ Interessante bezienswaardigheden is breed gedefinieerd en omvat o.m. steden en dorpen, natuurlijke bezienswaardigheden, pretparken, dierenparken... Monumenten valt onder culturele activiteiten, naast musea, tentoonstellingen, theater, concerten, festivals ....

⁹⁹ Toerisme Vlaanderen 2013a, 35

Figuur 28: Het belang dat respondenten hechten aan activiteiten tijdens daguitstappen of meerdaagse vakanties (%) (vraag 22)

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 2 à 3%)

In vergelijking met de bevestigingen van de toeristische sector, is in ons draagvlakonderzoek “het op eigen houtje bezoeken van bezienswaardigheden zoals monumenten, historische gebouwen, landschappen, enz.” voor de meeste respondenten (heel) belangrijk net zoals “recreatie/ontspanning zoals winkelen, wandelen in een binnenstad, terrasjes doen” (beide 81%). Daarna volgt direct “natuurbeleving (natuurgebieden, bezoekerscentra, ...)” (79%) of betekenen vakantie of uitstappen voor veel mensen “uitrusten, relaxen, tijd om te lezen, niets doen” (72%) en “bezoek van vrienden, familie, kennissen” (66%). Dit kan erop wijzen dat tot onze respons veel erfgoedliefhebbers behoren. Maar ook de andere formulering van activiteitscategorïen zal zeker een rol gespeeld hebben.

4.13 VRIJETIJSBESTEDINGEN

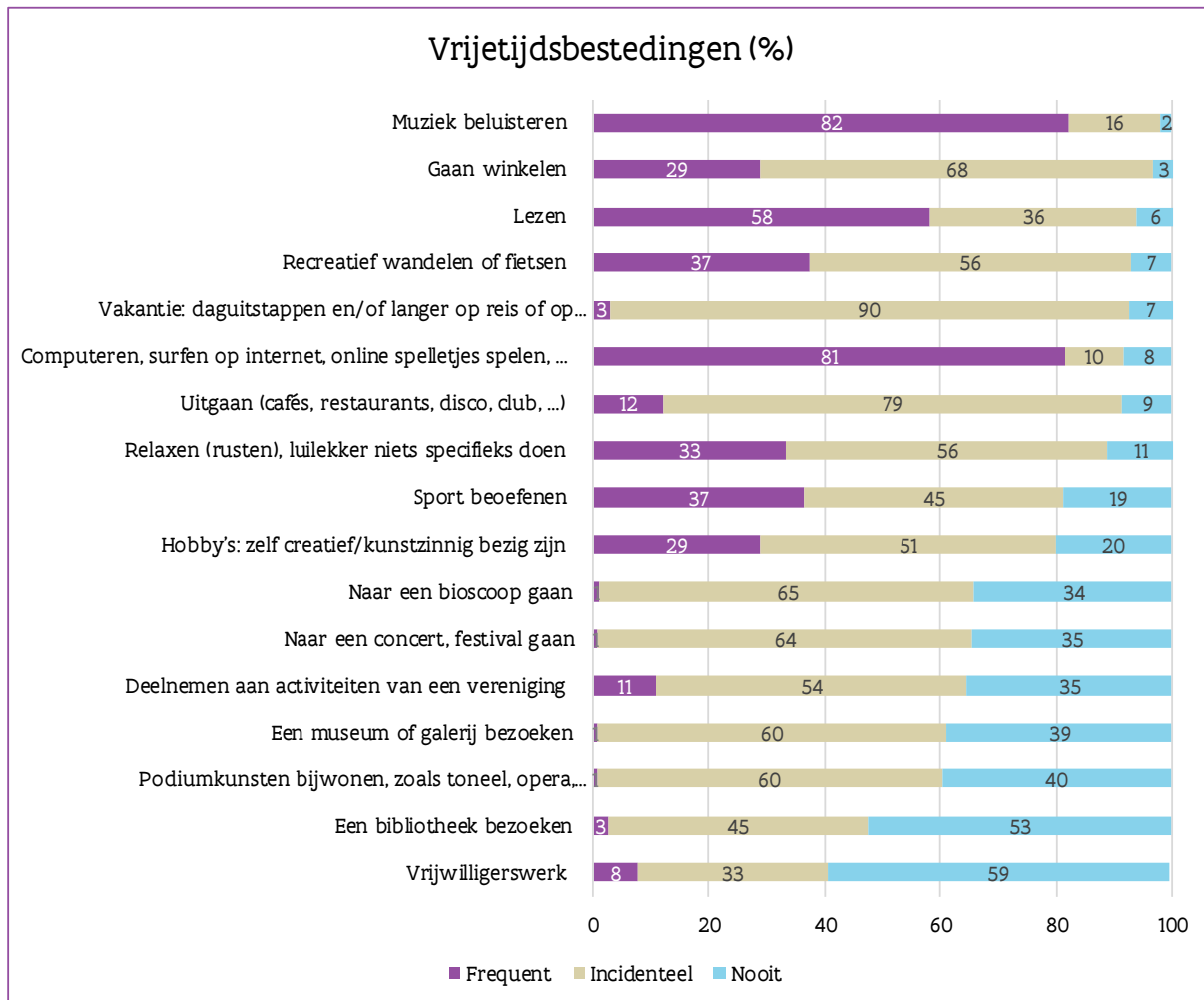
Om onze resultaten te kunnen leggen naast andere onderzoeken namen we een vraag op naar enkele algemene vrijetijdsbestedingen, zoals bijvoorbeeld concert- of bioscoopbezoek, sport, vakantie, vrijwilligerswerk ... (vraag 7). We weten uit ander onderzoek dat er een positieve correlatie bestaat tussen cultuur- en erfgoedparticipatie. Om deze correlatie in onze studie te kunnen onderzoeken, vroegen we beide aan onze respondenten. Voor de algemene vrijetijdsbestedingen en

de cultuurparticipatie refereerden we naar de jaarlijkse SCV-surveys. Deze vraag moest ook toelaten om na te gaan in hoeverre we onze cijfers representatief kunnen noemen voor de gehele bevolking.

Hoe vaak beoefende u de voorbije twaalf maanden in uw vrije tijd een van volgende activiteiten?

Figuur 29: De mate waarin respondenten hun vrije tijd al dan niet besteden aan bepaalde activiteiten (%) (vraag 7)

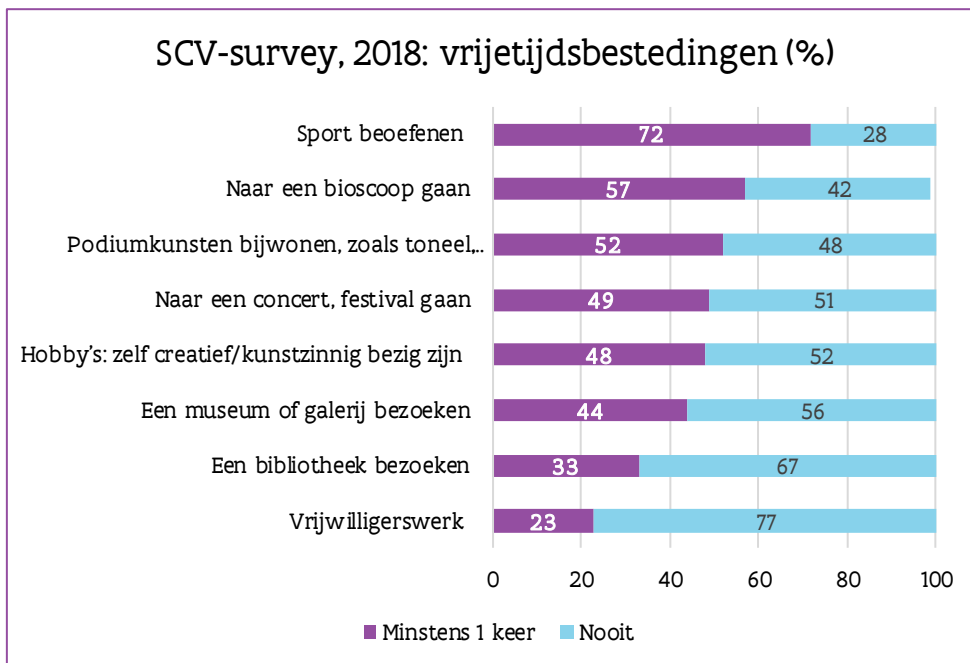

N ≈ 1.557 (inclusief item missingen van 1 à 3%)

Frequent = "Enkele keren per week" of "Elke dag" – Incidenteel = "1 of enkele keren per jaar" of "Enkele keren per maand"

In onze steekproef zien we dat zowel het sporten als de cultuurparticipatie hoger liggen dan in de resultaten van de SCV-surveys (figuur 30). Bijvoorbeeld 81% van onze respondenten zegt aan sport te doen, tegenover 72% in de SCV-studie. Ook voor het bioscoopbezoek, het gaan kijken naar podiumkunsten, museum- en bibliotheekbezoeken of het bijwonen van concerten zien we verschillen: respectievelijk 66, 60, 61, 48 en 65% in onze bevraging tegenover 57, 52, 49, 44 en 33%. Het vrijwilligerswerk ligt in onze bevraging tevens hoger met 41% tegenover 23% in de SCV-survey. Deze hogere resultaten versterken ons vermoeden dat bijvoorbeeld meer actieve cultuurparticipanten dan gemiddeld in de bevolking onze vragenlijst invulden.

Figuur 30: Vrijtijdsbestedingen en cultuurparticipatie in Vlaanderen volgens de SCV-survey, 2018

N (ongewogen) ≈ 1.087 – 1.316

4.14 BIJZONDERE KARAKTERISTIEKEN VAN ONZE RESPONDENTEN

Omdat we ons konden voorstellen dat een bijzondere persoonlijke relatie met erfgoed de reacties van onze respondenten zouden beïnvloed hebben, vroegen we hen naar drie bijzonderheden.

Bent u eigenaar van onroerend erfgoed?

8% van de respondenten (120 mensen) zegt eigenaar te zijn van onroerend erfgoed. Ook hier vermoeden we dat de eigenaren van onroerend erfgoed meer dan gemiddeld reageerden op onze bevraging en zij in onze steekproef oververtegenwoordigd zijn.

Bent u beroepsmatig bezig met onroerend erfgoed?

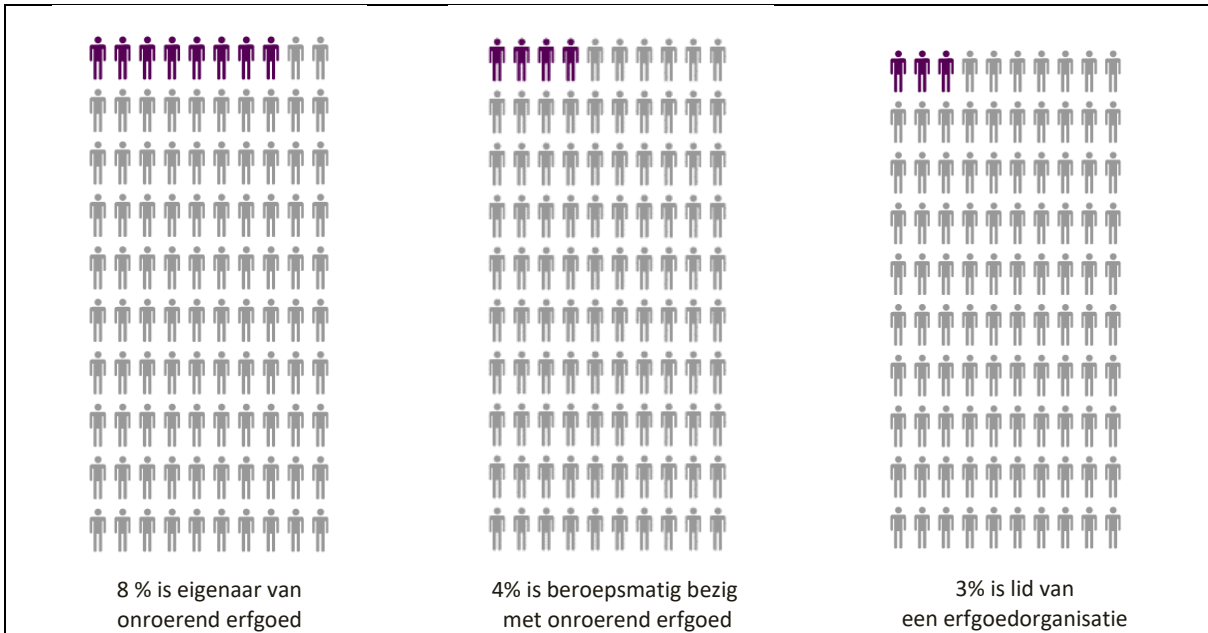
Hetzelfde geldt voor het beroepsmatig bezig zijn met onroerend erfgoed. 4% van onze respondenten (63 mensen) zegt hier professioneel mee bezig te zijn. We vroegen niet op welke manier ze professioneel betrokken waren. Maar moesten we dit resultaat extrapoleren naar de totale bevolking dan stemt ons dit optimistisch. Dan zouden immers heel wat inwoners zich in Vlaanderen actief over onroerend erfgoed bekommeren, of het nu direct om beheer, onderhoud of beschermen gaat of indirect vanuit raakvlakken ... De vrijwilligers zijn hier niet meegerekend.

Bent u lid van een erfgoedorganisatie?

3% is lid van een erfgoedorganisatie. Het is hierbij niet uitgesloten dat de respondenten de bewoording van "erfgoedorganisatie" ruim hebben geïnterpreteerd en ook lidmaatschap van verenigingen die werken rond cultureel erfgoed hebben meegerekend.

Figuur 31: Bijzondere relaties van respondenten met onroerend erfgoed

5 RESULTATEN FOCUSGROEPEN

5.1 ALLOCHTONEN PLEITEN VOOR CULTURELE UITSTRALING

Waarde(n) van onroerend erfgoed en het belang om het te bewaren

De deelnemers vinden de culturele uitstraling van een land o.m. via haar erfgoed zeer belangrijk. De meesten zijn nieuwsgierig naar de cultuur van Vlaanderen, België, Europa en willen ervan leren. In deze context valt ook het begrip identiteit: erfgoed vormt een onderdeel van het Vlaming-zijn en de deelnemers willen dat leren kennen en zich zo meer thuis kunnen voelen. Dat stimuleert ook het ambassadeurschap als ze op bezoek gaan bij hun familie of hier bezoek ontvangen.

- Parallel daarmee menen ze dat een betere kennis van het erfgoed ervoor kan zorgen dat er meer verbinding ontstaat tussen de verschillende culturen (bijvoorbeeld door het ontdekken van gemeenschappelijke roots).
- De deelnemers hechten veel belang aan de geschiedenis en zeker de verhalen achter de monumenten, hoe het leven hier vroeger was. Speciale aandacht moet voor hen gaan naar de geschiedenis van de “gewone” mens: werknemers, armen, landlopers ... Aangehaald wordt dat allochtonen vaak uit een “verhalencultuur” komen en hierdoor openstaan voor verhalen.
- Deelnemers vinden erfgoed belangrijk omdat het ons lessen uit de geschiedenis leert trekken. Voorbeelden hiervan zijn: de loopgraven in Ieper, de Jodenvervolging, de geschiedenis van migratie en het op de vlucht zijn (voor oorlog, armoede ...).
- Erfgoed is ook belangrijk voor de opvoeding van de kinderen. Zij moeten beseft hebben van de geschiedenis, van hoe het leven vroeger was, zoals je bijvoorbeeld in Bokrijk kunt zien.
- Heel belangrijk bij erfgoed is het beleevingsaspect: bijvoorbeeld als je in Gent rondloopt of in Bokrijk de ensceneringen meemaakt.
- Erfgoed stelt ons in staat om te genieten van schoonheid (zowel op het vlak van natuur als op het vlak van steden of monumenten).
- De deelnemers waarderen zeer de rust die bepaalde plekken uitstralen (bijvoorbeeld natuurgebieden, parken maar ook een begijnhof).
- Als het om natuur gaat, speelt het belang van een goede gezondheid en voldoende frisse lucht. Ook de ruimtelijke uitgestrektheid en de band met de seizoenen worden genoemd.

De deelnemers pleiten voor het behoud van erfgoed maar met een aantal nuances.

- Een nieuwe functie geven aan oude gebouwen is belangrijk; daarvoor mag er gemoderniseerd worden (bijvoorbeeld enkel de buitenkant behouden). Respect voor het oude en authentieke is een must.
- Als een oud gebouw (bijvoorbeeld een kerk) een nieuwe functie krijgt, mag dat niet zomaar een commerciële functie zijn (hoewel niet iedereen het daar mee eens is).
- Een mix van oud en nieuw in een stad is mooi.
- Er wordt gewaarschuwd voor de negatieve gevolgen van massatoerisme.

- Erfgoed creëert tevens een bepaalde vorm van verbinding, van trots.
- De deelnemers appreciëren erfgoed omwille van de schoonheid van gebouwen en monumenten.
- Als het om de natuur gaat, waarderen de deelnemers de grootsheid en de rust. Natuur moet beschermd worden tegen verdere industrialisering, verstedelijking, en massatoerisme, hoewel niet iedereen dat even belangrijk vindt.
- Tenslotte wordt benadrukt dat erfgoed ook een lokale waarde heeft. Een gebouw of monument, zoals bijv. een oude dorpskerk, kan voor een lokale gemeenschap een bijzondere waarde hebben, die misschien niet zo duidelijk is voor wie niet “van daar” is. Dit soort erfgoed bepaalt dan mee de identiteit van de lokale gemeenschap.

De deelnemers pleiten voor het behoud van erfgoed maar met een aantal nuances.

- De overheid moet keuzes maken. Niet alles is even waardevol. Je kan niet alles redden.
- Oude gebouwen moeten een nieuwe functie krijgen. Daarbij moet niet alles in de oorspronkelijke toestand hersteld of behouden worden. Vooral de sfeer van het oude en de kwaliteit van de plek moeten bewaakt worden. Bij renovatie stelt zich wel het probleem van de kostprijs: een balans met de historische waarde van het gebouw is belangrijk.
- De regels van de overheid, als het om monumenten gaat, zijn soms te strikt.
- Men is het erover eens dat als er iets nieuws gebouwd wordt, dit moet aansluiten bij het oude.
- Niet alles moet fysiek behouden blijven, soms volstaat het dat het gedocumenteerd wordt. Sommige zaken kunnen digitaal bewaard blijven en via een archief toegankelijk gemaakt.
- Er worden vragen gesteld bij het opnieuw heropbouwen van de Parijse Notre-Dame zoals ze was. De brand is spijtig maar een ongeluk. De sporen moeten weliswaar blijven, maar moet de kathedraal daarom opnieuw volledig worden hersteld in de staat dat ze was? Het verhaal is zeker zo belangrijk.
- Té krampachtig vasthouden aan het verleden kan kunstmatig overkomen. Er is dan geen leven meer mogelijk. Als voorbeeld wordt Brugge aangehaald. Bokrijk komt kunstmatig over maar heeft dan weer een belangrijke educatieve functie.
- Er stelt zich een probleem met de standbeelden, zeker als die controversiële personen afbeelden.
- Het behoud van onroerend erfgoed mag nieuwe ontwikkelingen niet hypothekeren. Archeologische opgravingen die werken vertragen worden als voorbeeld aangeraakt.
- Sommige plekken kunnen geen nieuwe functie krijgen maar zijn belangrijk voor het collectieve geheugen, bijvoorbeeld concentratiekampen.

De rol van de overheid

De twee groepen hebben hierin verschillende prioriteiten.

- Voor de ene groep is het openstellen van monumenten en landschappen prioritair, maar ook het bepalen van wat erfgoed is (zie rubriek 5) en het maken van een inventaris.
  - De andere groep noemt het behoud van erfgoed en het beschermen tegen particuliere ontwikkelaars prioritair, naast de aankoop van verwaarloosd erfgoed en het geven van premies.
- Beide groepen vinden het wel essentieel dat de overheid werk maakt van een goede regelgeving en de handhaving ervan.

Over de wenselijkheid van inspraak zijn de meningen verdeeld.

- Sommigen vinden het leuk en belangrijk om mee na te denken. Anderen vinden dat experts met het juiste diploma of de juiste kennis het beleid moeten bepalen, o.m. omdat ze slechte ervaringen hebben met participatiemomenten.

De rol van de overheid

- De overheid moet erfgoed toegankelijk maken, waarbij ook de verhalen van vroeger moeten verteld worden.
- De overheid moet de belangstelling voor geschiedenis bij jongeren stimuleren.
- De overheid moet participatie in het beleid rond erfgoed organiseren.

Is inspraak gewenst?

Beide groepen vinden inspraak ten zeerste gewenst, zeker voor mensen uit de omgeving van bepaald erfgoed. Zij moeten kunnen meebeslissen.

Wat kan stimuleren om meer met erfgoed bezig te zijn?

- Er moet voldoende informatie zijn en de verhalen achter het erfgoed moeten meer verteld worden.
- Nieuwe, interactieve methodes kunnen de interesse wekken, bijvoorbeeld geocaching of boekenjagen.
- Goed georganiseerde uitstappen en bezoeken verlagen de drempel.
- Goede gidsen zijn een meerwaarde.
- Er moeten nog meer kansen gecreëerd worden om het verleden te beleven (zoals bijvoorbeeld in Bokrijk).

6 BESLUIT: VLAANDEREN IS ERFGOED

In 2018 vroegen we ons af hoe groot het sociale draagvlak voor onroerend erfgoed is in Vlaanderen. Daarom nodigden we een representatieve steekproef van haar inwoners uit om hun beleving met ons te delen. Na weging omvat onze respons 1.557 inwoners.

Het draagvlak voor ons onroerend erfgoed en de zorg ervoor in Vlaanderen blijkt erg groot. Vlamingen appreciëren de diversiteit van ons onroerend erfgoed en menen haast unaniem dat dit behouden moet worden. Het grote draagvlak bij de bevolking wijst op het belang ervan voor hen persoonlijk en voor onze samenleving. Onroerend erfgoed hoort voor zowat iedereen vanzelfsprekend in ons dagelijks leven. Het is deel van onze identiteit en kan ons verbinden. Burgers voelen zich betrokken en velen nemen deel aan erfgoedactiviteiten. De toegankelijkheid is voor hen belangrijk en ze wensen heldere informatie. De overheid is verantwoordelijk voor het bewaren van ons onroerend erfgoed, maar de Vlamingen willen meer inspraak.

De monumenten, cultureel-historische landschappen en archeologische sites zijn een grote troef voor Vlaanderen. Ze zijn van ons allemaal en bepalen mee onze eigenheid. Het aanzienlijke draagvlak dat uit deze studie blijkt, is belangrijk om gezamenlijk in te staan voor een duurzame erfgoedzorg. Het houdt heel wat kansen en uitdagingen in voor overheid en erfgoedsector.

Voor de uitgebreidere besluiten verwijzen we naar het vierde hoofdstuk in deel 1.

DIEPENDAELE M. 2019: *Beleidsnota Onroerend Erfgoed 2019-2024*, [online], <https://www.vlaamsparlement.be/parlementaire-documenten/parlementaire-initiatieven/1342766>, (geraadpleegd op 2-12-2019).

DILLMAN D.A., SMYTH J.D. & CHRISTIAN L.M. 2014(4th edition): *Internet, phone, mail, and mixed-mode surveys: the tailored design method Dillman*, Hoboken, NJ.

ENGLISH HERITAGE 2010: *Heritage Counts 2010*, Heritage Counts.

EUROPEAN COMMISSION 2012: *Public Opinion in the European Union, Report autumn 2012*, Standard Eurobarometer Brussel [online], http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm, (geraadpleegd op 17-10-2017).

EUROPEAN COMMISSION 2013: *Cultural access and participation*, Eurobarometer Special Luxemburg [online], http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_399_en.pdf.

EUROPEAN COMMISSION 2017: *Cultural Heritage. Special Eurobarometer*, Special Eurobarometer Luxemburg.

FUJIWARA D., CORNWALL T. & DOLAN P. 2014: *Heritage and wellbeing*, [online], <https://historicengland.org.uk/research/heritage-counts/2014-the-value-and-impact-of-heritage/>, (geraadpleegd op 18-06-2019).

DE HAAN J. 1997: *Het gedeelde erfgoed ; een onderzoek naar veranderingen in de cultuurhistorische belangstelling sinds het einde van de jaren zeventig*, Het culturele draagvlak 3 Den Haag.

HARRIS INTERACTIVE 2015: *Image of archaeology in UK - 2015 Study report - General public*.

HERITA 2016: *Ledenbevraging Herita. Onderzoek Open Monumentendag 2016 bij leden Herita en Vlaamse bevolking*, Antwerpen.

HERITAGE ALLIANCE 2015: *The 'H' word: Uncovering public perceptions on Heritage* [online], <https://www.theheritagealliance.org.uk/uncovering-public-perceptions-on-heritage/>, (geraadpleegd op 14-03-2019).

HERITAGE LOTTERY FUND 2011: *Assessment of the social impact of volunteering in HLF-funded projects: Yr 3. Final Report*.

HISTORIC ENGLAND 2009: *Heritage Counts 2009*, Heritage Counts [online], <https://historicengland.org.uk/research/heritage-counts/>, (geraadpleegd op 17-06-2019).

HISTORIC ENGLAND 2014: *Heritage Counts 2014. The value and impact of heritage. Heritage Infographic*, [online], <https://historicengland.org.uk/research/heritage-counts/>, (geraadpleegd op 17-06-2019).

HISTORIC ENGLAND 2015a: *Heritage Counts 2015*, Heritage Counts [online], <https://historicengland.org.uk/research/heritage-counts/>, (geraadpleegd op 17-06-2019).

HISTORIC ENGLAND 2015b: *New Evidence Shows Surge in Enthusiasm for Heritage*, *Historic England*[online], <https://historicengland.org.uk/whats-new/news/enthusiasm-for-heritage-surges/>, (geraadpleegd op 17-06-2019).

HISTORIC ENGLAND 2017: *Heritage Counts 2017*, [online], <https://historicengland.org.uk/research/heritage-counts/>, (geraadpleegd op 14-06-2019).

HISTORIC ENGLAND 2018: *Heritage Counts 2018*, [online], <https://historicengland.org.uk/research/heritage-counts/heritage-and-society/>, (geraadpleegd op 7-10-2019).

8 LIJST TABELLEN

Tabel 1: Geselecteerde indicatoren	66
Tabel 2: De burgers werden vier keren uitgenodigd tot deelname	70
Tabel 3: Telefonische reacties op de zendingen	71
Tabel 4: Verdeling van de bevolking in Vlaanderen (2017) en steekproef naar geslacht en leeftijd....	72
Tabel 5: Verdeling van de bevolking in Vlaanderen en steekproef naar opleidingsniveau	72
Tabel 6: Gemiddelde scores op items van vraag 4 per geslacht (%)	79

Figuur 26: Percentage van de respondenten dat een gift schonk voor het behoud van onroerend erfgoed (vraag 20)	107
Figuur 27: Aantal recreatieve toeristen (vraag 21)	107
Figuur 28: Het belang dat respondenten hechten aan activiteiten tijdens daguitstappen of meerdaagse vakanties (%) (vraag 22).....	109
Figuur 29: De mate waarin respondenten hun vrije tijd al dan niet besteden aan bepaalde activiteiten (%) (vraag 7).....	110
Figuur 30: Vrijtijdsbestedingen en cultuurparticipatie in Vlaanderen volgens de SCV-survey, 2018.....	111
Figuur 31: Bijzondere relaties van respondenten met onroerend erfgoed	112

10 BIJLAGE 1: PROJECTSAMENSTELLING

10.1 STUURGROEP

VERHELST An (team Beleid)

VAN CAESTER Kathleen (afdeling Informatie en Communicatie)

10.2 PROJECTTEAM

APPERMONT Inge (beleidsmedewerker, team beleid)

COSEMANS Margot (communicatieverantwoordelijke, team communicatie)

DE CLERCQ Lynn (stafmedewerker bedrijfscultuur)

DE GROOTE Korneel (onderzoeker onroerendergoedbeleid, team beleid)

DE LANGHE Kaatje (beleidsmedewerker, team beleid)

DEFRESNE Serge (beleidsmedewerker, team beleid)

10.3 KLANKBORDGROEP

DENDOOVEN Karel (Herita)

ROOSE Henk (UGent.be)

VANDERSTICHELE Alexander (FARO)

VERLET Dries (Statistiek Vlaanderen)

11 BIJLAGE 2: VIER ZENDINGEN

11.1 UITNODIGING

**Agentschap
Onroerend
Erfgoed**

Vlaamse overheid
Havenlaan 88 bus 5
1000 BRUSSEL
T 02 553 16 50
www.onroenderfgoed.be

12/09/2018

Betreft: **Wat vindt u van ons onroerend erfgoed?**

Geachte heer,
Geachte mevrouw,

Erfgoed kleurt onze omgeving. We worden omringd door monumenten, historische landschappen, archeologische vindplaatsen en ander onroerend erfgoed. Sommige mensen worden erdoor begeistert, anderen vinden ze hinderlijk of zien geen reden om ze te bewaren.

De Vlaamse overheid wil weten wat de inwoners van Vlaanderen over onroerend erfgoed denken, zodat dit in het beleid kan worden meegenomen.

Daarom bevaart het agentschap Onroerend Erfgoed 6.000 toevallig gekozen Vlamingen. U werd door het Rijksregister geselecteerd uit alle inwoners van het Vlaams Gewest ouder dan 18 jaar. **Wij nodigen u graag uit om mee te werken aan dit onderzoek over onroerend erfgoed. Uw mening is voor ons belangrijk!**

Hoe deelnemen?

De vragenlijst is elektronisch beschikbaar.

- Ga naar: www.onroenderfgoed.masresearch.eu
Tip: tik dit in de adresbalk van uw browser in, niet in de zoekbalk van Google, Bing, enz.
- Na het klikken op 'Aanmelden' vult u volgende toegangscode in: **L2X5C**

Het invullen van de vragenlijst vraagt zo'n 20 minuten van uw tijd. U helpt ons enorm door deze vragenlijst in te vullen **voor 28 september 2018.**

 Vlaanderen
is erfgoed

Pag. 1 van 2

Agentschap Onroerend Erfgoed

Uw medewerking is vanzelfsprekend vrijwillig, maar uw mening is van heel groot belang voor ons om deze in het onroerenderfgoedbeleid te kunnen meenemen.

U bent niet verplicht om de vragenlijst in te vullen. Dit zal geen nadelige gevolgen hebben.

Privacy

Het onderzoek respecteert de privacywetgeving. Al uw antwoorden worden vertrouwelijk behandeld en enkel in het kader van dit onderzoek gebruikt.

De resultaten worden volstrekt geanonimiseerd verwerkt. Niemand, buiten uzelf, kan uw mening achterhalen. Enkel het Rijksregister kent uw naam en adres.

Voor de kwaliteit van onze resultaten is het van groot belang dat de persoon van wie de naam op de omslag staat, de vragenlijst invult en niet iemand anders. Vermeld echter uw naam en adres niet in de vragenlijst.

Heeft u een vraag? Beantwoordt u de vragenlijst liever op papier?

Neem dan van maandag tot vrijdag van 9u tot 12u contact op via het nummer 02 553 16 50 of via info@onroenderfgoed.be.

Op uw vraag sturen we u, met medewerking van het Rijksregister, de vragenlijst op papier met een terugstuuromslag. U kunt ons die dan ingevuld zonder portkosten terugbezorgen.

Indien u niet wenst mee te werken aan dit onderzoek, dan kunt u dit ook expliciet aangeven, met vermelding van uw unieke toegangscode, telefonisch of via info@onroenderfgoed.be. In dat geval krijgt u de komende weken geen herinneringen meer in uw bus.

Wij danken u hartelijk voor uw medewerking.

Met vriendelijke groeten,

Sonja Vanblaere
Administrateur-generaal
agentschap Onroerend Erfgoed

11.2 HERINNERINGSKAART 1

 <p>FOD Binnenlandse Zaken Instellingen en Bevolking Rijksregister - Klantenbeheer Park Atrium Koloniënstraat 11 1000 Brussel</p>	 <p>U.V. R.D. REGIE(N)-BELGIE(QUE)</p>
1	
Geef ons uw mening over onroerend erfgoed !	

<p>Vlaanderen is er goed!</p> <p>Agentschap Onroerend Erfgoed</p>	<p>Geachte heer, Geachte mevrouw,</p> <p>Monumenten, landschappen, archeologische vindplaatsen en ander onroerend erfgoed kleuren onze omgeving. Sommige mensen worden erdoor begeistert, anderen vinden ze hinderlijk of zien geen nut om ze te bewaren. Wij horen graag ook uw mening.</p> <p>Een week geleden nodigden wij u uit om deel te nemen aan een onderzoek hierover. Als u de vragenlijst al invulde, dan bedanken wij u hiervoor van harte en kan u deze herinnering negeren. Maar misschien verloor u onze vraag uit het oog. U kan de vragenlijst vinden via www.onroerenderfgoed.masresearch.eu. Inloggen kan met uw toegangscode: L2X5C.</p> <p>Het invullen vraagt gemiddeld 20 minuten. U zou ons enorm helpen door de vragen te beantwoorden voor 28 september 2018. Uw medewerking is vanzelfsprekend vrijwillig, maar van groot belang voor ons! We behandelen alle gegevens vertrouwelijk en verwerken uw antwoorden volledig geanonimiseerd.</p> <p>Hartelijk dank alvast voor uw medewerking!</p> <p>Met vriendelijke groeten,</p> <p>Sonja Vanblaere Administrateur-generaal agentschap Onroerend Erfgoed</p> <p>Hebt u vragen bij dit onderzoek: dan kan u terecht op het nummer 02 553 16 50.</p>
---	---

11.3 HERINNERINGSBRIEF

Agentschap Onroerend Erfgoed

Vlaamse overheid
Havenlaan 88 bus 5
1000 BRUSSEL
T 02 553 16 50
www.onroenderfgoed.be

10/10/2018

Betreft: **Wat vindt u van ons onroerend erfgoed?**

Geachte heer,
Geachte mevrouw,

We worden omringd door monumenten, landschappen en archeologische sites. Sommige mensen worden erdoor begeistert, anderen vinden ze hinderlijk of zien geen nut om ze te bewaren. Wij kennen ook graag uw mening hierover.

Enkele weken terug ontving u een uitnodiging om deel te nemen aan het onderzoek over ons onroerend erfgoed.

Omdat de Vlaamse overheid wil weten wat de inwoners van Vlaanderen hierover denken, stuurden we 6.000 mensen, waaronder u, de uitnodiging. Als u de vragenlijst al online invulde, dan bedanken wij u hiervoor van harte en kan u deze herinnering negeren.

Bent u onze vraag misschien uit het oog verloren en beantwoordde u de vragen nog niet, dan willen we u opnieuw uitnodigen om alsnog deel te nemen. **Uw mening is immers belangrijk voor ons! Deelnemen kan nog tot 29 oktober 2018.**

Hoe deelnemen?

U kan de vragenlijst elektronisch vinden via www.onroenderfgoed.masresearch.eu
Inloggen kan met uw toegangscode: **XXXXXX**

Beantwoordt u de vragenlijst liever op papier? Dan kan dit met het bijgevoegde exemplaar. Na het invullen, verstuurt u de vragenlijst per post via de bijgevoegde omslag. Vermeld echter uw naam en adres niet in de vragenlijst of op de briefomslag.
De verzending is volledig gratis.

Agentschap Onroerend Erfgoed

Het invullen van de vragenlijst vraagt gemiddeld 20 minuten. U zou ons enorm helpen door de vragen te beantwoorden **voor 29 oktober 2018**.

Uw medewerking is vanzelfsprekend vrijwillig, maar uw mening is van groot belang voor ons om deze in het onroerenderfgoedbeleid te kunnen meenemen.
U bent niet verplicht om de vragenlijst in te vullen. Dit zal geen nadelige gevolgen hebben.

Privacy

Het onderzoek respecteert de privacywetgeving. U werd door het Rijksregister toevallig geselecteerd uit alle inwoners van Vlaanderen ouder dan 18 jaar. Alleen het Rijksregister kent uw naam en adres.

We behandelen alle gegevens vertrouwelijk en verwerken uw antwoorden volledig geanonimiseerd. Ze worden enkel in het kader van dit onderzoek verwerkt.

Heeft u een vraag over het onderzoek?

Neem dan van maandag tot vrijdag van 9u tot 12u contact op via het nummer 02 553 16 50 of via info@onroerenderfgoed.be.

Wij danken u hartelijk voor uw medewerking.

Met vriendelijke groeten,

Sonja Vanblaere
Administrateur-generaal
agentschap Onroerend Erfgoed

11.4 HERINNERINGSKAART 2

**Agentschap
Onroerend
Erfgoed**

Havenlaan 88 bus 5
1000 BRUSSEL
www.onroenderfgoed.be

**Geef ons uw mening
over onroerend erfgoed !**

Agentschap
Onroerend Erfgoed

Vlaanderen
is erfgoed

Geachte heer, Geachte mevrouw,

Monumenten, landschappen, archeologische vindplaatsen en ander onroerend erfgoed kleuren onze omgeving. Sommige mensen worden erdoor begeistert, anderen vinden ze hinderlijk of zien geen nut om ze te bewaren. **Wij horen graag ook uw mening.**

Wij nodigden u uit om deel te nemen aan het onderzoek over onroerend erfgoed. Als u de vragenlijst al invulde, dan bedanken wij u hiervoor van harte en kan u deze herinnering negeren. Maar misschien verloor u onze vraag uit het oog. U kan de vragenlijst op papier invullen, met de vragenlijst die u vorige week terugvond in uw brievenbus, of via internet: www.onroenderfgoed.masresearch.eu (uw toegangscode is vermeld op de brief die bij de papieren vragenlijst gevoegd was).

Het invullen vraagt zo'n 20 minuten. U zou ons enorm helpen door de vragen te beantwoorden **voor 5 november 2018**. Uw medewerking is vanzelfsprekend vrijwillig, maar van groot belang voor ons! We behandelen alle gegevens vertrouwelijk en verwerken uw antwoorden volledig geanonimiseerd.

Hartelijk dank alvast voor uw medewerking!

Met vriendelijke groeten,

Sonja Vanblaere
Administrateur-generaal
agentschap Onroerend Erfgoed

Hebt u vragen bij dit onderzoek: dan kan u terecht op het nummer 02 553 16 50.

12 BIJLAGE 3: VRAGENLIJST

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Hoe staan inwoners van Vlaanderen tegenover onroerend erfgoed?

Vragenlijst

Dit onderzoek is een initiatief van het **agentschap Onroerend Erfgoed**.

De Vlaamse overheid wil weten wat de inwoners van Vlaanderen over onroerend erfgoed denken, zodat dit in het beleid kan worden meegenomen. Uw mening doet er toe.

Wie vult de vragenlijst in?

De persoon naar wie de vragenlijst is gestuurd, vult deze in. De naam van die persoon staat op de briefomslag. Kan deze persoon de vragenlijst niet invullen (wegens ziekte, afwezigheid, ...), dan is het niet de bedoeling dat iemand anders deze invult.

U kunt het ons eventueel wel melden op het telefoonnummer 02 553 16 50 met vermelding van de code in de brief.

Hoelang duurt het invullen van de vragenlijst?

De gemiddelde duur bedraagt 20 minuten.

Privacy

De barcode met nummer op de vragenlijst achteraan dient enkel voor de elektronische gegevensverwerking en kan niet in verband worden gebracht met uw identiteit. Zodra uw antwoorden ons bereikt hebben, worden die gegevens verwijderd. Uw antwoorden worden dus totaal geanonimiseerd verwerkt. Dit in overeenstemming met de richtlijnen van de Privacycommissie.

- pag. 1 -

Hoe vult u de vragenlijst in?

1. U kunt de vragen beantwoorden door het hokje aan te vinken naast het passende antwoord.

- Gebruik hiervoor een blauwe of zwarte pen.
- Heeft u zich vergist, krab het hele vakje door. Kruis daarna het juiste vakje aan. Bijvoorbeeld: Was u al in China? ja neen (neen is het juiste antwoord)
- Soms kan u uw mening aanduiden op een schaal. Die kan bijvoorbeeld gaan van 'heel onbelangrijk' tot 'heel belangrijk'. Kruis telkens het antwoordvakje aan dat het best bij uw mening past.

2. Niet alle vragen zijn voor iedereen van toepassing. Dit hangt af van uw persoonlijke situatie.

Hoe stuurt u de vragenlijst terug?

Na het invullen van de vragenlijst, verstuurt u deze zonder portkosten met de bijgevoegde omslag. Vermeld echter uw naam en adres niet in de vragenlijst of op de briefomslag.

De verzending is volledig gratis.

Meer informatie?

Wenst u meer te weten over het onderzoek, de onderwerpen die erin aan bod komen of over het agentschap Onroerend Erfgoed? U vindt informatie op de website <https://www.onroenderfgoed.be>

U kunt het agentschap Onroerend Erfgoed contacteren via:

- brief: Herman Teirlinckgebouw, Havenlaan 88 bus 5, 1000 Brussel
- e-mail: info@onroenderfgoed.be
- telefoon: 02 553 16 50 van maandag tot vrijdag van 9u tot 12u.

Contactpersoon: Ingrid Vanhaevre - Ingrid.vanhaevre@vlaanderen.be

We hopen dat u de tijd vindt mee te werken aan dit onderzoek.

Hoewel het voor ons onderzoek heel belangrijk is dat u alle vragen nauwgezet invult, mag u vragen die u liever niet beantwoordt, overslaan. U bent niet verplicht om de enquête in te vullen. Dit zal geen nadelige gevolgen hebben.

We beginnen deze vragenlijst met vragen over uw interesse voor het verre en nabije verleden en uw verbondenheid met uw omgeving.

1. Mensen kunnen in allerlei zaken geïnteresseerd zijn met betrekking tot het verleden. Geef voor elk van onderstaande onderwerpen aan in welke mate ze u interesseren of niet interesseren.

	Heel ongeïnteresseerd	Ongeïnteresseerd	Noch ongeïnteresseerd / noch geïnteresseerd	Geïnteresseerd	Heel geïnteresseerd
Familiegeschiedenis (genealogie)	☐	☐	☐	☐	☐
Oorlogs- en militaire geschiedenis	☐	☐	☐	☐	☐
Geschiedenis van kunst	☐	☐	☐	☐	☐
Geschiedenis van industrie, techniek en wetenschap	☐	☐	☐	☐	☐
Geschiedenis van religie(s) en spiritualiteit	☐	☐	☐	☐	☐
Archeologie	☐	☐	☐	☐	☐
Geschiedenis van de architectuur en de stedenbouw	☐	☐	☐	☐	☐
Geschiedenis van de tuin- en landschapsarchitectuur	☐	☐	☐	☐	☐
Geschiedenis van de landbouw	☐	☐	☐	☐	☐

2. Hieronder geven we een aantal geografische gebieden weer. Geef voor ieder gebied aan in welke mate u geïnteresseerd bent in de geschiedenis ervan.

	Heel ongeïnteresseerd	Ongeïnteresseerd	Noch ongeïnteresseerd / noch geïnteresseerd	Geïnteresseerd	Heel geïnteresseerd
De geschiedenis van de stad of gemeente waar u woont	☐	☐	☐	☐	☐
De geschiedenis van uw geboorteplaats (indien niet dezelfde als hiervoor)	☐	☐	☐	☐	☐
De geschiedenis van de streek waar u woont (bijv. de Westhoek, het Pajottenland, de Limburgse Kempen, ...)	☐	☐	☐	☐	☐
De geschiedenis van uw provincie	☐	☐	☐	☐	☐
De geschiedenis van Vlaanderen	☐	☐	☐	☐	☐
De geschiedenis van België	☐	☐	☐	☐	☐

3. In welke mate voelt u zich verbonden met onderstaande gebieden?

	Heel weinig verbonden	Weinig verbonden	Noch weinig verbonden / noch veel verbonden	Veel verbonden	Heel veel verbonden
De stad of gemeente waar u woont	☐	☐	☐	☐	☐
Uw geboorteplaats (indien niet dezelfde als hiervoor)	☐	☐	☐	☐	☐
De streek waar u woont (Bijv. de Westhoek, het Pajottenland, de Limburgse Kempen, ...)	☐	☐	☐	☐	☐
Uw provincie	☐	☐	☐	☐	☐
Vlaanderen	☐	☐	☐	☐	☐
België	☐	☐	☐	☐	☐

Volgende vragen gaan over hoe onbelangrijk of belangrijk u het vindt dat we ons onroerend erfgoed bewaren voor komende generaties.

4. In welke mate vindt u het belangrijk of onbelangrijk dat de volgende types van onroerend erfgoed bewaard worden voor de toekomst?

	Heel onbelangrijk	Onbelangrijk	Noch onbelangrijk / noch belangrijk	Belangrijk	Heel belangrijk
Burchten, kastelen en landhuizen Bijv. ruïnes, kasteeldomeinen, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Religieuze of rituele gebouwen en plaatsen Bijv. kerken, kloosters, moskeeën, synagogen, vrijmetselaarsloges, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Gedenkplaatsen en -tekens Bijv. begraafplaatsen, standbeelden, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Historisch belangrijke plekken Bijv. slagvelden, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Archeologische sites Bijv. een Romeins kamp, resten van een omwalling of een abdij, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Landschappen Bijv. een duinengebied, bossen, boomgaarden, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Parken en tuinen Bijv. stadsparken, pastoretuinen, kasteelmoestuinen, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Industriële sites Bijv. mijnsites, pakhuizen, molens, smidsen, fabrieksgebouwen, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Openbare gebouwen Bijv. gemeentehuizen, schoolgebouwen, gevangnissen, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Infrastructuur Bijv. bruggen, stations, oude spoorlijnen, watertorens, beerputten, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Huizen Bijv. heren- of burgerhuizen, boerderijen, arbeiderswoningen, beluiken, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Stads- en dorpsgezichten Bijv. middeleeuwse stadskernen, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Ontspanningsoorden Bijv. bioscopen, theaters, sportstadia, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Onderdelen van interieurs Bijv. salons met muurschilderingen, oude winkelinterieurs, ...	☐	☐	☐	☐	☐

5. Wat zijn volgens u de belangrijkste taken die de overheid moet opnemen om ons erfgoed te bewaren? Kruis maximaal drie antwoorden aan.

- Zorgen voor het behoud van erfgoed
- Beslissen wat we erfgoed noemen en dus waardevol is om te bewaren voor de toekomst
- Het openstellen van monumenten en landschappen
- Archeologische opgravingen uitvoeren
- Het restaureren van monumenten en landschappen
- Informatie verstrekken over erfgoed
- Premies geven voor het restaureren van erfgoed of voor archeologische opgravingen
- Verwaarloosd erfgoed aankopen en/of onteigenen
- Andere taken? Specificeer:

6. Hoe belangrijk of onbelangrijk vindt u dat ...

	Heel onbelangrijk	Onbelangrijk	Noch onbelangrijk / noch belangrijk	Belangrijk	Heel belangrijk
u mee kan beslissen welk erfgoed beschermd wordt	☐	☐	☐	☐	☐
u mee mag nadenken over wat er met leegstaand of verwaarloosd erfgoed in uw omgeving gebeurt	☐	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over wat u tijdens uw vrije tijd bezighoudt, over vakantie en over uw deelname aan een brede waaier van activiteiten die met onroerend erfgoed verband houden. Sommige vragen gaan over de vele manieren waarop we met onroerend erfgoed in contact kunnen komen en informatie erover kunnen vernemen, andere over motivatie.

7. Hoe vaak beoefende u de voorbije twaalf maanden in uw vrije tijd een van volgende activiteiten?

	Nooit	1 of enkele keren per jaar	Enkele keren per maand	Enkele keren per week	Elke dag
Sport beoefenen	☐	☐	☐	☐	☐
Computeren, surfen op internet, online spelletjes spelen, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Lezen	☐	☐	☐	☐	☐
Muziek beluisteren	☐	☐	☐	☐	☐
Hobby's: zelf creatief/kunstzinnig bezig zijn	☐	☐	☐	☐	☐
Uitgaan (cafés, restaurants, disco, club, ...)	☐	☐	☐	☐	☐
Recreatief wandelen of fietsen	☐	☐	☐	☐	☐
Vakantie: daguitstappen en/of langer op reis of op weekend gaan in het binnen- of buitenland	☐	☐	☐	☐	☐
Naar volgende activiteit gaan:					
• concert, festival	☐	☐	☐	☐	☐
• podiumkunsten zoals toneel, opera, dansuitvoering, ballet, cabaret, stand-up comedy, revue of show, circusvoorstelling, ...	☐	☐	☐	☐	☐
• bibliotheek	☐	☐	☐	☐	☐
• bioscoop	☐	☐	☐	☐	☐
• museum of galerij	☐	☐	☐	☐	☐
Relaxen (rusten), luilekker niets specifiek doen	☐	☐	☐	☐	☐
Deelnemen aan activiteiten van een vereniging	☐	☐	☐	☐	☐
Vrijwilligerswerk	☐	☐	☐	☐	☐
Gaan winkelen	☐	☐	☐	☐	☐
Andere? Specificeer:					
<input type="text"/>	☐	☐	☐	☐	☐

8.

We kunnen op verschillende manieren in aanraking komen met erfgoed, zonder het fysiek te bezoeken. Hoe vaak deed u de voorbije twaalf maanden in uw vrije tijd één of meer van de volgende activiteiten?

	Nooit	1 of enkele keren per jaar	Enkele keren per maand	Enkele keren per week	Elke dag
Naar televisieprogramma's of documentaires gekeken over monumenten, landschappen of ander onroerend erfgoed?	☐	☐	☐	☐	☐
Naar films of televisiereeksen gekeken die zich afspelen in historische locaties of landschappen, ...? Bijv. In Vlaamse Velden, Katarakt, Rijker dan je denkt, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Meegedaan aan gezelschapspelen die zich in een historische setting / een historisch kader afspelen? Bijv. in het oude Rome, de prehistorie, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Strips gelezen die zich afspelen in historische locaties of over historische figuren gaan? Bijv. een aantal nummers van De rode ridder, Alex, Suske en Wiske, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Boeken over historische onderwerpen of historische romans gelezen?	☐	☐	☐	☐	☐
In boeken, kranten of tijdschriften gelezen over monumenten, landschappen of ander onroerend erfgoed?	☐	☐	☐	☐	☐
Oude documenten, kaarten, foto's, archiefmateriaal bekeken of bestudeerd?	☐	☐	☐	☐	☐
Andere? Specificeer: <input type="text"/>	☐	☐	☐	☐	☐

9.

Op het internet of via sociale media staat heel wat informatie over onroerend erfgoed. U kunt er steeds meer historische objecten, documenten, gebouwen, ... digitaal bekijken. U kunt er zelf bepaalde zaken op plaatsen of met anderen in contact treden.

Geef voor elk van onderstaande activiteiten aan of, en hoe vaak u ze de voorbije 12 maanden in uw vrije tijd beoefende.

	Nooit	1 of enkele keren per jaar	Enkele keren per maand	Enkele keren per week	Elke dag	Weet niet
Informatie gezien en/of bekeken over historische gebouwen, archeologische vindplaatsen, landschappen, leefgewoontes, ...	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Archeologische vondsten of oude voorwerpen bekeken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Oude documenten, kaarten of boeken bekeken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Oude verhalen, legenden, liederen, ... gelezen of beluisterd	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Historisch beeldmateriaal (filmpjes, foto's) bekeken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een virtueel bezoek gebracht aan een historisch gebouw of archeologische vindplaatsen, landschappen, ...	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Websites over oude gebouwen, archeologische vindplaatsen, landschappen, ... bezocht	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Websites van lokale of Vlaamse erfgoedverenigingen (heemkundige kring, vereniging voor erfgoedsites, ...) bezocht	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sociale media zoals Facebook, Twitter, YouTube, Instagram, Flickr, enz. gebruikt om berichten, blogs, foto's of filmpjes, geluidsmateriaal, enz. te plaatsen of te bekijken over monumenten, landschappen of ander onroerend erfgoed	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Historische informatie opgevraagd en/of uitgewisseld met anderen via e-mail of discussiefora	☐	☐	☐	☐	☐	☐

10. **Waarom deed u de voorbije 12 maanden in uw vrije tijd één of meer van deze activiteiten via het internet of sociale media? Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.**

- Omdat ik toevallig op een website kwam tijdens het surfen op het internet
- Omdat ik iets wilde opzoeken voor een quiz of wedstrijd
- In het kader van een opleiding of cursus in mijn vrije tijd
- Vanwege mijn specifieke interesse of eigen onderzoek
- Om een reis of uitstap voor te bereiden
- Omdat ik er elders iets over had gehoord, gelezen of gezien
- Uit nostalgie naar vroeger
- Om iets bij te leren of uit te diepen
- Als ontspanning
- Andere taken? Specificeer:

11. **We kunnen erfgoed ook fysiek in onze omgeving tegenkomen of bezoeken. Geef voor de onderstaande activiteiten aan hoe vaak u de voorbije twaalf maanden aan een van volgende activiteiten deelnam in uw vrije tijd.**

	Nooit	1 of enkele keren per jaar	Enkele keren per maand	Enkele keren per week	Elke dag	Weet niet
Gewandeld, gefietst, gewinkeld, rondgelopen, terrasje gedaan, naar een event geweest (bijv. een feest, concert, lichtfestival, ...), enz. in een omgeving waar erfgoed aanwezig was	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deelgenomen aan een (begeleide) wandeling langs erfgoed	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een historisch gebouw of monument (kerk, moskee, abdij, kasteel, woning, ...) bezocht	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een oorlogskerkhof, oorlogsmonument of historisch slagveld bezocht	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een historisch waardevol landschap of park, of een historisch waardevolle tuin bezocht (kasteeltuin, botanische tuin, landschapspark, ...)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een historisch waardevolle industriële site bezocht (fabriek, brouwerij, watermolen, ...)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een archeologische vindplaats of opgraving bezocht	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een herdenkingsfeest, processie, historische optocht, stoet of evocatie bijgewoond	☐	☐	☐	☐	☐	☐

12. Wanneer u de voorbije twaalf maanden erfgoed heeft bezocht in uw vrije tijd, waar was dit dan? Geef dit voor elk van de onderstaande plaatsen aan.

	Ja	Neen
... dichtbij uw woonplaats (eigen gemeente of stad, of randgemeente)	☐	☐
... in Vlaanderen	☐	☐
... in België	☐	☐
... in het buitenland	☐	☐

13. Denk even terug aan de laatste activiteit in een erfgoedlocatie waaraan u in uw vrije tijd deelnam in Vlaanderen. Hieronder vermelden we een aantal redenen waarom mensen dit soort activiteiten kunnen bijwonen. Geef voor uw laatste activiteit aan in welke mate die redenen voor u onbelangrijk of belangrijk waren.

	Heel onbelangrijk	Onbelangrijk	Noch onbelangrijk / noch belangrijk	Belangrijk	Heel belangrijk
Omdat je bepaalde zaken nu eenmaal moet gezien of meegemaakt hebben	☐	☐	☐	☐	☐
Om beter te begrijpen wie ik ben en waar ik vandaan kom	☐	☐	☐	☐	☐
Vanwege een sterke persoonlijke interesse	☐	☐	☐	☐	☐
Omdat ik graag mooie dingen zie	☐	☐	☐	☐	☐
Om er eens gezellig uit te zijn	☐	☐	☐	☐	☐
Om even in een andere wereld te kunnen vertoeven	☐	☐	☐	☐	☐
Omdat ik wilde ervaren hoe het leven vroeger was	☐	☐	☐	☐	☐
Opdat mijn (klein)kinderen iets zouden bijleren	☐	☐	☐	☐	☐
Omdat het me intellectueel of creatief prikkelt en stimuleert	☐	☐	☐	☐	☐
Omdat overblijfselen uit het verleden en de verhalen daarover mij sterk kunnen ontroeren	☐	☐	☐	☐	☐
Om even stil te staan bij mezelf en mijn plaats in de wereld	☐	☐	☐	☐	☐
Om meer over het verleden te weten te komen	☐	☐	☐	☐	☐
Uit bewondering voor de kunde en het talent van onze voorouders	☐	☐	☐	☐	☐
Omdat ik graag onder de mensen kom	☐	☐	☐	☐	☐
Andere? Specificeer:	☐	☐	☐	☐	☐

14. Hieronder staan verschillende redenen waarom mensen niet vaker deelnemen aan activiteiten zoals hiervoor beschreven. Kies maximaal vijf redenen die voor u het meest van toepassing zijn.

- Ik blijf liever thuis
  - De toegangs- of deelnameprijzen zijn te duur
  - Het aanbod is te klein in mijn streek
  - Er is niemand die mij kan vergezellen
  - Ik kan mij er niet ontspannen
  - Het vraagt te veel organisatie en planning
  - Ik voel mij er niet op mijn gemak
  - Het gebouw of de site is niet toegankelijk omwille van mijn beperking
  - Ik heb er geen tijd voor
  - Ik vind het te technisch of te hoogdravend
  - Het aanbod interesseert mij niet
  - Dergelijke activiteiten zijn meestal niet gemakkelijk bereikbaar
  - Dergelijke activiteiten vind je meestal niet in veilige buurten
  - Ik denk er eigenlijk nooit aan
  - Ik heb er te weinig informatie over
  - Ik vind dergelijke activiteiten saai
  - De openingsuren of tijdstippen waarop dergelijke activiteiten plaatsvinden, passen mij slecht
  - Het interesseert me gewoon niet
  - Dergelijke activiteiten zijn doorgaans te weinig kindvriendelijk
- Andere reden? Vul aan:

15. Kent u onderstaande initiatieven? En heeft u de voorbije 24 maanden aan één van die initiatieven deelgenomen in uw vrije tijd?

	Neen, ken ik niet	Ja, ken ik, maar nam er <u>niet</u> aan deel de voorbije 24 maanden	Ja, ken ik en ik nam er de voorbije 24 maanden aan deel
Open Monumentendag	☐	☐	☐
Erfgoeddag	☐	☐	☐
Het festival van de architectuur	☐	☐	☐
De week van het bos	☐	☐	☐
Openkerkendag	☐	☐	☐
De Vlaamse molendag	☐	☐	☐
De dag van de ambachten	☐	☐	☐
De Museumnacht	☐	☐	☐

16. Volgde u de voorbije 12 maanden in uw vrije tijd een voordracht, lessenreeks of cursus over een historisch thema (geschiedenis, kunstgeschiedenis, ...), monumenten, architectuur, archeologie, ...?

- Ja Neen

17. Doet u in uw vrije tijd zelf aan historisch of archeologisch onderzoek of bestudeert u bepaalde historische gebeurtenissen?

- Ja Neen

18. Was u de voorbije 12 maanden als vrijwilliger betrokken bij het in stand houden van onroerend erfgoed, en indien ja hoe vaak?

- Niet → *ga naar vraag 20*
 1 keer per jaar
 Minder dan 1 keer per maand
 Meermaals per maand
 Meermaals per week
 Elke dag

19. Doet u dit vrijwilligerswerk in een organisatie die zich inzet voor het behoud en beheer van één of meerdere monumenten, landschap, of ander erfgoed?

- Neen Ja, namelijk:

20. Heeft u de voorbije 12 maanden al eens geld gegeven voor het bewaren van erfgoed? Indien ja, kan u bij benadering aangeven hoe groot uw gift was?

- Neen
 Ja, minder dan 10 euro
 Ja, 10 tot 29 euro
 Ja, 30 tot 99 euro
 Ja, 100 euro en meer

21. Heeft u de voorbije 12 maanden recreatieve daguitstappen gemaakt of bent u op meerdaagse vakantie geweest in het binnen- en/of buitenland?

- Ja → *ga naar vraag 22* Neen → *ga naar vraag 23*

22.

Wanneer u de voorbije 12 maanden recreatieve daguitstappen heeft gemaakt of op meerdaagse vakantie bent geweest, hoe belangrijk vindt u het dan dat u onderstaande activiteiten kan doen tijdens uw uitstap of vakantie?

	Heel onbelangrijk	Onbelangrijk	Noch onbelangrijk / noch belangrijk	Belangrijk	Heel belangrijk
Recreatie/ontspanning zoals winkelen, wandelen in een binnenstad, terrasjes doen	☐	☐	☐	☐	☐
Het op eigen houtje bezoeken van bezienswaardigheden zoals monumenten, historische gebouwen, landschappen, enz.	☐	☐	☐	☐	☐
Begeleide stadswandeling, stadsrondrit per koets, toeristische bus, rondvaart	☐	☐	☐	☐	☐
Bezoek tentoonstelling of museum	☐	☐	☐	☐	☐
Bijwonen van concert, bioscoopbezoek, festival, andere culturele activiteiten	☐	☐	☐	☐	☐
Bezoek antiek- of rommelmarkten, andere markten	☐	☐	☐	☐	☐
Bezoek attractiepark, dierentuin, andere attracties	☐	☐	☐	☐	☐
Sportieve activiteiten zoals fietsen, wandelen, watersport, paardrijden, enz.	☐	☐	☐	☐	☐
Uitgaan (cafés, restaurants, disco, club, ...)	☐	☐	☐	☐	☐
Bezoeken van infrastructuur, zoals bruggen, stations, tunnels, oude spoorlijnen, watertorens, sluizen, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Bezoek van vrienden, familie, kennissen	☐	☐	☐	☐	☐
Verwennen: schoonheidsbehandeling, sauna, fitness, gezondheidskuur	☐	☐	☐	☐	☐
Genieten van zon, zee en strand	☐	☐	☐	☐	☐
Natuurbeleving (natuurgebieden, bezoekerscentra, ...)	☐	☐	☐	☐	☐
Uitrusten, relaxen, tijd om te lezen, niets doen	☐	☐	☐	☐	☐
Andere? Welke? Vul aan:	☐	☐	☐	☐	☐

23.

Heeft u al gehoord van het Europees Erfgoedjaar?

Ja Neen

We eindigen deze vragenlijst met enkele vragen over uzelf.

24. U bent:

Man Vrouw

25. In welk jaar bent u geboren?

Gelieve alle vakjes in te vullen, bijvoorbeeld:

26. Welke nationaliteit heeft u?

Nationaliteit:

27. Wat is de postcode van uw geboorteplaats (of indien buitenland: in welk land bent u geboren)?

Postcode:

Gelieve alle vakjes in te vullen, bijvoorbeeld:

Land (indien buitenland):

28. Wat is de postcode van uw woonplaats?

Gelieve alle vakjes in te vullen, bijvoorbeeld:

29. Hoeveel leden telt uw gezin/huishouden?

Maken deel uit van het huishouden: alle personen die op hetzelfde adres samen wonen (dit kunnen ouders, schoonouders, kinderen, broers en zussen, ... zijn).

gezinsleden

Gelieve beide vakjes in te vullen, bijvoorbeeld: gezinsleden

30. Hoeveel kinderen (jonger dan 18 jaar) wonen in?

kinderen jonger dan 18 jaar

Gelieve beide vakjes in te vullen, bijvoorbeeld: kinderen

31. Wat is het hoogste onderwijsniveau dat u heeft beëindigd?

- Geen diploma
- Lager onderwijs
- Lager secundair onderwijs
- Hoger secundair onderwijs
- Hoger niet-universitair onderwijs
- Hoger universitair onderwijs
- Andere (geef een omschrijving):

32. Wat is uw hoofdactiviteit in het dagelijks leven?

- Student
- Huisvrouw / huisman
- Ik heb een betaalde job
- Ik ben werkzoekend of (tijdelijk) arbeidsongeschikt
- Ik ben op vervroegd pensioen of gepensioneerd
- Andere, namelijk:

33. De allerlaatste vraag gaat over uw persoonlijke relatie met erfgoed.

	Ja	Neen
Bent u eigenaar van onroerend erfgoed?	☐	☐
Bent u beroepsmatig bezig met onroerend erfgoed?	☐	☐
Bent u lid van een erfgoedorganisatie?	☐	☐

34. Wenst u nog iets toe te voegen, hebt u bijkomende opmerkingen?

DANK U VAN HARTE VOOR UW MEDEWERKING !

Gelieve deze vragenlijst in de bijgevoegde voorgedrukte envelop te steken en terug te sturen.
Een postzegel is niet nodig.

© Toerisme Vlaanderen

© Westtoer

© H. Roth - archief RVV

© Kris Jacobs

© Toerisme Hasselt

© VTM, Rijker dan je denkt

© www.hallerbos.be

© Steven Hendrix

13 BIJLAGE 4: WEEGCOËFFICIËNTEN

Tabel 7: Berekening weegcoëfficiënten ($w = \text{pop}/\text{stpr}$)

Geslacht	Leeftijd	Diploma	Survey	Vlaanderen	Vershil	Weging
Man	-34	Geen/LO	0,19 %	0,54 %	-0,35%	2,84
		LSO	0,90 %	2,14 %	-1,24%	2,38
		HSO	2,18 %	5,92 %	-3,74%	2,72
		Hoger onderwijs	3,47 %	4,10 %	-0,63%	1,18
Man	35-49	Geen/LO	0,06 %	0,43 %	-0,37%	7,17
		LSO	0,71 %	1,46 %	-0,75%	2,06
		HSO	3,53 %	5,40 %	-1,87%	1,53
		Hoger onderwijs	5,59 %	5,14 %	0,45%	0,92
Man	50-64	Geen/LO	1,03 %	1,23 %	-0,20%	1,19
		LSO	2,95 %	2,94 %	0,01%	1,00
		HSO	5,91 %	4,83 %	1,08%	0,82
		Hoger onderwijs	7,84 %	4,18 %	3,66%	0,53
Man	65+	Geen/LO	2,12 %	2,78 %	-0,66%	1,31
		LSO	3,53 %	2,39 %	1,14%	0,68
		HSO	4,69 %	3,31 %	1,38%	0,71
		Hoger onderwijs	5,97 %	2,44 %	3,53%	0,41
Vrouw	-34	Geen/LO	0,19 %	0,48 %	-0,29%	2,53
		LSO	0,45 %	1,58 %	-1,13%	3,51
		HSO	3,92 %	5,02 %	-1,10%	1,28
		Hoger onderwijs	5,72 %	5,46 %	0,26%	0,95
Vrouw	35-49	Geen/LO	0,39 %	0,58 %	-0,19%	1,49
		LSO	0,58 %	1,03 %	-0,45%	1,78
		HSO	2,70 %	4,43 %	-1,73%	1,64
		Hoger onderwijs	7,70 %	6,23 %	1,47%	0,81
Vrouw	50-64	Geen/LO	0,71 %	1,45 %	-0,74%	2,04
		LSO	2,24 %	2,53 %	-0,29%	1,13
		HSO	5,97 %	4,80 %	1,17%	0,80
		Hoger onderwijs	7,39 %	4,24 %	3,15%	0,57
Vrouw	65+	Geen/LO	1,93 %	4,32 %	-2,39%	2,24
		LSO	2,18 %	3,44 %	-1,26%	1,58
		HSO	3,73 %	3,44 %	0,29%	0,92
		Hoger onderwijs	3,53 %	1,74 %	1,79%	0,49
Totaal (%)			100,00 %	100,00 %		
Totaal (n)			1.557	5.175.642		

14 BIJLAGE 5: GENERIEKE GESPREKSLEIDRAAD VAN DE FOCUSGROEPEN

Omschrijving & Timing	Aanpak
Vanaf 00.00 Onthaal	Reiskosten Catering Bundeltje – “Wie ben ik?” – deelnemers uitnodigen dit te doen aan de hand van vragen 24-33 uit de bundel – anonimiteit benadrukken
Welkom en inleiding 5’	Begeleider – 5’: <ul style="list-style-type: none"> • verwelkomen en danken voor inzet • wie is wie, korte voorstelling van de omkadering • doel voor het gesprek (groepsinterview, samen interactief, onderbouwingen, goed gesprek, geen foute antwoorden, geen examen ... vertrouwelijkheid) • wat met output zal gebeuren – verwerking, anoniem, verslag ... • praktische zaken (geen pauze, catering, incentive ...) • recorder/foto’s – toestemming?
Kennis maken (inhoud en elkaar) 10’	Kennismakingsronde - 10’: <ul style="list-style-type: none"> • naam + wat vind je leuk om in je vrije tijd – weekend te doen?
Ik en erfgoed 45’ bespreking aan de hand van foto’s (uit de bevraging) 10’ linken aan eigen omgeving + 5’ buffertijd	Foto’s – 45’: <ul style="list-style-type: none"> • Aan de hand van foto’s verbinding maken met onroerend erfgoed: <ul style="list-style-type: none"> ➢ wat roept dat op? waar denk je aan? ➢ wat spreekt u aan en waarom? • Link maken met concreet moment, event, gebeurtenis ... dat je in aanraking kwam met erfgoed? – 10’: <ul style="list-style-type: none"> ➢ ? bijvoorbeeld: waar ben je met vakantie geweest? wat heb je daar gedaan, gezien, ... ? hoe heb je je voorbereid? wat interesseert je op vakantie? ➢ ? hoe kom je (onbewust) in aanraking met erfgoed? ➢ ? wat deed je? hoe heb je het beleefd? wat maakt dat je in contact kwam? ... ➢ ? hoe had je je voorbereid? ➢ ? heb je zelf foto’s gemaakt, terug bekeken, ... wat blijft hangen? <p>Doorvragen: Waarom zou ik OE gaan kijken, doen, beleven? Zou je dat nog meer doen? Welke redenen? wat zijn mogelijke aanleidingen?</p>
Behouden van erfgoed / interesse in het verleden en bewaren voor de toekomst 10’	Wat interesseert je uit het verleden? <ul style="list-style-type: none"> ➢ opnieuw link maken met land van herkomst: wat spreekt u daar aan en waarom? <p>We komen het verleden tegen in het onroerend erfgoed van vandaag. <ul style="list-style-type: none"> ➢ Vind je het zelf belangrijk dat het bewaard blijft? hoe belangrijk? aan wat zien en merken? </p>

	<p>➤ Wat wil je graag dat je kinderen, kleinkinderen, achterkleinkinderen, ... nog kunnen zien, leren kennen, ontmoeten, ... uit het verleden in hun leven en hun vrije tijd?</p> <p>Opletten dat het niet over roerend/immaterieel erfgoed gaat</p> <p>Open gesprek en doorvragen</p>
Taak van de overheid 15'	<p>We kijken vaak naar de "overheid" om te zorgen voor het verleden. De overheid kan van alles doen en doet van alles.</p> <p>➤ Hoe belangrijk vind je wat ze doet?</p> <p>5' plakken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Flap met vraag 5 = mogelijke rollen en taken voor de overheid? • Elke deelnemer: 3 groene bollen <p>→ plakken wat volgens hem/haar belangrijke taken overheid zijn</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elke deelnemer: 1 rode bol <p>→ plakken wat minder belangrijk is</p> <p>10' doorvragen bij resultaat, enkele opvallendheden ...</p>
Betrokkenheid 10'	<p>Hoe wil je graag wel/niet betrokken worden bij beslissingen over onroerend erfgoed?</p> <p>➤ wil je graag mee nadenken over leegstaand of verwaarloosd erfgoed in je buurt?</p> <p>➤ zijn er manieren om mee betrokken te zijn op erfgoed?</p> <p>➤ wil je mee beslissen over wat beschermd wordt als erfgoed?</p>
Afronding	<p>Afsluitende open vraag in een rondje: nadat we enkele uren met OE bezig zijn geweest:</p> <p>➤ wat kan er gebeuren, wat kan je motiveren, ... opdat je (nog) meer met OE bezig zou zijn, doen, gaan kijken, ...? Wie of wat kan hier een rol in spelen?</p> <p>➤ wat ga je straks of morgen (thuis) vertellen van dit gesprek?</p> <p>Danken, incentives, reiskosten ...</p>

